

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Rigorózní práce

Mgr. Marcel Košacký

**Vstup techniků do pražské městské samosprávy
na konci 19. století a na začátku 20. století**

**The entry of civil engineers into the municipal government of Prague
at the end of the 19th century and the beginning of the 20th century**

Praha 2013

Vedoucí práce: prof. PhDr. Milan Hlavačka, CSc.

Čestné prohlášení

Prohlašuji tímto, že jsem rigorózní práci na téma „Vstup techniků do pražské městské samosprávy na konci 19. století a na začátku 20. století“ vypracoval samostatně a uvedl všechnu použitou literaturu a prameny.

V Praze dne 11. 3. 2013

.....
Mgr. Marcel Košacký

Anotace

Práce zachycuje vývoj postavení techniků ve společnosti, kteří ve 2. polovině 19. století a na počátku 20. století usilovali o vstup mezi akademicky vzdělanou společenskou elitu. Podmínkou pro uznání elitního společenského postavení techniků bylo dokončení jejich profesionalizace. Profesionalizace techniků tedy byla jedním z hlavních důvodů, proč technické vstupovali do městské samosprávy. Cílem této práce je doplnit výzkum zabývající se přechodem od „honorační“ k „výkonné“ samosprávě v Praze. Práce se zabývá historickým vývojem technické inteligence jako nové skupiny akademicky vzdělaných elit, přibližuje důvody, které vedly k zapojení technických odborníků do procesu modernizace města, a hlavně přibližuje soupeření o vedoucí postavení mezi nimi a právníky. Příklad Ing. Jana Kaftana popisuje úspěšnou kariéru technika, který se i díky svým odborným znalostem stal poslancem říšské rady. Práce popisuje také proměnu hospodářské politiky města, která též byla ovlivněna rozvojem techniky a zapojením techniků do správy obce. Práce vychází především z dobového odborného tisku a ze studií zabývajících se vývojem obecní samosprávy.

Klíčová slova: technik, úředník, právník, obecní samospráva, Praha, modernizace, profesionalizace, Spolek inženýrů a architektů v království Českém, Jan Kaftan.

Annotation

This thesis attempts to capture the development of the position of civil engineers, who tried to achieve the position of an academic educated elite in the society of the 2nd half of the 19th century and the beginning of the 20th century. The complete professionalisation of engineers was the condition „sine qua non“ to the recognition of civil engineers as part of the academic intelligentsia, and that was one of the main reasons why civil engineers sought to enter the municipal government. The aim of the thesis is to complete the research of the transformation of the municipal government from the „honorationes“ into the „executive“ government in the city of Prague.

The thesis describes the historic development of the technical intelligentsia as a new part of academic educated elite, it shows the reasons that led to the engagement of civil engineers in the process of the modernization of the city, and especially shows the rivalry between them and the jurists. The example of engineer Jan Kaftan shows a successful career of one technician, who thanks to, among other skills, his technical knowledge, was elected to the Austrian parliament. The thesis describes as well the transformation of the municipal economic policy, that was influenced by the development of the technology and by the effect of civil engineers in the municipal policy. The thesis is mainly based on the technical branch-periodicals and studies concerning the development of the municipal government.

Keywords: civil engineer, officer, jurist, municipal government, Prague, modernization, professionalisation, Society of Engineers and Architects in the Kingdom of Bohemia, Jan Kaftan.

Obsah

Úvod	7
1. Charakteristika období	9
2. Modernizace města	19
3. Profesionalizace	21
4. Vývoj technického stavu	24
4.1 Počátky technického školství	24
4.2 Vznik pražské technické vysoké školy	26
4.3 Instituce úředně autorizovaných soukromých techniků	27
4.4 Nová organizace výuky na pražské technické vysoké škole a otázka titulu	28
4.5 Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách, spolky techniků a inženýrská komora	30
5. Důvody pro vstup techniků do komunální politiky	32
5.1 Věcně technické důvody	32
5.2 Stavovské důvody	32
5.3 Individuální důvody	33
6. Překážky bránící vstupu do komunální politiky	36
6.1 Vnitřní překážky	37
6.2 Technici a systém samosprávy, právníci vs. technici	39
6.3 Technici a volební právo	48
7. Způsoby pronikání do komunální politiky	49
7.1 Veřejná publikační činnost odborných spolků techniků	49
7.2 Výstavní činnost	51
7.3 Spojení techniky a umění – Umělecká komise	55
7.4 Technici a politické strany	56

7.5 Sjezdy rakouských inženýrů a architektů	58
7.6 Úprava technického vysokého školství	62
8. Profesní a životní dráha inženýra Jana Kaftana	63
8.1 Rodinné zázemí Ing. Jana Kaftana	63
8.2 Jan Kaftan – technik	64
8.3 Veřejné působení Ing. Jana Kaftana	65
8.4 Ocenění a vyznamenání inženýra Jana Kaftana	66
8.5 Inženýr Jan Kaftan – úspěšný technik-politik	67
9. Financování obecních projektů a tzv. municipální socialismus	69
9.1 Obecní hospodářství	69
9.2 Obecní výdaje	70
9.3 Obecní příjmy	71
9.4 Přejchod od soukromých dodavatelů k municipálnímu socialismu	72
9.5 Finanční instituce a pražská samospráva	74
10. Zhodnocení do jaké míry se techniků podařilo vstoupit do komunální politiky	77
Závěr	83
Epilog	85
Použité prameny a literatura	86
Přílohy	91

Úvod

Pražská samospráva v 2. polovině 19. století a na počátku 20. století se musela vypořádat s úkoly, které na ní kladly nároky a požadavky měnící se společnosti té doby. Jednalo se o požadavky na zlepšení života ve městě po hygienické a technické stránce, nároky na uspokojení kulturních potřeb stále přibývajících obyvatel Prahy atd. Současně s tím se proměňovala sociální skladba představitelů městské samosprávy, kdy na místo původních „honoračních“ zástupců města přicházely nové vzdělané elity výkonné správy, aby na základě svých vědomostí ovlivňovaly nejen volbu těchto úkolů, ale i cesty vedoucí k jejich splnění.

Úvodní část této práce obsahuje stručnou charakteristiku zkoumaného období s ohledem na vznik a rozvoj moderní státní správy a samosprávy ve vztahu k modernizaci města od šedesátých let 19. století až po vypuknutí první světové války.

V další části přiblížím úkoly veřejné správy v Praze, při jejichž plnění měli největší možnost se uplatnit právě technicky vzdělaní odborníci, tedy zejména úkoly zajišťující modernizaci města po stavební stránce, jako výstavba vodovodu, kanalizace, městských jatek, asanace Josefova atd.

Poté se pokusím vymezit novodobé elity, porovnáám vývoj, kterým procházela jejich profesionalizace a určím, které z nich budou předmětem výzkumu, tj. které z nich lze zařadit mezi „techniky“.

Historický vývoj, kterým představitelé technických profesí, jako nová socioprofesionální skupina, museli projít, aby mohli usilovat o to stát se další částí lokálních politických elit, vedle již dominantních advokátů a lékařů, pak bude dalším bodem tohoto pojednání.

Hlavní část se zabývá důvody, které techniky, jako specifickou profesní skupinu, vedly k tak usilovné snaze o získání vlivu na komunální politiku. Mezi hlavní důvody techniků ke vstupu do komunální politiky patří především snaha o dokončení procesu profesionalizace technických profesí uznáním techniků jako nového stavu, dosažení lepšího ekonomického zajištění pro jeho příslušníky, a v neposlední řadě i získání dalšího uplatnění pro jejich neustále se zvyšující počty mj. právě působením v orgánech samosprávy. S tímto dále souvisí i pojednání o způsobech a postupech, které technici volili k tomu, aby ostatní části společnosti uznaly jejich nepostradatelnou roli v procesu modernizace města, a umožnily jim

tak vstup do komunální politiky. Také zde zmíním faktory, které jim na jedné straně vstup do politiky usnadňovaly, a na straně druhé, čí nelibost jejich účast na komunálních projektech vyvolávala. Uplatnění techniků v komunálních záležitostech tak např. v 70. letech nepřímo napomáhala rezistence české politické reprezentace celoříšské politiky, kdy docházelo k nepřipouštění politického starosty do funkce, a naopak upřednostňování apolitických techniků v čele samospráv. Na druhé straně zde byla patrná nechuť členů městského zastupitelstva z řad právníků vytvářet místa pro zástupce jiných akademicky vzdělaných vrstev, a připravovat se tak o své dosud výsadní postavení.

Na příkladu inženýra Jana Kaftana pak přiblížím úspěšnou kariéru technika, kterému se podařilo z postu technického úředníka české západní dráhy, kde začínal v roce 1863, vystoupat přes angažování se v pražských komunálních projektech až do sněmu království Českého, a nakonec v roce 1891 být zvolen za poslance do říšské rady.

Následující část práce je věnována otázce financování obecních projektů, neboť obce fungovaly jako samostatně hospodařící ekonomické jednotky, které do značné míry samy rozhodovaly o svých výdajích. Popis vývoje, jakým prošlo zajišťování pro obec potřebných služeb, od počáteční praxe smluvních dodávek služeb vnějšími dodavateli, až po zřizování a provozování komunálních podniků ve vlastní režii města v závěrečném období, pak dále doplňuje nástin možností uplatnění techniků, které samospráva pro technicky vzdělanou inteligenci také vytvářela, i když se zde už nejedná o přímé působení v komunální politice jako takové.

V poslední kapitole pak zhodnotím, do jaké míry se technikům podařilo získat vliv na fungování pražské komunální politiky, co mělo rozhodující vliv na dokončení jejich profesionalizace a tím i na dosažení stejného společenského uznání jakého požívali ostatní akademicky vzdělaní odborníci.

Při zpracovávání mé práce jsem vycházel zejména z děl zabývajících se obecní samosprávou od M. Hlavačky, pražskou samosprávou od J. Peška a H. Svatošové, profesionalizací od J. Havránka a J. Pokorného, a také z prací moravských historiků J. Fasory, J. Malíře a P. Kladiwy pojednávajících o roli občanských elit v obecní samosprávě. Nepostradatelným zdrojem informací pak byla dobová periodika vyjadřující stanoviska techniků jako Technické listy a Zprávy Spolku architektů a inženýrů v království Českém, dále také Věstníky král. hlavního

města Prahy, Statistická příruční knížka královského hlavního města Prahy, Protokoly Sboru obecních starších aj.

1. Charakteristika období

Období, kterým se tato práce zabývá, začíná rokem 1860 a končí 1. světovou válkou. Jde o období od zavedení ústavnosti na počátku šedesátých let 19. století, tedy od vzniku a rozvoje zcela nového typu fungování státní správy, kdy vedle stále zachovávaného výlučného postavení panovníka získávaly i ostatní složky společnosti možnost ovlivňovat správu věcí veřejných, až po vytvoření systému moderně fungující státní správy a samosprávy.

Rok 1860 je důležitý i z hlediska postavení techniků, kterými se tato práce zabývá, neboť v roce 1860 došlo, na základě zákona č. 268 ř. z., k rozdělení techniků na inženýry ve státní službě a na úředně autorizované soukromé techniky.¹ Tím byl dán právní základ pro vznik nové profesní skupiny soukromých techniků, která v následujícím období usilovala o post další nezávislé akademické elity. Vedle právníků a lékařů se tu začal organizovat nový odborný stav, který se chtěl spolupodílet na výkonu samosprávy.

I přes omezení, která přinášel dlouho přežívající volební census a kuriový systém, docházelo postupně k přebírání vůdčí role ve státní správě a samosprávě novými, právě se vytvořenými, či vytvářejícími se elitami. Nové společenské elity tak na základě svého dosaženého vzdělání usilovaly o získání většího vlivu na státní politiku a ve veřejné správě.

Na úrovni nejvyšší politické reprezentace se nejdříve místo původního tradičního úzkého zastoupení šlechtou a představiteli velkostatku vytvořila jedna společná národní strana, kde dominovali právníci, kteří se tak rychle dostali do nejvyšších úrovní politiky, a ti také pak mohli spoluvytvářet pravidla pro politický a veřejný život. Původně jedna národní politická strana byla v roce 1874 rozdělena na Národní stranu – staročechy, a na Národní stranu svobodomyslnou – mladočechy. Počátkem devadesátých let definitivně skončila éra těchto

¹ Označení těchto úředně autorizovaných soukromých techniků až do konečného uzákonění užívání titulu „inženýr“ v roce 1917 po celou dobu kolísalo, a můžeme se proto setkat s různými variantami jejich označení jako „úředně oprávněný soukromý technik“, „úředně autorizovaný civilní technik“ či „úředně autorizovaný civilní inženýr“.

celonárodních stran, a vznikaly další specifické politické proudy – zejména sociálně demokratický a katolický. Tehdy se otevřely možnosti působení v politice pro širší vrstvy, a tím se rozšířily možnosti zastoupení i pro ostatní nové elity, pomalu a postupně tak vedle právníků přibývali také lékaři a představitelé technických profesí.

I přes rozšiřující se počet politických stran, zvětšující se počty jejich členů a zmírňující se volební omezení, byly možnosti uplatnění ve veřejné státní správě stále značně omezené, a tak druhou schůdnější cestou, kudy se mohly naplňovat ambice nových elit „zdola“, se stala obecní samospráva. Komunální úroveň byla také lidem bližší než účast na vysoké říšské úrovni politiky, neboť se týkala každodenního hospodářského, kulturního a společenského života.

Po zrušení poddanského svazku a patrimoniální správy bylo nutné okamžitě vytvořit novou organizaci obecní správy. Poprvé byla tato sféra nejnižšího samosprávného života zákonně upravena tzv. provizorním zřízením obecným ze 17. března 1849 a článkem 33 Stadionovy ústavy z téhož roku. Současně tehdy došlo k reorganizaci také veřejné technické správy, která nyní byla přiřazena pod nově zřízené ministerstvo obchodu, živností a veřejných staveb. U tohoto ministerstva bylo zřízeno generální stavební ředitelství, podřízené přímo ministru, a které se skládalo z těchto tří sekcí vedených inženýry:

- 1, sekce pro státní dráhy
- 2, sekce pro stavby vodní a silniční
- 3, sekce pro budovy

V čele sekcí stáli generální ředitelé, z nichž nejstarší měl celkové vedení a zastupoval úřad navenek. Pro otázky právní jim byl přidělen právní poradce a komorní prokurátor. Pod tímto centrálním úřadem působila v korunních zemích zemská stavební ředitelství a jim podřízené krajské stavební úřady, které vedly správu svého odboru samostatně a nezávisle na politické správě.

Tento pro techniky příznivý vývoj byl přerušen po vydání Silvestrovských patentů v roce 1851, když nařízením ministerstev vnitra, financí a obchodu z 9. února 1853 přešla s platností od 1. března 1853 technická správa pod politickou správu. Nepříznivý hospodářský vývoj v roce 1859 vedl k tomu, že v rámci úsporných opatření byl státní majetek včetně státních

drah prodán nebo pronajat, a stát omezil své technické činnosti na minimum. Z důvodu šetření došlo současně i ke zrušení ministerstva obchodu a všech samostatných technických úřadů. Dne 8. prosince 1860 pak byl vydán nový tzv. „provisorní organizační statut“ pro stavební správu, kterým byla tato úplně přivtělena ke správě politické a technik zde byl zařazen jako pouhý pomocný a poradní orgán.

Po vyhlášení únorové ústavy v roce 1861 byl vydán pro Předlitavsko říšský zákon, na jehož základě jednotlivé sněmy vypracovaly předlohy obecního zřízení. Samospráva tak přestala být prodlouženou druhou rukou státních politických úřadů, a stala se druhou kolejí veřejné správy s tím, že si státní správa a samospráva rozdělily úlohy.²

Představitelem státní správy v Praze byl magistrát a obecní samosprávu měl vykonávat sbor obecních starších s městskou radou. Magistrát královského hlavního města Prahy vznikl již na základě dekretu Josefa II. jako součást centralizované státní správy v roce 1784. Magistrát se skládal z politického senátu, civilního soudního senátu a ze soudního senátu trestního. Magistrát vyřizoval městské záležitosti, tj. městské hospodářství a měl soudní a policejní pravomoci, staral se též o záležitosti konskripční, dohled nad živnostmi a obchodem, pečoval o školství, nadace a účastnil se vybírání daní. V čele magistrátu stál purkmistr a magistrátní radové pracovali v senátech spolu s množstvím kancelářského a pomocného personálu. Radové měli rozdělené kompetence a dostávali od purkmistra věci k vyřízení „do referátu“. Purkmistr reprezentoval obec a byl představeným všech tří senátů, prezidentem obchodního a směnečného soudu a řídícím orgánem magistrátní policie. Časem došlo k prolínání označení „magistrát(ní)“ s „obecní(mi)“ úřady (často také stejní lidé a úřady vykonávaly pro samosprávu agendu obecní). Z právního hlediska magistrát tedy znamená sbor radů a jim podřízených úředníků, kteří vykonávají v obvodu obce politickou agendu I. instance. Magistrátní úředníci byli placeni jako státní úředníci, naproti tomu platy a penze obecních úředníků byly určovány samosprávnými sbory, dále u magistrátních úředníků bylo vyžadováno právnické vzdělání.³

Obecní řád – pražský statut z roku 1850, který stanovil pravidla fungování obecní samosprávy, se stal základem pro další vývoj pražské samosprávy. Přirozená působnost obce

² Hlavačka, Milan: Samospráva Království českého jako předstupeň státní samostatnosti? In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Praha 2006, str. 600-621.

³ Kratochvíl, Miloš: O vývoji městské správy pražské od roku 1848. Praha 1936, str. 39.

se vztahovala na správu obecního majetku, jmenování obecních úředníků a stanovení jejich platů, správu místní policie a na zastupitelstvem přikázané záležitosti vztahující se na obecní potřeby.

Na základě obecního řádu se městská samospráva skládala z voleného sboru obecních starších, který ze svého středu volil městskou radu. Městská rada „se starostou v čele se měla skládat z místostarosty „zběhlého v právech“ a z radů s předpokládanou právníkou průpravou.“⁴ Do pravomoci sboru obecních starších patřila kontrola hospodaření, schvalování ročního rozpočtu a zastupování obce navenek. Sbor obecních starších se skládal z devadesáti členů volených na dobu tří let, s tím, že každý rok jedna třetina obecních starších odstoupila a v doplňovacích volbách byl sbor doplněn o nově zvolené členy. Sbor obecních starších volil členy městské rady, kterých bylo dvacet čtyři, jejich funkční období bylo jeden rok. Městská rada vyřizovala běžnou agendu a připravovala podklady k jednání sboru obecních starších. V čele městské rady stál starosta⁵ volený na tři roky⁶ a jeho náměstek. Volba starosty musela být potvrzena císařem, a nový starosta před svým nástupem do úřadu skládal slib do rukou místodržícího. Volební oprávnění se vztahovalo na měšťany, nositele vojenských a úředních hodností, duchovní, doktory všech fakult a ty, kteří platili nejméně 8 zlatých daně z pozemku, příp. 15 zlatých důchodní daně. Volby do sboru obecních starších probíhaly ve třech kuriích. V I. kurii byli voliči odvádějící nad 100 zlatých přímých daní, ve II. kurii volili voliči platící 20 až 100 zlatých a ve III. kurii byli všichni ostatní.⁷

Za těchto podmínek se konaly v roce 1850 obecní volby, ve kterých byli zvoleni hlavně obchodníci, majitelé domů, úředníci a právníci, národnostně tu převažovali Němci. Tím, že císařské silvestrovské patenty z roku 1851 podměnily konání dalších voleb ustanovením nových volebních řádů, a protože však tyto řády nikdy nebyly stanoveny a navíc si patenty

⁴ Kratochvíl, Miloš: c. d., str. 37.

⁵ Původně ve středověku stál v čele městské rady „purkmistr“. Českého označení „starosta“ pro nejvyššího představitele Prahy se začalo užívat při volbě Františka Dittricha v roce 1870. Dnešní titul „primátor“ užívaný od roku 1923 odkazuje na titul používaný v Praze od roku 1588 a označoval prvního purkmistra, který na začátku roku zahajoval funkční období a byl nazýván primasem, latinsky „primátor“.

⁶ Až do vydání novely obecního řádu v roce 1889 platilo také pravidlo, že pokud byl starosta zvolen třikrát po sobě, zůstával v úřadě do smrti.

⁷ Jelínková, Táňa: Pražští primátoři (1784 – 1993) In: Pražský sborník historický XXVI. Praha 1993, str. 103-137.

ještě vymínily v případě potřeby velké zásahy do obecních samospráv⁸, další volby se již nekonalý a svobodná samospráva obcí tak nemohla fungovat. Po celé desetiletí neoabsolutismu padesátých let, kdy platil zákaz politických novin i politických spolků, byla městská správa pod kontrolou německého měšťanstva a omezovala se jen na běžné hospodářské otázky. Z původně privilegovaného postavení hlavního města českého království byla Praha v tomto období degradována na běžné krajské město, podřízené přímo zemské správě a panovníkovi. František August Brauner popsal stav v Praze v roce 1861 následovně: „obecní jmění se zmenšilo, výlohy přibýly, zájem o obecní věci minimální“.⁹

K obnovení skutečné samosprávy došlo až po vydání říjnového diplomu v roce 1860, kdy byly na 11. březen roku 1861 vypsány nové všeobecné volby do sboru obecních starších. Volební uskupení vedla politický boj na základě volebních programů, a šlo tu zejména o střet strany německého konzervativního měšťanstva a české liberální strany.

Po vyhraných obecních volbách v roce 1861 získali čeští liberálové většinu 52 mandátů z celkových 90 míst ve sboru obecních starších, a ještě téhož roku byla zavedena čeština jako vnitřní úřední řeč ve všech městských úřadech a institucích. Purkmistrem se stal František Václav Pštross (purkmistr 1861-1863), předseda pražské obchodní komory, jinak majitel koželužny, a jeho náměstkem byl zvolen JUDr. Václav Bělský. Od té doby tedy pražská samospráva úřadovala česky, a stala se propagátorem i mluvčím českých národních snah. Po odchodu českých poslanců z říšské rady v roce 1863 se pražská radnice snažila vyhnout politickým střetům a zaměřila se hlavně na problémy města. V době rozštěpení české politiky na liberální staročechy a radikálně demokratické mladočechy si jasnou převahu na radnici zachovali staročeši. Tehdy si pražská radnice vytkla jako jeden z hlavních cílů přeměnu Prahy v české hlavní město a reprezentativní evropskou metropoli. Proto byly zahájeny práce na novém stavebním řádu¹⁰, který by umožnil naplňovat plány na realizaci velkých městských projektů.

⁸ Silvestrovské patenty si vymínily např. možnost jmenování a potvrzování zastupitelů, kontrolu nad všemi důležitými záležitostmi obce, zrušily veřejnost jednání zastupitelstva, jednacím jazykem určily němčinu atd.

⁹ Ledvinka, Václav - Pešek, Jiří: Praha. Praha 2000, str. 462.

¹⁰ Stavební řády se vyvinuly v 17. století z požárních řádů, které přednostně řešily hašení požáru a obsahovaly také zásady pro prohlídky topenišť a komínů. Nejstarší pražský dochovaný požární řád je Staroměstský požární řád z roku 1651. Dne 3. února roku 1755 byl formou císařského patentu vydán požární řád pro pražská města, který obsahoval pro jednotlivé profese instrukce, jak mají být budovy stavěny – s požárními zdi, na půdě měla

Nový stavební řád pro Prahu byl vydán zákonem č. 40 z. z. ze dne 10. dubna roku 1866. Na základě tohoto stavebního řádu směl stavbu provádět pouze místodržitelstvím oprávněný stavitel - absolvent polytechniky, ke stavbě muselo být vydáno stavební povolení a po dokončení stavby musela být tato prohlédnuta komisí složenou ze stavebníka, stavitele a krajského inženýra. Projekty pro veřejné stavby zhotovoval krajský inženýr, u nejvýznamnějších staveb pak vrchní stavební ředitelství.

Také další významný krok k modernizaci města přišel v roce 1866, a to když Prahu navštívil císař František Josef I., který tehdy zrušil její pevnostní status a povolil rozšíření města za pásmo hradeb, které měly být zbořeny.

Díky uvolnění společenského života po období neoabsolutismu se postupně začala v šedesátých letech formovat moderní občanská společnost. Byly zakládány nové kulturní instituce a nepolitické organizace – hospodářské, odborové, sportovní, čtenářské a jiné spolky. Vedle známých spolků jako Sokol, Hlahol, Svatobor, jejichž členská základna byla různorodá, vzniklo v této době obrovské množství spolků a jednot sdružujících odborníky nejrůznějších profesí a řemesel. V roce 1866 byly založeny hned dva spolky techniků, a to „Spolek úředně autorizovaných a přísežných civilních inženýrů, architektů a geometrů v Čechách“ a „Spolek architektův a inženýrů v království Českém“. Hlavní náplní činnosti těchto spolků bylo hájit profesní zájmy svých členů, propagovat obor na veřejnosti, pomáhat udržovat kontakty mezi svými členy a šířit informace o dění v oboru.

Slibný vývoj nezávislé české pražské samosprávy, byl koncem šedesátých let poznamenán událostmi okolo rakousko-uherského vyrovnání, které vedly k vyostření vztahu mezi ústřední vládou a českou reprezentací, a které vyústily v pasivní rezistenci sedmdesátých let. Vůdci a hlavními mluvčími českého odporu vůči říšské politice byli právníci, kteří doposud dominovali i v pražské samosprávě. Z těchto důvodů v roce 1869 neobdrželi právníci zvolení v několika volbách do funkce starosty potřebné císařské schválení, a nemohli tak nastoupit do úřadu. V čele radnice pak po celá sedmdesátá léta stáli podnikatelé – podnikatel v lodní dopravě František Dittrich (starosta 1870-1873), obchodník Josef Huleš (starosta 1873-1876) a majitel továrny na nábytek Emilián Skramlík (starosta 1876-1882).

být položena lepenice, krytina měla být pálená nebo kamenná alespoň okolo komínu, atd. Viz. Ebel, Martin: Nástin dějin českého stavebního práva. Praha 2005, str. 14.

V období první světové hospodářské krize, která vypukla krachem na vídeňské burze dne 9. května v roce 1873, došlo ke stagnaci soukromého stavebního podnikání v Praze. Radnice tak mohla využít uvolněnou pracovní sílu k rozsáhlému budování městské infrastruktury a velkých veřejných staveb, např. v letech 1873 až 1875 tak bylo postaveno nádraží Polabské dráhy na Těšnově, byly otevřeny tunely z dnešního hlavního nádraží do údolí Botiče, v roce 1874 se začalo se systematickým bouráním městských hradeb¹¹ atd.

Předpokladem řešení problémů modernizace města byla i změna v organizaci úřadování. V roce 1863 spojený úřad hospodářský a stavební byl v roce 1870 rozdělen na samostatný hospodářský úřad a stavební a zádušní referát. Stavební záležitosti byly přikázány nově vytvořenému referátu stavebnímu, resp. zádušnímu, který vykonával agendu zahrnující stavební dohled a policii, technické práce pro úřední potřebu (polohopisné a rýsovací) a péči o stavby kostelní a hřbitovní. Proti dřívějším 24 osobám spojeného hospodářského a stavebního úřadu bylo hospodářskému úřadu přiděleno 28 osob, stavebnímu referátu byli přiděleni dva inženýři, a zádušnímu jeden inženýr, dohromady tedy 31 míst. Jen do roku 1871 pak vzrostl počet úředníků při magistrátu, městských úřadech, ústavech a podnicích na celkem 263. Kromě toho počet dalších stálých a dočasných zaměstnanců byl mezi 600 a 700 osobami (písaři, kreslíči, hasiči, dělníci).¹²

V osmdesátých letech 19. století po ukončení pasivní rezistence se právníci opět vrátili do čela pražské radnice. Poté, co JUDr. Tomáš Černý (starosta v období 1882-1885) ve svém inauguračním projevu označil hlavní město království českého za „zlatou slovanskou Prahu“, opustili poslední zástupci německé menšiny sbor obecních starších a samospráva definitivně přešla do českých rukou.

Značný nárůst obecní stavební činnosti si v roce 1883 vynutil vytvoření samostatného městského stavebního úřadu místo dosavadního stavebního referátu. Městský stavební úřad měl v kompetenci správu obecních projektů a vedení obecních staveb, péči o vodní cesty, mosty a komunikace. Roku 1888 bylo v rámci stavebního úřadu zřízeno zvláštní geometrické

¹¹ Počátek bourání novoměstských hradeb spadá už do čtyřicátých let 19. století, a došlo k němu kvůli nutnosti rozšíření pozemku pro dnešní Masarykovo nádraží. Hlavní práce pak mohly začít teprve po svolení ke zbourání hradeb v roce 1866 a zejména po vyřešení jejich odkupu od vojenské správy. Z důvodu těchto dlouhotrvajících jednání se s bouráním začalo však až 20. července roku 1874. Poslední úsek hradeb mezi Ječnou ulicí a Karlovem odkoupilo město až v roce 1888. Viz. Kratochvíl, Miloš: O vývoji městské správy pražské od roku 1848. Praha 1936, str. 82.

¹² Kratochvíl, Miloš: c. d., str. 93.

oddělení, které vykonávalo dohled na hranice obecního majetku a mělo v evidenci též katastr.

Zákonné přípravy pro dalekosáhlou přestavbu města byly dokončeny přijetím nového moderního Stavebního řádu pro Prahu a okolní obce ze dne 10. dubna 1886 a asanačního zákona vydaného dne 11. února 1893. Nový stavební řád z roku 1886 byl zcela nově koncipován, jeho základem byl regulační plán, který přesně vymezil každý pozemek pro novostavbu, určil přesnou stavební čáru a výškovou úroveň. Asanační zákon pak znamenal dokončení dlouholetého úsilí o prosazení plošné stavební modernizace zchátralých a hygienicky nevyhovujících částí Prahy, a ihned po jeho přijetí začala demolice určených oblastí Josefova a Starého i Nového Města. V roce 1896 pak začala výstavba největšího obecního projektu té doby, a tím byla soustavná kanalizace.

Během finálních jednání o budoucí přestavbě města na konci osmdesátých a začátku devadesátých let se změnila i politická situace na radnici. Doposud vedoucí staročeská strana, po svém ústupu z pozice vůdčí síly české politiky na celoříšské úrovni po prohraných volbách v roce 1891, přistoupila v roce 1893 na dohodu s mladočechy o rozdělení míst v městské radě. Mladočeši tak v radě získali devět míst a křeslo prvního ze dvou náměstků.¹³ Kompromisní dohoda mezi hlavními českými politickými stranami o rozdělení míst v době boje za všeobecné hlasovací právo a jiné demokratické požadavky ve společnosti byla do značné míry vyjádřením obav velkých stran z případného volebního úspěchu nových politických stran, zejména strany křesťanskosociální.

V této vypjaté politické situaci a zároveň na počátku realizace stěžejních obecních projektů byl zvolen starostou architekt Čeněk Gregor. Jeho zvolení v roce 1893 tak představuje vrchol v úsilí techniků o získání zastoupení techniků v obecním zastupitelstvu.

Konec devatenáctého století a první desetiletí dvacátého století znamenala návrat dominantního postavení právníků v městské samosprávě, která se stále více rozrůstala a byrokratizovala. Architekta Čenka Gregora vystřídal v čele pražské radnice opět právník JUDr. Jan Podlipný (starosta 1897-1900), tentokrát ovšem poprvé z tábora mladočechů. Jeho nástupní projev byl poprvé pronesen pouze v češtině. V následujícím období v Praze probíhal zostřený národnostní boj mezi Čechy a Němci, a městská reprezentace vyjadřovala svůj

¹³ Od vydání novely obecního řádu v roce 1889 existovali dva náměstkové starosty.

protiněmecký a protivídeňský postoj rozvíjením kontaktů s Francií, které vedly mj. k otevření francouzského konzulátu v Praze roku 1897.

V roce 1899 došlo k dohodě o vybudování jednotné vodovodní sítě pro Prahu i předměstí, sbor obecních starších schválil výstavbu ústřední městské elektrárny, a mohly tak začít poslední důležité projekty modernizace města, která byla dokončena před vypuknutím první světové války.

Realizace největších obecních projektů spolu s územním rozšiřováním města o přilehlá předměstí¹⁴ znamenala v devadesátých letech další rozšiřování stavebního úřadu, který tak byl v roce 1892 rozdělen na tři samostatné odbory:

- 1, odbor pro pozemní stavitelství
- 2, odbor pro stavby silniční, mostní a vodní
- 3, odbor pro agendu magistrátu

V roce 1900 byli do čela těchto odborů postaveni stavební radové, nad nimiž bylo zřízeno místo vrchního stavebního rady, pověřeného řízením celého úřadu (ten měl dbát např. na synchronizaci uličních prací při překopávání, předlažďování, kanalizaci, zavádění plynu atd.). Pokud v roce 1871 byl počet úředníků v obecní správě celkem 263, a z toho koncepčních úředníků bylo 39, pak v roce 1880 počet koncepčních úředníků stoupl na 47 a v roce 1898 dosáhl 68 koncepčních úředníků, 55 inženýrů, 5 geometrů, 2 stavbyvedoucích a 4 kreslíčů.¹⁵

Další úprava technické služby následovala v roce 1902, kdy byl vydán organizační status pro stavební úřad, který tento rozdělil na pět následujících odborů:

- 1, odbor pro pozemní stavby
- 2, odbor pro stavby komunikační, kanalizační a pro asanaci města
- 3, odbor pro vodní a mostní stavby
- 4, odbor pro věci stavební při magistrátu

¹⁴ V roce 1883 byl k Praze připojen Vyšehrad, v roce 1884 pak Bubny a Holešovice a v roce 1901 došlo k připojení Libně.

¹⁵ Kratochvíl, Miloš: O vývoji městské správy pražské od roku 1848. Praha 1936, str. 90.

5, odbor pro vodárny

S růstem počtu podniků v obecní režii vznikaly nové dozorčí komise, správní rady a další nové úřady, které poskytovaly možnosti uplatnění technicky vzdělaným úředníkům. V roce 1910 se postavení úředníka v pražské samosprávě výrazně zlepšilo díky tomu, že Praha zavedla, jako první město v Rakousko – Uhersku a dokonce ještě před zavedením obdobného pravidla ve státních úřadech, tzv. časový postup (ke konečné úpravě úřednického práva obsahující časový postup došlo až vydáním zákona č. 15 v roce 1914)¹⁶, čímž stanovila automatické upravování platového postupu svých úředníků v přesně stanovených lhůtách a „odstranilo se to, že „dříve“ úředník, stejně kvalifikovaný se stejnou dobou služební, pomaleji a nevýhodněji postupoval jen proto, že nebylo ve stavu systematizovaném uprázdňeno míst tolik, aby všichni ... stejně kvalifikovaní úředníci mohli současně postoupiti.“¹⁷

Na počátku století, kdy provádění náročných technických projektů v Praze vyžadovalo stále širší zapojení technických odborníků, se tak mezi nimi a právníky dále vyostřoval zápas o jejich postavení ve veřejné správě. Na vzrůstající vliv techniků reagovali právníci ve funkcích koncepčních (tj. vedoucích a rozhodujících) úředníků vydávajících konečná rozhodnutí tím, že o to více vyžadovali dodržování formálních postupů při úředních jednáních. Veřejná správa pod tímto „bezduchým formalismem“ ztrácela na své výkonnosti, stávala se těžkopádnou a odcizovala se obyvatelstvu. Úředník tak mohl být pokládán až za nepřítele občana, kterému spíše komplikoval život. Zdlouhavost jednání při správních záležitostech byla také umocněna nevhodným rozdělením správních úkolů mezi státní správu a samosprávu.

Všeobecná nespokojenost a kritika ze strany veřejného mínění vedla v roce 1904 k vypracování tzv. Koerberovy¹⁸ studie pro reformu veřejné správy. Vedle výše zmíněných nedostatků ve veřejné správě, které bylo potřeba napravit, poukazovaly studie i na nesprávné rozdělení agendy mezi jednotlivé kategorie úřednictva, kdy „konceptnímu

¹⁶ Mertl, Jan: Byrokracie. Praha 1937, str. 178.

¹⁷ Kratochvíl, Miloš: O vývoji městské správy pražské od roku 1848. Praha 1936, str. 95.

¹⁸ JUDr. Ernest von Koerber (1850-1919) byl předsedou vlády v Předlitavsku v letech 1900-1904 a pak ještě v roce 1916.

personálu právníckému jest zásadně vyhrazeno koncipování nehledíc k tomu, zda vyřizování to vyžaduje zvláštních právnických schopností čili nic.“¹⁹

Diskuze o reformě organizace veřejné správy a snahy o její provedení pak probíhaly až do konce monarchie, a ani nově vzniklá Československá republika neodstranila všechny nedostatky vytýkané veřejné správě v Koerberových studiích.²⁰ Probíhající diskuze o správní reformě však představovala pro techniky významnou platformu pro jednání o zlepšení jejich postavení ve veřejné správě a ve společnosti vůbec.

2. Modernizace města

Úkoly související s modernizací města, které stály před samosprávou, lze rozdělit zhruba do těchto základních kategorií:

- 1, zlepšení hygienických poměrů,
- 2, regulace městských komunikací,
- 3, zajištění energetických nároků města a jím poskytovaných služeb,
- 4, péče o školy a sociální ústavy, a vybudování „stánků“ kultury.

Nepříznivé hygienické poměry uvnitř města vyvolaly diskuzi o jejich zlepšení, do které se v roce 1874 aktivně zapojili čeští lékaři, kteří na radnici uvedli debatu o vyspělosti městských aglomerací v Evropě. Hlavními měřítky tohoto srovnání byly statistické údaje o nemocnosti a úmrtnosti. Pro zlepšení zdravotních poměrů města požadovali lékaři zejména zlepšení zásobování města vodou, dokonalejší odvod odpadu, a také vznik nových zelených ploch sadů a parků na místech právě bouraných městských hradeb. V rámci úsilí o zlepšení zdravotních podmínek ve městě vytvořila pražská radnice v roce 1880 systematizované místo městského fyzika. Městský fyzik měl na starosti vědecké řízení zdravotní služby u obce, kde

¹⁹ Mertl, Jan: Byrokracie. Praha 1937, str. 181.

²⁰ Ještě v roce 1937 konstatuje J. Mertl, že „dosud platí v naší veřejné správě mnoho předpisů, které se nevykonávají buď vůbec, nebo takovým způsobem, který je v rozporu s jejich účelem, ... také převaha právníků trvá...“ Viz.: Mertl, Jan: c. d., str. 183.

byl zároveň představeným veškerého zdravotnického personálu. Roku 1883 ustanovil sbor obecních starších ještě pět tzv. „zdravotních dohlížitelů“, tj. dozorců, podřízených zdravotnímu referátu, kteří měli vykonávat dohled na přelidněné byty, opatrovat dezinfekční prostředky v době epidemií atd.

Mezi konkrétní „hygienické“ projekty patřila likvidace nevyhovující zástavby, prováděná především v rámci asanace Josefova a přilehlých částí Starého Města, a probíhající v období od roku 1893, výstavba kanalizace započatá v roce 1896²¹, vybudování jednotné vodovodní sítě pro rozvod pitné vody z Káraného – zákon o vzniku a provozu vodárny a vodovodu byl schválen roku 1898. Také vybudování Ústředních jatek v Holešovicích (uvedeny do provozu 1895), stavba Staroměstské tržnice v Rytířské ulici, a zřizování veřejných parků a sadů přispělo ke zlepšení hygienických podmínek ve městě.

Výstavba nových komunikací pak zahrnuje, vedle vytváření širokých a vzdušných ulic, zejména budování nových mostů přes Vltavu²² a vltavských přístavů. Spolu se stavbou mostů souvisí i vybudování vyvýšených zpevněných nábřeží kolem Vltavy jako protipovodňové ochrany města.²³ Budování a rozšiřování pražských přístavů, nových vlakových nádraží a jejich vzájemné propojení pak mělo, vedle přepravy cestujících, také značný význam pro hospodářský život města.²⁴

²¹ Košacký, Marcel: Vývoj pražské kanalizace. Diplomová práce. FF UK, Praha 2000.

²² Praha do roku 1914 disponovala již 6 mosty – mimo nejstaršího dnešního Karlova mostu, tu byl od roku most císaře Františka I. (zbořen 1898 a dnešní most Legií postaven 1901), od roku 1868 most Františka Josefa I. (dnešní Štefánikův), Palackého most z roku 1878, Čechův most z roku 1908, Hlávkův most z roku 1911 a konečně na místě železně Rudolfovy lávky v roce 1914 postavený most arcivévodě Františka Ferdinanda d'Este (dnešní Mánesův most).

²³ Výstavba pražských kamenných nábřeží začala již ve čtyřicátých letech 19. století, kdy firma Vojtěcha Lanny postavila jeho první úsek mezi Karlovým mostem a tehdejšími řetězovým mostem císaře Františka I., a pokračovala pak až do druhé poloviny 20. století.

²⁴ V té době byl stále ještě vážně diskutován plán na výstavbu kanálu Dunaj – Vltava – Labe, a příhodná poloha Prahy na této budoucí obchodní trase slibovala příznivý hospodářský vývoj pro město. Současně tok Vltavy v a terénní podmínky v Praze znesnadňovaly hladký průchod železnice v severojižním směru. V roce 1888 měla Praha dva přístavy, zimní přístav v Podolí a zimní a obchodní v Karlíně. Obchodní a živnostenská komora v Praze proto v témže roce žádala ministerstvo obchodu o povolení zřídit překladiště s novými přístavy na Vltavě – jedno na jihu, na Císařské louce u Smíchova a druhé na severu, v Holešovicích. Přitom se i nadále počítalo s využitím stávajícího karlínského přístavu.

Chod moderního města kladl nové nároky na výrobu energie, což vedlo ke zřizování nejdříve obecních plynáren²⁵, a poté i k výstavbě obecní elektrárny.²⁶ Zajištěním dostatku elektrického proudu byla umožněna další modernizace města formou elektrifikace, která umožnila např. přechod od koňky k elektrické tramvaji aj.²⁷

Současně s rozvojem a využitím technických vynálezů probíhala obnova a výstavba nových sídel kulturních institucí a zařízení sociální péče ve městě jako např. školních budov, divadel, koncertních a výstavních sálů, muzeí, nemocnic, sirotčinců, atd.

3. Profesionalizace

Mezi novodobé elity, které během druhé poloviny devatenáctého století nahradily tradiční představitele místních elit, lze řadit právníky, lékaře, učitele a také příslušníky technické inteligence. Všechna tato „stará povolání“ prošla obdobným procesem profesionalizace, díky kterému se proměnila v profesi a byla postupně uznána za rovnocenného partnera při rozhodování pro původní představitele tradičních složek státního aparátu vytvořeného tereziánskými a josefínskými reformami, tj. šlechtou, úřednictvem, armádou a jistým způsobem i církví (v případě katolického kléru bylo jeho postavení specifické, neboť duchovenstvo se profesionalizovalo nejdříve a dlouho do novověku bylo nejpočetnější etablovanou profesí a v námi sledovaném období již tvořilo tradiční oporu státní správy). Sociologové proces profesionalizace charakterizují následujícími body - podmínkami, které musí jednotlivé akademické obory splňovat, aby je bylo možno uznat za svébytnou profesi.²⁸

²⁵ První plynárna pro Prahu byla postavena Vratislavskou společností v Karlíně roku 1847 se smlouvou na dodávku plynu na 20 let. Po jejím vypršení se město rozhodlo vybudovat vlastní Pražskou obecní plynárnu na Žižkově. Roku 1878 Praha koupila soukromou plynárnu na Smíchově. Poté byla v roce 1884 vybudována plynárna v Holešovicích. V roce 1927 byla dokončena plynárna v Michli.

²⁶ V roce 1900 byla uvedena do provozu první ústřední městská elektrárna v Holešovicích.

²⁷ Městské Elektrické podniky odkoupily roku 1897 koňku a téhož roku město začalo provozovat vlastní dráhu.

²⁸ Havránek, Jan: Úvod. In: Profesionalizace akademických povolání v českých zemích 19. a 1. poloviny 20. století. Uspořádali Svobodný, Petr a Havránek, Jan. Praha 1984, str. 11.

Jedná se o tyto body:

1. vysoce specializované a dlouhodobé vzdělání
2. specifický mravní kodex (profesionální etika)
3. altruismus a vědomí služby společnosti
4. přísné zkoušky, prověřování znalostí jako předpoklad svolení k výkonu povolání
5. vysoká společenská prestiž
6. vysoké odměny za práci
7. jasný model kariéry nebo postupu na společenském žebříčku
8. monopolizace trhu pro poskytování patřičných vysoce kvalifikovaných služeb
9. profesní samospráva

I když podle těchto kritérií proces profesionalizace jak u právníků a lékařů, tak i u techniků na počátku druhé poloviny devatenáctého století teprve začínal, v obecném mínění společnosti na tom právníci²⁹ a lékaři³⁰ byli lépe, jejich profesionalizace probíhala mnohem rychleji a byla dokončena již před koncem devatenáctého století.³¹

Z výše uvedených podmínek nutných k vytvoření svébytné profese technické splňovali v této době nejvíce podmínku první, týkající se specializovaného dlouhodobého vzdělání.³²

²⁹ Advokátní komora byla ustavena k 1. lednu 1869, v roce 1872 byl zaveden advokátní kárný řád a zřízena advokátní disciplinární rada. Od roku 1890 platil advokátní tarif, který zavedl tři tarifní třídy podle územní působnosti daného advokáta.

³⁰ Pro lékaře rigorózní řád z roku 1872 zaváděl jednotný titul MUDr. a v roce 1894 vznikla obligatorní Česká lékařská komora. Srov. Svobodný, Petr: Lékaři v českých zemích 1848-1939. In: Profesionalizace akademických povolání v českých zemích 19. a 1. pol. 20. Století. Uspořádali Svobodný, Petr a Havránek, Jan. Praha 1984, str. 130, 138.

³¹ Právě veřejné mínění společnosti bylo jedním z faktorů, který znesnadňoval přijetí techniků mezi společenské elity. Pro techniky bylo velmi obtížné prosadit se v „humanitně“ zaměřené společnosti té doby, která techniku pokládala za prostředek, za vědu, hledající materiální nástroje k uskutečňování vyšších idejí, která však nebyla hodna postavení na roveň ostatním kulturním faktorům. Technikové se tak museli vymezovat jako jiné elitní společenství, které rozvojem své specifické materialistické disciplíny také usiluje o rozvoj idealistické společnosti, a tím má právo na stejně výsadní postavení ve společnosti, jakému se dostává vědám společenským. Srov.: recenze od Peter Helmberger k Dietz, Burkhard - Michael Fessner - Helmut Maier (vyd.): Technische Intelligenz und „Kulturfaktor Technik. Kulturvorstellungen von Technikern und Ingenieuren zwischen Kaiserreich und frueher Bundesrepublik Deutschland. Muenster / New York 1996. <http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/id=319>. Staženo dne 14. března 2011.

³² Přestože v Praze byl již v roce 1803 založen Český stavovský polytechnický ústav, který roku 1815 získal statut samostatné školy, absolventi této vysoké školy až do roku 1901 neměli možnost získat nevyšší akademický titul – doktora technických věd. Viz tato práce str. 28, podkapitola 4.4 Nová organizace výuky na pražské technické vysoké škole a otázka titulu.

Všechny ostatní podmínky nutné pro dosažení úplné profesionalizace se technikům podařilo splnit až během následujících šedesáti let. Zejména pak podmínky, které se týkaly organizace profesní samosprávy a požívání vysoké společenské prestiže, se technikům podařilo splnit jen stěží až ve dvacátém století.

Výrazem snah o vybudování vlastní samosprávné struktury bylo vytváření různých spolků techniků, jejichž cílem bylo jak změnit právní postavení svého stavu, tak i působit na veřejnost, a tím získat stejné uznání jako jejich humanitně vzdělaní kolegové. Organizace techniků na bázi pouze dobrovolných spolků, pocházející z šedesátých let devatenáctého století, měla, co se týče svých možností ovlivňovat společenské dění, své limity, a to i přes značný vliv zejména Spolku architektů a inženýrů v království Českém. Stejně tak ani *dobrovolná* Inženýrská komora³³ se nemohla rovnat úrovni a vlivu komory advokátské a lékařské.

Nejvýmluvnějším znakem vysoké společenské prestiže bylo volební právo, kterým, z akademicky vzdělaných vrstev, automaticky disponovali učitelé a doktoři všech fakult, ne však technici – absolventi technické vysoké školy. Hlavním mluvčím a představitelem snah o získání volebního práva do zastupitelstev a zemského sněmu pro techniky byl především Spolek architektů a inženýrů v království Českém³⁴. Přes veškeré úsilí si technická inteligence v českých zemích musela počkat na získání volebního práva až do zavedení všeobecného volebního práva v roce 1907 (a to ještě platilo pouze pro volby do poslanecké sněmovny Říšské rady).

Nízká úroveň profesionalizace techniků, a tím jasně nestanovené označení příslušníka této profesní skupiny, s sebou přináší i otázku, kdo je vlastně „technik“, a na základě jakého hlediska definovat předmět zájmu této práce. Vymezení pojmu „technik“ pro potřeby tohoto výzkumu navíc znesnadňuje dobové volné užívání různých technicky znějících titulů, a často neoprávněně užívané tituly „inženýr“ a „architekt“, které v daném období ještě neměly dnešní jasně daný obsah. Například také často užívaný titul „stavitel“ je v mnoha případech zavádějící a je velmi obtížné rozpoznat, zda jeho uživatel je technicky vzdělaným absolventem vysoké školy, či jde o stavebního podnikatele, který pouze vlastní stavební

³³ Povinné členství v Inženýrské komoře bylo zavedeno až roku 1913.

³⁴ Viz např. Petice Spolku architektů a inženýrů v království Českém za přiznání volebního práva akademicky vzdělaným technikům ze dne 30. května 1905. In: Technický obzor. Ročník XIII., čís. 19.

firmu. Různí „podnikatelé staveb“, „koncesovaní zedníci“, tesaři, kameníci aj. často sami sebe označovali za stavitele, inženýry či architekty, přestože nikdy neabsolvovali technickou vysokou školu. Takové technické odborníky nelze jistě kvůli jejich praktickým technickým znalostem a dovednostem zcela opominout, a i oni určitě v mnoha ohledech přispěli k vyřešení technických otázek mnoha komunálních projektů, nicméně u nich je velmi obtížné rozlišit, do jaké míry se u nich jednalo o působení v samosprávě na základě jejich technických znalostí, a do jaké míry představují ještě pozůstatky předchozí „honorační“ správy.

Předmět této práce jsem tak omezil na sledování působení pouze akademicky vzdělaných techniků v komunální politice, neboť právě oni zde představují nový prvek v modernizující se samosprávě. Jedná se tedy o absolventy technické vysoké školy, kteří po zavedení druhé státní zkoušky v roce 1878 zakončili svá studia složením této zkoušky. Takto vzdělaní technické se také směli stát „úředně autorizovanými soukromými techniký“.

Právě úředně autorizovaní soukromí technici také nejvíce usilovali o uznání výlučnosti svého stavu, a tím dokončení jeho profesionalizace, ke kterému došlo přidělením dnes užívaného jednotného akademického titulu „inženýr“.

Vstup techniků – inženýrů do komunální politiky a jejich snaha uplatnit se jako nová společenská elita jsou jevy, které se navzájem prolínají a doplňují. Jejich působení v samosprávě je tak možné nahlížet na jedné straně jako cestu k prosazení vlastních ekonomických zájmů, na druhé straně ale i jako jeden ze způsobů, jak ukázat ostatní společnosti zájem na jejím dalším rozvoji, tj. dosáhnout splnění další podmínky nutné k dokončení profesionalizace – altruismus a vědomí služby společnosti.

4. Vývoj technického stavu

4.1 Počátky technického školství

Vznik a vývoj technického stavu je spjat s řešením problémů, se kterými se lidstvo muselo vyrovnávat od svých počátků. První technické zkušenosti při provádění velkých staveb se

získávaly při budování závlahových systémů prvních starověkých států, při výstavbě komunikací a městských opevnění.

Původní vojensko-strategický charakter působení specialistů na takové stavby odráží i jejich označení „inženýr“. Základem slova „inženýr“ je latinské slovo „ingenium“, (česky „povaha“, příp. „nadání“), od kterého byla odvozena slova „ingeniator“, „engignor“ nebo „incignarius“, která se objevují v listinách již z jedenáctého století, a označovala odborníky na výrobu obléhacích strojů k dobývání opevněných míst. Obsah označení „ingeniator“ se později rozšířil i na jiné specializované řemeslníky. Toto označení v pozdním středověku v italské podobě „ingegnere“ a ve francouzském „ingénieur“ rychle přešlo do románských jazyků. Němčina výraz převzala z francouzštiny až v 18. století³⁵, a odtud pak také následně přešel i do češtiny.

Výuka technických oborů v našem slova smyslu se začala prosazovat vedle humanitních univerzit až v novověku v souvislosti s počátkem průmyslové revoluce v 18. století. Novověký stát podporou věd usiloval o zlepšení zemědělství, stavbou komunikací pak napomáhal rozvoji obchodu a průmyslu. Aby získal dostatek odborníků, kteří by mohli plnit tyto úkoly již na vyšší než dosavadní řemeslnické úrovni a také, aby získal dostatečně vzdělané úředníky, začaly se počátkem osmnáctého století vytvářet státní technické školy.

S novými objevy strojů původní „umění stavitelské“ (zabývající se stavbou hradů, mostů, přístavů, kostelů a jiných městských staveb) a „umění inženýrské“ (zahrnující stavby pevností, komunikací, úprav toků a vodní stavby) bylo rozšířeno o obor „strojnictví“.

Nicméně nejdůležitějším aspektem, který přímo vedl ke vzniku a státní podpoře tohoto nového typu škol, byl stále zájem vojenský, kdy stát potřeboval dostatek odborníků pro potřeby armády tj. pro vojenské stavitelství, vývoj nových zbraní atd. To dokazuje i první technická škola „Ecole polytechnique“ založená v roce 1794 v Paříži, která poskytovala teoretický základ pro další odborné školy – Ecole des ponts et chaussees, Ecole d'artillerie, Ecole des militaires, Ecole des geographes.³⁶

³⁵ Popplow, Marcus: Unsichere Karrieren: Ingenieure in Mittelalter und Früher Neuzeit 500-1750. In: Kaiser Walter, König Wolfgang (vyd.): Geschichte des Ingenieurs. Ein Beruf in sechs Jahrtausenden. München/Wien 2006, str. 71-72.
http://books.google.cz/books?id=k30WEuWYJlWC&pg=PA71&lpg=PA71&dq=Entstehung+der+technischen+Intelligenz+-+definition&source=bl&ots=B3rRLa_kjY&sig=6KozOrEnorm-csg3y7CigwIOPqE&hl=cs#v=onepage&q&f=false. Staženo dne 13. března 2011.

³⁶ Technický obzor. Roč. XIV, čís. 34, Praha 1906, str. 250.

4.2 Vznik pražské technické vysoké školy

Druhá nejstarší technická škola v Evropě byla založena v Praze a její předchůdkyní byla „Stavovská inženýrská škola“ neboli „Ingenieur – collegio“, založená Christianem Josefem Willenbergem.³⁷ Ch. J. Willenberg sice již v roce 1707 získal od císaře Josefa I. povolení „vyučovati dvanáct osob v ingenieurství“, ale po dlouhém vyjednávání se zemskými stavy byla Stavovská inženýrská škola otevřena až v roce 1718. Vyučování probíhalo v soukromém Willenbergově bytě v Mostecké ulici na Malé Straně, a po dvou letech bylo přeloženo na Staré Město. Vyučování bylo rozvrženo na dva ročníky a každý rok měly být konány veřejné zkoušky. Výuka zahrnovala mj. geometrii, fortifikaci, odvádění vody, mechaniku, zakládání pevností, řízení útoku na pevnost. O vojenském zaměření výuky pražské Stavovské inženýrské školy dále svědčí i žádost Willenberga o potvrzení profesury na další dva roky, ve které se v roce 1723 uvádí, že úspěšný absolvent může „před velícím generálem ukázati, jak pevnosti ve 4 nebo 5 dnech ... dobýti, že udělené rozkazy také v praxi vykonati dovede, a tím také službu ingenieur-poručíka zastane“.

Odklon od vojenského zaměření výuky nastal v roce 1787 pod vedením prof. Františka Antonína Leonarda Hergeta, kdy byla Stavovská inženýrská škola přiřčena k filozofické fakultě, a téhož roku bylo rozhodnuto již dál nevyučovat „dělostřelecké vědy“. Naopak se mělo „nadále vyučovat všem vědomostem, kterých znáti třeba civilnímu ingenieurovi“. Výuka probíhala zprvu v Klementinu, ale pro velký počet posluchačů byla v roce 1786 přestěhována do budovy bývalého Svatováclavského semináře v Husově ulici.

V roce 1803 byl, díky úsilí profesora matematiky na pražské univerzitě Františka Josefa Gerstnera v rámci pražské univerzity, otevřen „Český stavovský polytechnický ústav“. Výuka dál pokračovala v budově Stavovské inženýrské školy v Husově ulici, a studium bylo v prvních letech rozděleno na dvě oddělení: chemické a matematické. Studium na chemickém oddělení trvalo jeden rok a na matematickém oddělení, které se dále dělilo na mechanické a stavitelské, trvalo studium tři roky. Učební osnova zahrnovala elementární matematiku a praktickou geometrii, mechaniku pevných těles a tekutin, pozemní a vodní stavitelství a

³⁷ Christian Josef Willenberg (1676-1731), nar. v Lehnici ve Slezsku, v mládí sloužil v alsaském pluku ve Francii, kde získal mnoho praktických zkušeností v „umění inženýrském“. V roce 1705 se usadil v Praze, odkud téhož roku požádal císaře Leopolda I. o udělení titulu císařského inženýra, a o svolení, aby „...mohl vyučovat inženýrství 6 osob stavu panského, 4 osoby stavu rytířského a 2 osoby stavu městského“. Viz. Technický obzor . Ročník XIV., čís. 35, Praha 1906, str. 258.

všeobecnou technickou chemii. V roce 1815 přestal být Polytechnický ústav součástí univerzity a získal statut samostatné školy. V roce 1822 přibyla do osnov teoretická matematika a fyzika, polní a lesní hospodářství, cizí jazyky a modelování.³⁸

4.3 Institute úředně autorizovaných soukromých techniků

Ve dvacátých a třicátých letech devatenáctého století se s rozvojem výstavby železnice možnosti uplatnění technicky vzdělaných odborníků zlepšily do té míry, že Dr. F. Lirsch mohl v roce 1878 konstatovat ve své přednášce o postavení techniků v Rakousku, že „...technická věda se v Rakousku teprve před šedesáti lety domohla občanského práva, vlastně teprve s drahami železnými“.³⁹ Budování železnic poskytlo zaměstnání technikům nejdříve v soukromých společnostech, a posléze od roku 1841, kdy se této výstavby ujal stát, také ve službách státních drah.

V padesátých letech došlo kvůli nepříznivému hospodářskému vývoji k výraznému omezení stavebních podniků v režii státu.⁴⁰ Úsporná opatření státu měla vliv i na postavení techniků, jejichž převážná část pracovala právě ve státních službách⁴¹, neboť stát se snažil co nejvíce omezit působnost svých stavebních úřadů. Císařským patentem z 20. prosince 1859, jímž byl vydán nový živnostenský řád, došlo s platností od 1. května 1860 k vyloučení mnoha tzv. svobodných profesí z tohoto řádu, a tak byla z tohoto řádu vyloučena mj. i činnost inženýrů. Nařízením státního ministerstva z 8. prosince 1860 o nové organizaci státní stavební služby byl dán zákonný podklad pro novou instituci nezávislých technických odborníků, kteří od té doby byli označováni jako „úředně autorizovaní soukromí technické“. Nařízení státního ministerstva obsahovalo základní pravidla pro další organizaci státní stavební služby, mj. podle §27 těchto pravidel bylo stanoveno, že činnost státních stavebních orgánů se má

³⁸ O dalším rozšiřování výuky na technické vysoké škole a jejím přizpůsobování novým požadavkům konce 19. a počátku 20. století pojednává tato práce v kapitole 7. 6 Úprava technického vysokého školství, str. 62 n.

³⁹ Lirsch, František: O postavení techniků v Rakousku. In: Zprávy Spolku architektů. Ročník XIII, 1878, sešit I., str. 34.

⁴⁰ V roce 1854 ukončil stát budování vlastních železnic, a ty již postavené prodal následujícího roku soukromé Rakouské společnosti státní dráhy, ovládané francouzským kapitálem.

⁴¹ Myška, Milan: Inženýr. Příklad Viléma Jičínského. In Fasora, Lukáš - Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří: Člověk na Moravě 19. století. Brno 2008, str. 47.

omezit pouze na nejnutnější stavební záležitosti, které se bezprostředně týkají státu. Pro ostatní technické záležitosti, náležející obcím, korporacím a soukromým podnikům, byl vytvořen nový stav právě těchto úředně autorizovaných soukromých techniků, kteří směli být v jednotlivých případech najímáni za zvláštní odměnu na práci i pro státní stavební záležitosti – nejvýše však po dobu 30 dní v roce.⁴² Další ministerské nařízení č. 36413 z 11. prosince 1860, pak dál upřesňovalo základní pravidla pro zřízení a provozování této činnosti. Zpočátku byli tito technici rozděleni do tří tříd na inženýry, architekty a geometry. Výnosem č. 8152 c. k. ministerstva vnitra ze dne 8. listopadu 1886 byla změněna některá ustanovení původního nařízení z 8. prosince 1860. Účelem těchto změn bylo sladit podmínky pro uznání způsobilosti členství v řadách úředně autorizovaných soukromých techniků se změnami ve vyučování na technických vysokých školách, a současně bylo novým nařízením i změněno rozdělení úředně autorizovaných techniků do následujících čtyř tříd:

- 1, stavební a kulturní inženýři
- 2, architekti
- 3, strojní inženýři
- 4, geometři a kulturní technici⁴³

K dalšímu rozšíření tříd autorizovaných soukromých techniků došlo ještě před vypuknutím 1. světové války, a to už zde byli zastoupeni i chemici, elektrotechnici a lesní inženýři.

4.4 Nová organizace výuky na pražské technické vysoké škole a otázka titulu

V souladu s rozvojem poznání a potřeb rozvíjející se společnosti, se proměňovala i náplň a forma výuky na Polytechnickém ústavu. V roce 1843 přijal zemský sněm návrh na zavedení do výuky přednášky o hornickém měřictví, deskriptivní geometrii, analytické chemii a také praktická cvičení. Současně zemský sněm přijal i návrh, aby přednášky některých předmětů

⁴² Vrba, Josef: Sedmdesát let ve vývoji inženýrské výchovy a uplatnění. In: Sedmdesát let technické práce. Sborník k Jubilejnímu sjezdu československých inženýrů v Praze roku 1935. Praha 1935, s. 9.

⁴³ Po zřízení kulturně technického kurzu při vysoké škole zemědělské ve Vídni a po vydání melioračního zákona v roce 1884 byla první a čtvrtá třída rozšířena o „kulturní“ inženýry a techniky. Původně samostatné kulturně technické studium v Rakousku nebylo organizováno, a až v roce 1891 byly zřízeny při technických vysokých školách tříleté obory se dvěma státními zkouškami a v roce 1907 byly tyto rozšířeny na čtyřleté obory.

probíhaly v obou zemských jazycích. Pro vyučování češtiny měl být ustanoven zvláštní učitel s platem 500 zl. ročně. Usnesení o jazyku přednášek však až do šedesátých let nebylo naplněno. Jazyková otázka se opět vrátila až po vyhlášení rovnoprávnosti obou zemských jazyků v roce 1860, kdy se jednalo také o úplné jazykové rovnoprávnosti na přednáškách. První přednášky v češtině byly na technice zavedeny v roce 1862 a jednalo se nejprve o přednášky z deskriptivní geometrie, pak z fyziky a matematiky.

V roce 1868 zemský sněm rozhodl o rozdělení polytechniky na dva samostatné ústavy - český a německý. O rok později byly vytvořeny dva samostatné profesorské sbory, a od té doby bylo vědecké řízení obou ústavů úplně odděleno. Výuka na německé škole pokračovala v Husově ulici, česká technika zpočátku užívala místnosti bývalých Karlovských kasáren v Resslově ulici na Novém Městě, a od školního roku 1874/75 sídlila v nové budově na Karlově náměstí. Roku 1875 byly obě původně zemské technické školy zestátněny a v roce 1879 se z nich staly c. k. vysoké školy technické.

Od roku 1878 na základě říšského zákona mohli ti, kteří složili druhou státní zkoušku, používat označení „inženýr“. Neoprávněné užívání tohoto titulu osobami, které neukončily technickou vysokou školu složením předepsaných dvou státních zkoušek, ovšem tehdy nebylo trestné, a často tak docházelo k jeho volnému užívání např. při označování i absolventů stavebně odborných škol, vyšších průmyslových škol nebo vojenských úředníků, resp. důstojníků. Ti z absolventů, kteří se rozhodli pro dráhu úředně autorizovaného soukromého technika, pak získali na základě nejvyššího rozhodnutí ze dne 5. prosince 1910 povolení užívat kulaté razítko s císařským orlem.

V roce 1901 bylo uděleno právo všem sedmi technickým vysokým školám v monarchii udělovat titul doktor technických věd a čestné doktoráty technických věd.

Přestože technické vysoké školy získaly právo udělovat doktorát technických věd, titul inženýr, jako jednotné označení pouze a jen absolventů tuzemských technických vysokých škol, kteří „...nejméně dvě předepsané státní zkoušky, neb diplomovou zkoušku složili, aneb doktorátu technických věd nabyli na jedné z těchto vysokých škol“, byl zaveden až císařským nařízením ze dne 4. března 1917.⁴⁴

⁴⁴ Znění císařského nařízení viz. tato práce Příloha 2.

4.5 Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách, spolky techniků a Inženýrská komora

Zvýšení zájmu veřejnosti o nové technické obory, snahy o rozvoj technického vzdělání a o ochranu společných zájmů vedly k zakládání různých jednot, komor a spolků sdružujících pouze odborníky z daných oborů. Nejstarší společností podporující „pěstování nauk a námětů praktických, živnostenských, technických a národohospodářských“ v habsburské monarchii byla Jednota k povzbuzení průmyslu v Čechách, založená v roce 1833 původně jako „soukromá společnost na povzbuzení podnikavosti a oživení řemeslnosti ve všech odvětvích v Čechách“.⁴⁵ Jejím protektorem byl úřadující nejvyšší purkrabí zemský (později místodržící), a v čele stál nejvyšší purkrabí království Českého hrabě Karel Chotek.⁴⁶ Činnost Jednoty spočívala v propagaci a osvětě v oblasti technických věd a vynálezů, podpoře technických studií, vedení veřejné knihovny atd. Z původně stavovské organizace aristokratické povahy se později, díky změně stanov v roce 1842, stala organizace, ve které mohly být zastoupeny i širší vrstvy⁴⁷ - vedle živnostníků v Jednotě tak působilo také mnoho právníků (mj. také pozdější pražský purkmistr JUDr. Václav Bělský působil jako její sekretář).

Úspěšné absolvování technické vysoké školy zakončené druhou státní zkouškou umožňovalo technikům také stát se členy různých odborných technických spolků. Spolky techniků se v druhé polovině 19. století staly zcela běžnými ve většině evropských států.⁴⁸ Mezi nejstarší spolky v Evropě patří „Polytechnický spolek v Mnichově“ založený již v roce 1815. V Čechách působilo v roce 1890 pět technických spolků, které se nejvíce podílely na

⁴⁵ Nejstarší instituce tohoto druhu byly zakládány v západní Evropě, a to v Anglii již roku 1754, v Paříži v roce 1802, Mnichově v roce 1815 a v Berlíně roku 1821. Srov.: Mansfeld, Bedřich: Sto let Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách. Praha 1934, str. 299.

⁴⁶ Hrabě Karel Chotek (1783-1868) působil mj. jako vyšší úředník bývalého Rakouského přímoří (území na pomezí Itálie a dnešního Slovinska a Chorvatska), kde se setkal s vyspělou francouzskou a italskou „technickou kulturou“, a po vzoru francouzské „Société d'encouragement pour l'industrie nationale“ dal impuls k založení Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách. Srov.: Mansfeld, Bedřich: c. d., str. 283.

⁴⁷ Prvním občanským předsedou Jednoty se stal až v roce 1865 Alois Oliva. Srov.: Mansfeld, Bedřich: c. d., str. 300.

⁴⁸ Dokládají to časté zmínky o kontaktech mezi jednotlivými zahraničními spolky, uvedené v technických časopisech - viz. Zprávy Spolku architektů. Ročník XII. Praha 1877, kde je např. uveden následující seznam spolků, s nimiž je SIA ve styku, a se kterými si navzájem zasílá příspěvky do časopisu: Rakouský spolek inženýrů a architektů ve Vídni, Německý spolek architektů a inženýrů v Berlíně, Technický spolek v Rize, Spolek architektů a inženýrů v Hannoveru, Spolek architektů a inženýrů v Lipsku, Hornický a hutnický spolek ve Štýrsku a Korutanech, Institution of Civil Engineers in London, Průmyslová jednota v Hannoveru, Saský spolek architektů a inženýrů v Drážďanech, Societé di architetti et ingeniem di Milano, Societé des architectes á Paris, Ingeniörs Föreningen Stockholm.

propagaci technického stavu, a sice Spolek architektů a stavitelů v království Českém, Jednota stavitelů v království Českém, Inženýrská komora v království Českém, Německý polytechnický spolek a Spolek plzeňských techniků.

Na dění v pražské samosprávě se snažily nejvíce působit Spolek architektů a inženýrů v království Českém (zkratkou označovaný „SIA“), Inženýrská komora, oba založené roku 1866, a pak také Jednota stavitelů v království Českém, založená původně pod názvem „Spolek techniků v Čechách, oprávněných ku provádění pozemních staveb“⁴⁹ v roce 1877 zásluhou úředně autorizovaného soukromého technika Josefa Turby. Jak Spolek architektů a inženýrů, tak i Jednota stavitelů vydávala své časopisy⁵⁰, kde byly publikovány odborné články, informace o spolkové činnosti a stanoviska členů spolků k aktuálním společenským tématům.

Inženýrská komora, původně nazývaná „Spolek úředně autorizovaných a přísežných civilních inženýrů, architektů a geometrů v Čechách“, se přejmenovala na základě usnesení čí. 111048 místodržitelství ze dne 14. ledna 1889 na „Inženýrskou komoru v království Českém“. Zásadním nedostatkem všech těchto spolků byl fakt, že členství v nich bylo dobrovolné, a proto po celou dobu jejich trvání lze v odborném tisku najít stesky na nedostatečný počet jejich členů. Ke zřízení nové, nyní již obligatorní Inženýrské komory došlo až zákonem č. 3 říšského zákoníku z 10. ledna 1913, a tím se tato konečně stala plnohodnotnou obdobou lékařské a advokátní komory.

⁴⁹ Ke změně názvu došlo v roce 1886.

⁵⁰ SIA vydával nejprve od roku 1866 Zprávy Spolku architektů, pak od roku 1893 Technický obzor. Jednota stavitelů vydávala v letech 1888 až 1891 časopis Technické listy.

5. Důvody pro vstup techniků do komunální politiky

Pro zjednodušení lze důvody vstupu techniků do komunální politiky rozdělit na důvody věcně technické, stavovské a individuální. Všechny tyto důvody se však neustále prolínají a navzájem ovlivňují.

5.1. Věcně technické důvody

V druhé polovině devatenáctého století mizela dosavadní omezení bránící rozvoji měst, jakým bylo například malé územní vymezení dané městskými hradbami, po zrušení cechů došlo navíc k uvolnění hospodářského vývoje uvnitř měst a donedávna nepočetný průmysl fungující v malých měřítkách se začal rychle rozvíjet a mohutnět. To s sebou přinášelo obrovský příliv obyvatelstva, který si vynucoval výstavbu nového vhodného bydlení a současně také zlepšení stávajících, často nevyhovujících, životních podmínek obyvatel města. Vedle těchto hygienických hledisek tu byly snahy o jak funkční, tak i esteticky vyhovující provedení modernizace a rozšíření města. Pro naplňování těchto cílů bylo nutné upravit právní poměry, za jakých tento proces bude probíhat. Jednalo se hlavně o posuzování soukromých a veřejných zájmů, zásady vyvlastňování atd. Z výše uvedeného je patrné, že ideálně měl celý proces probíhat tak, že při modernizaci města budou spolupracovat všechny základní skupiny akademicky vzdělaných vrstev - lékaři spolu s architekty formulují cíle a konečnou podobu města, právníci vypracují právní podklady a stanoví právní rámec, ve kterém přestavba bude probíhat, a technické se postarají o její vlastní provedení, neboť oni jediní jsou vybaveni náležitými vědomostmi a znalostmi.

Věcně technickým důvodem, který přiváděl techniky do komunální politiky, byla tedy potřeba samosprávy konzultovat s technickými odborníky různé varianty řešení technických problémů a samotná realizace naplánovaných projektů.

5. 2. Stavovské důvody

Co se týká stavovských důvodů ke vstupu do komunální politiky, tak základním motivem bylo úsilí akademicky vzdělaných techniků o získání a uznání stejného společenského

postavení, jakého již dosáhly ostatní akademicky vzdělané profese – lékaři a právníci, a tím dokončení své profesionalizace. Za stavovské důvody vstupu do samosprávy lze tedy pokládat to, že svým působením na obecní mínění a skrze komunální politiku získají vysokou společenskou prestiž, vysoké odměny za práci, monopolizaci trhu pro poskytování patřičných vysoce kvalifikovaných služeb, tedy podaří se jim splnit podmínky úspěšného dokončení profesionalizace – viz kapitola 3. Profesionalizace.

5. 3. Individuální důvody

Individuální důvody, proč se jednotlivý technik rozhodl pro kariéru představitele obecní samosprávy, vyplývají zejména z možností uplatnění, které technik měl, resp. jaké pro něj jeho stav vybojoval.

Zpočátku se zdálo, že ohledně uplatnění budou mít technici před právníky výhodu, neboť už v roce 1860 byla vytvořena zvláštní profese úředně autorizovaného soukromého technika, která tyto techniky zařadila mezi svobodná povolání. Nedostatečně zaručená výlučnost výkonu jejich služeb však vedla k tomu, že po celé období až do zániku monarchie tito soukromí technikové usilovali v první řadě o monopolizaci svých služeb a o ochranu před přebíráním zakázek nedostatečně kvalifikovanými praktiky.

Nevhodně nastavená pravidla na jedné straně omezovala uplatnění úředně autorizovaných soukromých techniků na nestátní záležitosti, na druhé straně však jasně neurčovala, které posudky a dobrozdání, či jaká praktická činnost byla výlučně v jejich kompetenci. Následkem toho stáli úředně autorizovaní soukromí technici často před existenčními problémy, neboť jejich práci v mnoha případech vykonávali zkušení řemeslníci nebo absolventi technických průmyslových škol.

Na nepříznivou situaci poukazoval v roce 1896 např. stavitel Rixa, když požadoval zrušení dosavadních stavitelských zkoušek na místodržitelství, neboť složení této zkoušky ve skutečnosti opravňovalo také absolventy průmyslových škol k provádění stejných výkonů, jaké teoreticky směli provádět pouze soukromí autorizovaní technici. Stavitel Rixa požadoval zavedení pouze dvou kategorií techniků, a sice technické úředníky a techniky samostatné.⁵¹

⁵¹ Technické listy. Ročník IV. Praha 1896, čís. 8, str. 66.

Nedostatek uplatnění v praxi zpětně způsoboval nezájem o studium technických oborů a také odliv absolventů do jiných oblastí monarchie, kde nacházeli uplatnění snadněji. Tento nepříznivý vývoj vedl k tomu, že počet příslušníků technické inteligence v zemi byl do konce století stále ve srovnání s ostatními akademiky nízký, což zpětně znesnadňovalo snahy techniků po zrovnoprávnění s lékaři či právníky.

Jaké tedy měli technici možnosti uplatnění? Technik-absolvent se mohl stát:

- 1, úředníkem ve státní správě nebo obecní samosprávě
- 2, majitelem, či zaměstnancem v soukromé firmě
- 3, samostatně působícím technickým odborníkem, tj. úředně autorizovaným soukromým technikem
- 4, voleným členem samosprávy

Každá z těchto možností s sebou přinášela jisté výhody, ale také omezení, protože působení v některé z uvedených oblastí mohlo znemožnit současné uplatnění v ostatních. Například místo ve státní správě nebo samosprávě přinášelo větší sociální jistoty a možnost společenského vzestupu, naproti tomu provozování soukromé praxe zase umožňovalo případně vyšší příjem a volnost podnikání, ovšem znamenalo i větší existenční nejistotu. Posledně jmenovaná možnost, uplatnění jako volený člen samosprávy, obvykle přicházela v úvahu v kombinaci s alternativou 2 nebo 3, protože členem sboru obecních starších se člověk většinou stal až na základě určité kvalifikace. Až v pozdějším období, po „politizaci“ komunální politiky, ke které došlo zejména v devadesátých letech 19. století, byl kladen větší důraz na politickou příslušnost.⁵²

Technik se stával státním, či komunálním úředníkem zejména pro získání sociálních jistot, které mu toto zařazení přinášelo. Úřednická kariéra byla pokládána za „nejžádoucnější“ životní povolání. Z hlediska sociální stratifikace patřili úředníci ke středním vrstvám, a majetkové poměry úřednictva odpovídaly jejich funkci, tj. profesním požadavkům,

⁵² Viz. Dohoda staročeků a mladočeků o rozdělení míst v městské radě z roku 1893.

vzdělání, délce služby, ale i loajalitu k nadřízeným a zaměstnavatelům.⁵³ Úřednictvo bylo možné rozdělit do dvou základních složek, kde předělem bylo právě vysokoškolské vzdělání. Vyšší konceptní úřednictvo představovalo páteř rakousko-uherského byrokratického aparátu - jeho vlastní výkonnou složku. Mezi konceptní a odborné úřednictvo byli výhradně přijímáni absolventi vysokých škol, a to především právníci, méně již lékaři, technici nebo absolventi lesnických studií. Druhou skupinu úředníků tvořil pomocný a kancelářský personál, tvořený převážně středoškoláky. Když se někdo ucházel o místo u konceptní služby, neměl bez vysokoškolského vzdělání šanci. Základním předpokladem pro to, aby se adept mohl stát státním úředníkem, bylo rakouské státní občanství dokladané domovským listem, věk zpravidla mezi 18 a 40 roky, mravní bezúhonnost, doklad o finančním zajištění do doby přidělení platu, příslušné vzdělání a znalost v dané oblasti užívaných zemských jazyků.⁵⁴ Současně se splněním těchto základních podmínek musel uchazeč o místo úředníka pracovat na úřadě po několik let (většinou po dobu tří let) jako praktikant a až po uplynutí této služby a poté, co přišel po dříve nastoupivších praktikantech „na řadu“, organizační komise úřadu (její složení odpovídalo zaměření úřadu, do kterého se nový uchazeč hlásil, tj. pokud se jednalo např. o stavební úřad, byli zde zastoupeni stavitelé, technici a také laici) posoudila, zda navrhne uchazeče na přijetí, a své stanovisko postoupila městské radě. Městská rada pak přišla s návrhem, který nakonec sbor obecních starších buď schválil, nebo ne.⁵⁵ Pokud žadatel překročil věk 40 let, musel navíc žádat o „prominutí stáří“⁵⁶, což se povolovalo pouze u určité služby, a také na základě plného zdraví a prokázaných zásluh.⁵⁷

⁵³ Macháčová, Jana - Matějček, Jiří: Úředníci jako součást středních vrstev v 19. století. In: Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: úředník a podnikatel. Sborník příspěvků z 26. plzeňského symposia k problematice 19. století, Plzeň 23. - 25. února 2006. K vydání připravily Petrasová, Taťána – Lorenzová, Helena. Praha 2007. str. 38.

⁵⁴ Vyskočil, Aleš: C. k. úředník ve zlatém věku jistoty. Praha 2009, str. 80-82.

⁵⁵ Zápis ze schůze sboru obecních starších dne 2. července 1890. In: Protokoly sborů městské správy, Inv. č. 761, Archiv hl. m. Prahy.

⁵⁶ S takovým případem se setkáváme například u inženýra Čenka Ryvoly, který žádal o místo inženýra asistenta na pražském magistrátu až ve svých 41 letech, a i přes svoji vlastní úspěšnou sedmnáctiletou praxi v oboru musel žádat o dispens. Jeho přijetí navíc znesnadňovala skutečnost, že se mohl vykázat pouze dvouletou službou jako praktikant na úřadě. Srov. Zápis ze schůze sboru obecních starších dne 2. července 1890. In: Protokoly sborů městské správy, Inv. č. 761, Archiv hl. m. Prahy.

⁵⁷ Vyskočil, Aleš: c. d., str. 80-82.

Státní úředníci patřili ke vzdělanostní elitě a společenské honoraci. Zaměstnanecký poměr ve veřejné správě patřil, pro nepopíratelné existenční výhody, k vyhledávaným pracovním příležitostem a možnostem jak dosáhnout sociálního vzestupu. Služba státu přitom bývala chápána jako prestižnější než úřednické místo v samosprávě nebo v soukromém sektoru. Stát, potažmo císaře jeho zaměstnanci skutečně reprezentovali, kdežto samosprávný úředník vystupoval spíše jako servis pro volené představitele. Nižší prestiž si však samosprávní úředníci vynahrazovali zpravidla vyšším platem. Pozice státního úředníka či úředníka samosprávy sice zaručovala jisté sociální jistoty, zejména tu, že úředník získával nárok na penzi, na druhé straně nesměl mít žádný vedlejší příjem. Zákaz vedlejšího příjmu úředníků se u techniků zaměstnaných ve státních a samosprávných úřadech projevil tak, že nesměli získat oprávnění úředně autorizovaného soukromého technika, případně toto oprávnění pozbylo platnosti, pokud technik podobný úřad přijal.⁵⁸

Technik v pozici majitele či šéfa soukromého podniku i samostatně působícího úředně autorizovaného soukromého technika neměl kariérní možnosti úředníka, ovšem působení ve volených orgánech samosprávy mu mohlo zajistit vyšší společenský status. Neméně důležitým motivem pro vstup do komunální politiky byla i možnost získání komunálních zakázek, a to jak pro samostatně působícího autorizovaného technika, který se většinou stal členem nějaké odborné poradní komise zřízené při realizaci obecního projektu, tak i pro technika zaměstnaného v soukromém podniku, který tu měl hájit zájmy firmy či svého zaměstnavatele.

6. Překážky bránící vstupu do komunální politiky

Hlavní překážku, která bránila technikům v jejich snahách o působení v komunální politice, představovala jejich nedokončená profesionalizace, zejména body týkající se vlastní profesní samosprávy, společenské prestiže a monopolizace trhu pro poskytování svých vysoce kvalifikovaných služeb (viz kapitola 3. Profesionalizace). Překážky, které technické museli překonávat, je možné rozdělit na vnitřně stavovské a vnější. Vnitřní překážky představoval hlavně nízký stupeň organizovanosti, kolegiální nesoudržnost a obecně také nedostatek

⁵⁸ Technický obzor. Ročník III. Praha 1895, str. 221.

stavovského sebevědomí, který pocházel mj. z ne vždy dostatečně širokého záběru výuky na technických vysokých školách. Hlavní vnější překážkou pak byl systém veřejné správy, jejímž základním rysem bylo dominantní postavení právníků a současně jejich neochota ustoupit ze své vedoucí pozice a umožnit technikům více ovlivňovat chod samosprávy. Odpor právníků proti změnám ve veřejné správě spolu s obecným vývojem poměrů v byrokracii (zde míněn styl úřední práce) pak vedl k formalismu a k tomu, že celý aparát fungoval velmi těžkopádně a neefektivně. Na začátku století došlo ke zmasovění veřejné správy zaměstnáváním dosud nebývalého množství úředníků, mezi kterými bylo i mnoho těch s technickým vzděláním na různé úrovni, a nezávislým soukromým technikům tak vyvstal další problém spočívající v tom, že řešení různých technických úkolů ve městě bylo zadáváno těmto levnějším městským úředníkům.

6. 1. Vnitřní překážky

Jedním z hlavních důvodů, proč se technikům, jako svébytnému stavu, obtížně dařilo prosadit v konkurenci ostatních profesních skupin, byla vnitřní nejednotnost a nedostatek kolegiální soudržnosti, přecházející často v rivalitu a pocit nadřazenosti jedné skupiny techniků nad druhou.

Stesky a stížnosti na nesolidárnost mezi techniky zaznívaly jak v sedmdesátých letech devatenáctého století, tak např. znovu v roce 1913. V již citované přednášce dr. Fr. Lirsche uveřejněné v roce 1878 ve Zprávách Spolku architektů autor mj. konstatuje, že „k úplnému uznání rovnoprávnosti techniků jako stavu ve společnosti ostatních stavů je třeba jednota a solidarita mezi techniky. ... Technici ve státní službě se často považují za vyvýšené ze stavu technického a jsouce přivyklými byrokratickými náhledy svedeni, necítí v sobě povolání podporovat stav technický v jeho vývoji, zapomínají na svůj původ a příslušnost ke stavu.“⁵⁹

Obdobně se o 35 let později, v roce 1913, vyjadřuje Ing. J. Fleischner v přednášce „Organizace technická, její obtíže a úkoly“, když tvrdí, že „čeští technici necítí dosud nijaké ani sebeprimitivnější vzájemnosti, ani té solidarity ... že stav, jakým jsou technici, není třídně jednotný, netvoří jednu sociální třídu, nýbrž jest utvořen nejméně třemi různými třídami

⁵⁹ Zprávy spolku architektů. Ročník XIII. Praha 1878, str. 34.

sociálními...“. Nejnižší v této hierarchii podle Ing. Fleischnera stáli kreslič, strojmistři, a jiní techničtí podúředníci, střední stav zastupovali techničtí asistenti, inženýři a nejvýše stáli ředitelé, správci, vrchní inženýři a různí radové, které „nepojí žádná idea demokratická; jediná myšlenka, která je pojí je jejich společné nesociální, přímo asociální cítění, jeví se ve snaze dostat se co nejdříve a za každou cenu do třídy nejbližší vyšší a zanechati opuštěnou třídu méně šťastných v tom stavu, v jakém do ní vstoupili.“⁶⁰

Z přednášky Ing. B. Müllera ohledně nezaměstnanosti českých techniků z roku 1913 vyplývá, že rivalita uvnitř technického stavu do značné míry také souvisela s tím, jak snadné či naopak obtížné bylo jejich uplatnění v dané době. Vedle množství technických zakázek, ať již veřejnoprávních či soukromých, rozhodoval o možnostech uplatnění techniků samozřejmě také počet technických absolventů.⁶¹ Pokud v období před počátkem modernizace města, tedy před velkými státními či komunálními zakázkami na počátku sedmdesátých let, studovalo na technice asi 1400 posluchačů, kteří po studiích těžce hledali uplatnění, nesoudržnost a rivalita byla vyšší než o dvacet let později, v letech devadesátých, kdy počet studentů na celé pražské technice klesl na 340 až 400 studentů. Tehdy absolvovalo s II. státní zkouškou pět až deset inženýrů ročně, a současně probíhaly naplno velké technické podniky té doby, takže technici nacházeli uplatnění poměrně snadno. Právě v této době se větší soudržnost a kolegiálnost techniků jako jednotného stavu projevovala i ve společném úsilí o uznání volebního práva, přiznání titulu atd. Velké množství technické práce na výstavbě obecní infrastruktury, a tím zvýšená poptávka po technických odbornících nalákaly do škol množství nových studentů (B. Müller uvádí, že v roce 1913 byl opět počet studujících i absolventů sedmkrát až osmkrát vyšší než v devadesátých letech), kteří však končili svá studia v době, kdy se velké projekty již dokončovaly a poptávka po technících opět klesala. S růstem nezaměstnanosti techniků tedy opět rostla jejich vzájemná rivalita a individuální boj o vyšší pozici.⁶²

⁶⁰ Příloha k Technickému obzoru č. 13. Praha 1913, str. 71.

⁶¹ Údaje o počtech posluchačů vysokých technických škol v rámci monarchie, a početní stavy a seznamy úředně autorizovaných soukromých techniků byly každoročně zveřejňovány v odborných časopisech Technický obzor a Technické listy.

⁶² Müller, Bohuslav: K otázce nezaměstnanosti českých techniků. In: Příloha k číslu 14. „Technického Obzoru“ 1913.

Vedle obrovského nárůstu absolventů technických vysokých škol, který nereflekoval změněnou poptávku na trhu práce, byl technickým školám často vytýkán i nedostačující záběr výuky. Tyto výtky se soustřeďovaly na nedostatečnou výuku v oblasti praktických znalostí, příliš úzkou specializaci ve výuce, a hlavně na nedostatečnou přípravu v ekonomických a právních otázkách úzce souvisejících s výkonem jejich povolání.⁶³

6. 2. Technici a systém samosprávy, právníci vs. technici

Faktory bránící uplatnění techniků ve veřejné správě, uvedené v předcházející kapitole, je možné označit za druhotné, neboť hlavní příčinou nedokončené profesionalizace, a z toho vyplývajících dalších problémů techniků v této oblasti, byla skutečnost, že celý proces profesionalizace mohl probíhat pouze v prostředí stávajícího právního řádu. Byli to právě právníci, kdo vytvářeli podmínky a pravidla pro fungování nové státní správy a samosprávy, pod které patřila i správa technická. Základním prvkem těchto pravidel byla zásada, která dále prohlubovala předchozí výjimečné postavení právníků ve veřejné správě, a podle které vedoucí a rozhodující role náležela právníckému konceptnímu úřednictvu. Odborní úředníci vystupovali ve správním řízení jen jako poradci rozhodujících úředníků s právníckým vzděláním.

Vlastním základem nerovného postavení bylo nedostatečné právní vymezení okruhu pravomocí úředně autorizovaných soukromých techniků již při zřízení této instituce v roce 1860, a situace se nezlepšila ani po roce 1886, kdy došlo k částečné změně pravidel pro její vykonávání. Změna v roce 1886, vyvolaná potřebou novelizace zastaralých původních pravidel, byla vydána prozatímně a měla platit pouze krátce, dokud nebudou pravidla pro fungování této instituce změněny novým zákonem. Novelizace právní úpravy instituce úředně autorizovaných soukromých techniků tak sice zahrnovala nejvyšší oprávnění, kterých mohl dosáhnout pouze absolvent technické vysoké školy, a byla obdobná oprávněním, jaká měl absolvent univerzity, tj. advokát nebo lékař, ale ve skutečnosti však stát chránil instituci doktora medicíny, advokáta a notáře i nadále mnohem víc než technika.

⁶³ Tyto výtky na nedostatečný záběr výuky vedly k postupnému zavádění nových předmětů do učebního plánu. Změny studijního programu na české technice ve studijním roce 1906/07 přibližuje tato práce v kapitole 7.6 Úprava technického školství, str. 62.

Situaci výstižně popisuje přirovnání vztahu vyššího a nižšího stupně příslušného odborného vzdělání u sledovaných akademiků, kdy zatímco u právníků byl zřejmý rozdíl mezi advokátem a sollicitátorem⁶⁴, taktéž u lékařů mezi doktorem medicíny a pouhým ranhojičem, akademicky vzdělaným technikům se tohoto zvýhodnění oproti vědecky méně kvalifikovaným technickým silám nedostalo.⁶⁵

Z této nerovnováhy pak vyplýval celkový přístup k technikům v rámci správy. Technikové byli tak najímáni do úřadů buď jen dočasně a po vykonání práce byli opět propuštěni, nebo se, pokud získali definitivní zaměstnání, stali pouze podřízenými referenty, kteří připravovali odborné podklady, zatímco rozhodnutí a stanoviska formulovali právníci. Ing. Šantrůček postavení technika na úřadě výstižně shrnul následovně: „... technik jest nálepkem konceptního úředníka. On jest sice směrodatným, rozhodujícím, avšak právník dá formu a sklídí slávu.“⁶⁶

Dlouholetá diskuze a výměna názorů na roli techniků a právníků začala především v souvislosti s analýzou fungování správy, kterou přinesly Koerberovy studie k reformě veřejné správy v roce 1904. Průběh jednání a argumenty obou stran nejlépe dokumentují přednášky a články otištěné v odborných časopisech.⁶⁷

Pro větší přiblížení průběhu diskuze mezi právníky a techniky jsem zvolil tři přednášky, ve kterých představitelé obou zúčastněných profesí vyslovili svá stanoviska, a ve kterých reagovali na sebe navzájem. Nejvýstižněji shrnuli stanoviska obou stavů ve svých přednáškách za techniky Ing. František Zvěřina (úředně autorizovaný stavební inženýr a obecní starší král. hl. města Prahy) a Ing. Bohuslav Müller (c. k. vrchní inženýr), a za právníky JUDr. Václav Joachim.

⁶⁴ Advokátní sollicitátoři ze zákona disponovali určitými pravomocemi v oblasti nesporných řízení, a přestože nebyli nositeli akademického titulu doktora práv, vykonávali advokátními komorami určené právní úkony. Pocházeli z řad posluchačů právnických fakult, kteří nedokončili právní vzdělání úspěšným složením státních zkoušek. Advokátní sollicitátory zaměstnávaly všechny významné advokátní kanceláře ve městě. Srov.: Pokludová, Andrea: Soukromý úředník – Příklad bratří Krämerových od Josefa Dworzaka. In: Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří: Člověk na Moravě 19. století. Brno 2008, str. 302.

⁶⁵ Rixa, Jan: Náčrtek k reorganizaci stavu technického. In: Technické listy. Ročník IV. Čís. 8, str. 66.

⁶⁶ Technický obzor. Ročník V. Praha 1897, str. 92.

⁶⁷ Argumenty techniků byly zveřejňovány nejčastěji v „Technickém obzoru“; naproti tomu stanoviska právníků přinášel zejména časopis „Správní obzor, časopis věnovaný veřejné správě a samosprávě“, vydávaný Klubem konceptního úřednictva Zemského výboru Království českého.

Obsáhlou kritiku stávajícího stavu a konkrétní požadavky vyslovil Ing. Zvěřina v roce 1905 ve své přednášce pod názvem „Technik, formalismus a byrokratismus“.⁶⁸ Autor zde začíná srovnáním situace v Rakousku a ve Francii, kde se technikům, na rozdíl od Rakouska, již dostalo odpovídajícího uznání a je jim otevřený přístup do veřejné správy i na té nejvyšší úrovni. Na otázku, proč na křeslech odborných ministerstev sedí neodborníci, si odpovídá tím, že současné zákony – zemské a obecní zřízení pocházejí z poloviny šedesátých let a byly vytvořeny v době s menší agendou, a jejich tvůrci byli právníci, kteří si tehdy pro sebe zajistili vedoucí postavení. V pozdějším období došlo sice k nárůstu agendy a nároků na správu, ale právníci přizvali ke spolupráci technické odborníky jen v nejmenší možné míře a svoje rozhodující postavení si ponechali, využili přitom svého uznávaného vyššího společenského postavení a také lepší stylistickou a jazykovou schopnost, kterou je vybavila jejich vysoká škola.

Z lepší přípravy právníků vyplývá pak i jejich povýšenost nad techniky. Toto vše pak vede k následujícím negativním jevům na úrovni zemské i obecní správy. V oblasti zákonodárné se to projevuje přijímáním nedokonalých zákonů, které nechrání postavení technika-absolventa v systému před konkurencí techniků s nižším stupněm vzdělání, a tyto zákony také navíc neodpovídají vývoji a měnícím se potřebám nové doby. Samotné úřady navíc často postupují proti duchu zákona tím, že různými výnosy snižují v zákoně kladené nároky na dodavatele těchto služeb, a tak úmyslně rozšiřují možný okruh uchazečů o technické veřejné zakázky (na základě těchto výnosů mohli např. evidenční geometři poskytovat stejné služby jako úředně autorizovaní geometři).

V oblasti obecní samosprávy Ing. Zvěřina poukazoval hlavně na formalismus na pražské radnici, který vede k mnoha nesmyslným procedurám při úředním postupu a k nadbytečnému předávání spisů mezi jednotlivými odbory a odděleními.⁶⁹ Dále kritizoval složení pražského magistrátu, kde „přesto, že podle obecního řádu král. hl. města Prahy ze dne 27.dubna 1880 oddělení III. §§71. a 72. „se magistrát sestává mimo prezidium z radních, kteří práv znalí musí býti, i z osob pomocných co jich potřebí jest“, dnešní magistrát sestává

⁶⁸ Text přednášky přednesené na XVI. schůzi SIA dne 27. ledna 1905 byl otištěn v Technickém obzoru. Ročník XIII. Praha 1905, str. 53-55 a 61-63.

⁶⁹ Tento postup dokládá na příkladu jednání o udělení povolení pro zřízení domovní kanalizační přípojky, které od podání v roce 1900 trvalo téměř rok; spis prošel devětkrát kanalizační kanceláří, v referátu I.a byl osmkrát, v referátu I.b byl dvakrát, v referátu III. byl čtyřikrát, v účtárně třikrát, v podacím protokolu sedmkrát a v technickém oddělení stavebního referátu dvakrát.

se z mag. radů, kteří jsou všichni právníky a ani jediný stavební rada není členem magistrátu, ač tento vyřizuje z velké části agendu i jiných odborů, než je odbor právnický, např. i agendu technickou, jak samotnou stavební, tak i živnostenskou. Dále referentem o věcech osobních technických úředníků také není technik, a to přes to, že tento referát jedná o obsazování míst, posuzování kvalifikace apod., což by jistě měl spravovat odborník, nejlépe ředitel stavebního úřadu.“

Toto vše podle autora vede k tomu, že „technický úředník, který je tak postaven pod dohled neznalce, tím ztrácí chuť k práci, neboť vidí, že jeho hlas často není ani vyslyšen.“ Ing. Zvěřina proto navrhuje neodkladné provedení reformy celého magistrátu a obecních úřadů, a to alespoň provizorně, než dojde k vypracování a schválení nového moderního obecního řádu. Hlavní zásady nového uspořádání by měly být následující:

- zjednodušení úřadování
- zrovnoprávnění postavení odborných úřadů, které by pak již nebyly považovány za pouze pomocné
- položít důraz na věcnost úřadování a ne na formálnost
- vyřizování odborných otázek odborníky s plnou odpovědností
- zajištění co nejtěsnější součinnosti různých orgánů obecní správy

Pro co nejlepší splnění těchto požadavků vyzývá ke spolupráci na reformě zástupce všech zúčastněných druhů odborníků tj. právníků, techniků, lékařů i odborných znalců z úctárny.

Ing. Zvěřina se vyjadřuje i ke Koerberově správní reformě, kde kladně hodnotí fakt, že sama veřejná správa uznává nutnost reformy svého fungování, neboť v sobě nese zbytky z názorů absolutismu a policejního státu, a v současnosti již nevyhovuje pro plnění sociálních, hospodářských a osvětových úkolů. Úřad často funguje sám pro sebe, k řešení svých vlastních věcí, a věci obyvatelstva jsou jen věcí podřízenou systému. Na druhé straně vytýká reformní studii skutečnost, že je opět celá napsána právníky a nezabývá se tolik oblastmi veřejné správy, které nejsou čistě právnické. Studium práv nepovažují její autoři za studium odborné, ale za něco, co v sobě obsahuje substrát všech vědomostí, neboť studie navrhuje

ustavení tzv. „státních inženýrů“, kteří by však opět působili jako pomocní úředníci, jako by jejich studium nebylo odborným studiem, stejně jako práva, nebo lékařství.

Za hlavní nedostatek studie považuje to, že při výčtu vad současné správy nedostatečně vytkla zásadní vadu, a tou je formalismus, který se klade na první místo, namísto toho, aby se na první místo kladl důraz na věcné vyřizování, a pak teprve na formální stránku věci. Z toho důvodu podle Ing. Zvěřiny nelze považovat reformu za reformu v pravém slova smyslu, a technici s ní proto nemohou souhlasit a nadále je nutné usilovat o nápravu v následujících čtyřech bodech:

- 1, technický úředník se musí stát rovnocenným s kolegou-absolventem vysoké školy
- 2, úřadování musí klást hlavní důraz na věcnou stránku, a ne na formalismus
- 3, do čela odborných úřadů, ať již čistě technických nebo živnostenských, mají být dosazeni technici
- 4, má se zřídit ministerstvo veřejných prací s úředníky-techniky a v čele s odborníkem-ministrem.

Na tyto požadavky a výtky⁷⁰ techniků vůči právníkům reagoval JUDr. Václav Joachim ve své přednášce „Součinnost právníků a techniků ve správě veřejné.“⁷¹ Zde autor nejdříve vyjádřil uznání a obdiv k přínosu práce techniků, a ani netrval bezpodmínečně na nutnosti nadřazeného postavení právníka ve státní správě, pokud by to povaha věci nevyžadovala, nicméně pro řešení celého problému pokládal za hlavní podmínku nejtěsnější spolupráci mezi oběma stavy. Odkazem na historický vývoj obhájí vedoucí roli právníků, kteří „stáli za přechodem od absolutisticko-policejního státu ke státu konstitučnímu, založenému na myšlence svobody a vlastní zodpovědnosti individua“ a umožnili tak rozvoj hospodářství a techniky. Protože právo vychází ze státu, význam státu pro hospodářství a techniku je primární, a odtud je odvozen i poměr hospodářství a techniky k veřejné správě. Právní řád státu přímo upravuje a vede soukromý a hospodářský život v zájmu celku prostřednictvím veřejné správy. Tuto veřejnou správu stát vykonává buď vlastními orgány, nebo prostřednictvím samosprávy. Ty vedle přímého vlivu na hospodářství, sociální a finanční

⁷⁰ Obdobné požadavky na celoříšské úrovni lze nalézt také v závěrech V. sjezdu rakouských inženýrů a architektů konaném v roce 1907. Viz. Kapitola 7.5. Sjezdy rakouských inženýrů a architektů, str. 58.

⁷¹ Správní obzor. Ročník II. Praha 1910, str. 61 n.

správu, sami také často vystupují jako podnikatelé, kteří soutěží se soukromými subjekty, nebo dokonce některé činnosti sami výlučně vykonávají. Stát a právo tedy tvoří rámec veškerého společenského dění a nyní, na rozdíl od absolutisticko-policejního státu, vychází toto ze suverenity lidu, na níž se zakládá suverenita zákona. Tím se dospělo k základní myšlence, že správa je vázána zákonem, že smí na občanech požadovat jen to, co stanoví zákon. Tato změna vede k tomu, že obor veřejné správy se stále více kryje s oborem správního práva, a z tohoto důvodu postupem času nabyli ve správě vedoucího postavení právníci.

S požadavkem techniků ohledně oddělení věcí čistě technických od čistě správních polemizuje poukazem na to, že při každém aktu veřejné správy navenek je nutno rozhodnout celou řadu právních otázek – ohledně místní a věcné příslušnosti orgánu správy, dřívějšího rozhodnutí atd. Proto tedy neexistují ve veřejné správě čistě právnické a čistě technické věci, a je nezbytná součinnost právníků s technikou.

Veřejná správa je sice díky rozvoji techniky stále více prostoupena působením techniky, což vyžaduje nárůst počtu techniků ve veřejné správě, nicméně stále se rozšiřující oblasti působení veřejné správy si vynucují složitější zákonodárství, organizaci i působnost úřadů, a tím narůstá i počet právnického úřednictva. Zde autor uznává, že nárůst objemu veřejné správy vede mnohdy k byrokratismu a přehnanému lpění na dodržování formálních stránek jednání, poukazuje ale na to, že zde se jedná o chybu lidí, nikoli systému, neboť stejné nedostatky lze často vytknout nejen právníkům, ale i technikům. Obdobně stížnosti na povýšenost právníků odmítá poukazem na případné slabosti lidské povahy, které se mohou stejně tak objevit i u technika. Ohledně podřízenosti techniků právníkům, je proti automatickému určení vzájemného postavení pouze na základě vzdělání, neboť ani ve vedení technického podniku nemusí být pouze technik, ale např. i obchodník nebo právník. Navíc ukazuje, že i sami právníci jsou podřízeni ve státní správě parlamentu a v samosprávě příslušnému sboru, které oba jsou složeny z neodborníků.

Čtyři návrhy Ing. Zvěřiny na změny, které by skutečná reforma měla zahrnovat, označil JUDr. Joachim za „jen povšechné“, a stejně tak odmítl požadavek Spolku architektů a inženýrů na to, aby rozhodování ve věcech technických bylo ponecháno pouze technikovi (bez ohledu na jeho specializaci) - podle SIA veřejná správa prý pouze posuzuje, zda se nějaké dílo nepřičí veřejným požadavkům a bezpečnosti, a k této úloze dle názoru SIA postačí

každý technik, který má náležitý přehled a takové vzdělání, aby předložený návrh mohl posoudit, a protože se nejedná o reformu veřejného práva, ale veřejné správy, měla by reforma tedy zohlednit skutečnost, že „pro správu má technik větší porozumění, než právník“.⁷² Tomuto a také dalšímu tvrzení techniků, že právo je pouhou formou a technika je obsahem JUDr. Joachim se brání ironickou poznámkou, že pokud by tomu opravdu tak bylo, a úlohou právníka by bylo pouze dávat věci vnější formu, pak by byl „stav právnícký docela k ničemu“. Extrémní postoje techniků a jejich přehnané nároky dokládá citací prof. Krafta, který tvrdí, že technik „jest jediný, který výrobní pochod všeho druhu až do podrobnosti přírodovědecky proniká; jediný, který nejpřesněji zná činitele výroby, jejich vznik a změny i oběh statků; on jediný z vlastní zkušenosti zná rozdělení statků v nejnižších třídách převahou tělesně pracujících i v kruzích zaměstnavatelů; on jediný jest nejzpůsobilejší posouditi správně a spravedlivě poměr důchodů k životním poměrům; on zná pozitivního práva, ohraničující technickou práci; on jest nejzpůsobilejší posouditi správnost a spravedlnost pozitivního práva směru technického, správně způsobem blahobyť povznášejícím je vykládati a dále je pěstovati v budoucnosti; on jest jediný, od něhož lze očekávati zdárné řešení dnešních sociálních napětí, která způsobena byla tisíciletým panstvím zásady aristokratické nadvlády a výlučné juristické správy.“⁷³ Zde citované názory prof. Krafta označuje autor za „čtení místy opravdu trapné“, a dokládá tím, že výtky na jednostrannou povýšenost právníků vůči technikům neobstojí, protože s obdobným přístupem se lze setkat i u představitelů techniků. Proto varuje před ukvapenou generalizací na obou stranách, a vyzývá k usmíření a součinnosti mezi oběma stavy.

Zachování vedoucí pozice ve veřejné správě pro právníky i nadále obhájí JUDr. Joachim poukazem na fakt, že ta musí i nadále probíhat v rámci právního státu a správní postupy musí probíhat s ohledem na zákony chránící osobní svobodu jednotlivce, vlastnictví atd. Dále připomíná úlohu správního soudnictví, kdy je nutné řešit soudní spory související např. s výstavbou nových komunikací, spory ohledně duševního vlastnictví (patenty, ochranné známky aj.)

⁷² Zde JUDr. Joachim cituje z posudku SIA o Koerberových studiích, otištěných v Technickém obzoru. Ročník XIII. Praha 1905, str. 129.

⁷³ JUDr. Joachim cituje z pojednání prof. Krafta: System der technischen Arbeit. Lipsko 1902, str. 398.

Závěrem JUDr. Joachim konstatuje, že „v zájmu obyvatelstva, jemuž správa má sloužiti, dlužno trvati zásadně na tom, aby o právnické látce rozhodoval právník. Technik s vedlejším vzděláním právnickým nemůže právníka nahraditi. Již rozsah látky vyžaduje tu dělbu práce – ta je také zpravidla pokrokem!“ Otázka tedy nezní „jak rozdělit práci mezi jednotlivé rozličné obory, ale jak upravit součinnost obou v zájmu celku. V oblasti samosprávy pak varuje před snahami techniků o zřízení technických ředitelství při statuárních městech podřízených přímo ministerstvu veřejných prací, neboť by tím byl vážně narušen dualismus veřejné správy ve prospěch centralismu.

Na přednášku JUDr. Joachima přímo odpovídal Ing. Müller vlastní přednáškou na schůzi Právnické Jednoty již v březnu téhož roku.⁷⁴ Zde se také věnoval rozdílnému postavení obou stavů v rámci veřejné správy, a i přes to, že uznal převahu právníků s ohledem na historický vývoj za pochopitelnou (i když ne za oprávněnou!), hlavní příčiny současného stavu spatřoval v konzervatismu tradice, kdy „správní orgány jsou tím silnější a vlivnější, čím jsou mohutnější a starší“. Přiznává, že absolventi právnických fakult⁷⁵ univerzit se vždy nejlépe hodili k výkonu státní správy, a již od středověku se zde nejvíce uplatňovali, takže převaha právníků ve správě tu byla již dávno před rokem 1848, resp. 1860. Až tehdy však nově vytvořený model veřejné správy stanovil, že podle § 6. tzv. „provisorního organizačního statutu“ pro státní stavební správu „techničtí úředníci tvoří vlastní odbory, přivtělené politickým úřadům jako jejich součástí, aniž mohou sami o sobě na venek služebně jednati nebo vůbec jinak vystupovati jako samostatné úřady neb oddělení“. Dále zde bylo řečeno, že techničtí úředníci jsou „služebně i disciplinárně podřízeni právnickým přednostům, kteří mají i kvalifikaci jejich v rukách, a mají obstarávati záležitosti jim přikázané pod bezprostředním vedením svého politického přednosty.“ Z toho je tedy patrné, že hlavní myšlenkou takové organizace bylo co nejvíce omezit samostatnou činnost technika a soustředit rozhodování v jedné osobě – správního úředníka právníka. Ing. Müller konstatuje, že na této praxi se za posledních padesát let nic nezměnilo, a v tom vidí hlavní důvod nedostatků ve fungování správy.

Stejně jako JUDr. Joachim žádá spolupráci a součinnost obou oborů ve státní správě, bohužel ale nevidí opravdovou snahu ze strany právníků tuto situaci výrazně měnit.

⁷⁴ Müller, Bohuslav: Součinnost právníků a techniků ve veřejné správě. In: Právník. Ročník XLIX. Praha 1910, sešit XVII, str. 617 n.

⁷⁵ Na rozdíl od teologů, lékařů a filozofů.

Vyslovuje se tedy pro urychlené zrovnoprávnění techniků s právníky. Toho lze dosáhnout vytvořením stejných podmínek pro techniky, kteří nutně potřebují získat stejné možnosti v rámci veřejné správy na základě dosaženého vzdělání a odstraněním dosavadních výhod absolventů právnické fakulty. Co se týče profesního uplatnění, tak pro právníky jsou otevřeny jak možnosti v soukromých povoláních, tak i téměř všechny obory veřejné správy, kde po odbytí přípravné praxe, případně i zkoušky, může právník samostatně plnit přidělené mu úkoly. Naproti tomu absolvent technické vysoké školy, který se rozhodne pro působení ve veřejné správě, musí sice také vykonat přípravnou praxi a složit příslušnou zkoušku, která ale není odborně technická, nýbrž administrativně-právní, tj. ze zákonů a nařízení platných pro dotýčný obor veřejné správy. Následně je ovšem technik přidělen jako pouze pomocný odborný orgán jiným správním úřadům s úředníky právníky, a tím je vyloučen z vyšších vedoucích míst a zbaven přímého vlivu na veřejnou správu. Rozdíl mezi studiem technickým a právnickým navrhuje autor do budoucna odstranit přidáním „administrativní kapky“ do vzdělání techniků, kteří se již nyní během svých studií seznamují vedle svých odborných předmětů také s rakouským veřejným právem, stavebními zákony, právem obchodním, účetnictvím atd., takže tento dodatek ke stávajícímu studiu by jistě hladce zvládli. Po osvojení těchto administrativně-právních postupů by technikům už nic nebránilo naprosto rovnoprávněmu vykonávání všech úkonů veřejné správy, včetně rozhodování o finanční stránce věci. Navíc jako praktik má technik velkou výhodu před právníkem, který je vždy odkázán na úsudek jiných. Navrhovanými změnami by se tak dosáhlo všemi žádaného zefektivnění výkonu správy, a technici by konečně získali přímý vliv na hospodářský a kulturní vývoj státu.

Výše uvedené příspěvky výstižně ukazují, jak oba stavy sice vyzývaly ke spolupráci a součinnosti, nicméně každý podle svých představ. I přes veškeré neúnavné úsilí techniků o změnu stávajícího stavu (a to i za cenu maximálního přizpůsobení své studijní přípravy, do které přebírali výuku a předměty přímo nesouvisející s jejich odborným zaměřením), však nadále nebyli technici schopni změnit stanovisko právníků, kteří dál neochvějně trvali na svém vedoucím postavení.

Přesto, že všechny zainteresované složky od počátku století deklarovaly zájem a ochotu provést reformu veřejné správy, diskuze o jejím novém uspořádání trvaly až do vypuknutí první světové války a po dobu trvání monarchie nikdy nedošlo k jejímu provedení. A tak ještě

v roce 1914 lze nalézt naprosto shodné stížnosti techniků na své podřízené postavení vůči právníkům, kdy „technický úředník jest jakýmsi asistentem právníka“ a právníci opětovně argumentují, že přeci „právník se ve velkém počtu případů podvolí výroku odborného asistenta svého ... a právník pak sestaví rozhodnutí jako úplný opis odborného vota, ... a stížnosti techniků mají největší svou příčinu asi v té okolnosti, že nemají organizace poradní, jež by odpovídala jejich váze, že např. nemohou se státi sekčními šéfy“. Současně však právníci stále teoreticky přiznávali, vyjádřeno slovy advokáta JUDr. J. Brunsteina, že „musí přece jednou přijít k tomu, že bude nutno bráti ve správě větší ohled na techniky, že časem přizná se jim i rozhodující a nikoliv jen poradní součinnost.“⁷⁶

6.3. Technici a volební právo

Nejvýraznější rozdíl v právním postavení techniků a ostatních akademiků spočíval v přiznání volebního práva do českého zemského sněmu a pražského obecního zastupitelstva. Automaticky zaručené volební právo do pražského zastupitelstva ve II. volicím sboru podle obecního řádu §38 odst. 2. g, měli, mezi jinými, doktoři všech fakult, jestliže své akademické hodnosti dosáhli na některém učebním ústavu zdejších zemí a dle §38 odst. 2. h, také „ustanovení řádní učitelé, profesori a představení na veřejných ústavech učebních, kteréžto své vychování mají od říše, od země neb od obce“;⁷⁷ na absolventy technických vysokých škol se toto ale nevztahovalo. Omezení aktivního volebního práva pro techniky v rámci království Českého je překvapující i s ohledem na to, že ve stejné době disponovali volebním právem do zemských sněmů, či obecních zastupitelstev inženýři z titulu svého dosaženého akademického vzdělání v různých jiných částech habsburské monarchie – do sněmů v království Haličském, Dalmatském, vévodství Salcburském, a do obecních zastupitelstev ve Vídni (!), Klagenfurtu, Černovic v Bukovině a Rovinji v Chorvatsku.⁷⁸

Je pozoruhodné, že ačkoliv zavedením všeobecného volebního práva v roce 1907 se také technikům dostalo volebního práva do říšské rady, do pražské obecní samosprávy ho čeští

⁷⁶ Článek „Reforma veřejné správy“ In: Příloha k číslu 5-6. „Technického Obzoru“ 1914, str. 13.

⁷⁷ Zákon ze dne 26. září 1883, č. 49. z. z.

⁷⁸ Technický obzor. Ročník XIII. Praha 1905, str. 145.

akademicky vzdělaní technici do konce monarchie nikdy nedosáhli,⁷⁹ a disponovali zde případně jen volebním hlasem prostřednictvím odborných spolků (např. SIA), které jako korporace volební hlas měly.

7. Způsoby pronikání do komunální politiky

Cesty do veřejné správy, které technici volili, logicky do značné míry vycházely z překážek, které jim v tomto postupu bránily. I tady je tak patrné, jak úzce je působení techniků v komunální politice spjato s jejich úsilím o dosažení plné profesionalizace technického stavu. Hlavní důraz přitom kladli na bod týkající se altruismu a vědomí služby společnosti dané profesi (viz. kapitola 3. Profesionalizace). Veřejná prezentace své nepostradatelnosti a hlavně odhodlání, vůle a zájmu techniků o aktivní účast na řešení problémů společnosti byla těžištěm činností, které technické vykonávali pro to, aby získali širší podporu veřejnosti pro svoje zastoupení v samosprávě. I když až do vytvoření povinné Inženýrské komory v roce 1913 neměli technici pevnou základnu pro svoji stavovskou samosprávu, podařilo se jim díky působení technických spolků, z nichž nejdůležitějším byl Spolek inženýrů a architektů v království Českém, vytvořit vlivné uskupení, kde mohli formulovat svá stanoviska a prosazovat své zájmy.

7. 1. Veřejná publikační činnost odborných spolků techniků

Prezentace postojů a názorů na řešení nejrůznějších odborných, ale i obecných problémů ve společnosti se uskutečňovala v denním tisku a hlavně prostřednictvím vlastních spolkových odborných časopisů.⁸⁰ Mezi nejdůležitější časopisy techniků, které se věnovaly nejen vlastní technické vědě a dění uvnitř spolků, ale právě i širším otázkám postavení techniků ve

⁷⁹ Volební právo do obecní samosprávy technikům zajistil až zákon č. 75/1919 Sb., který nově upravoval volební řád v obcích republiky.

⁸⁰ O velkém významu, který technici přikládali tisku, svědčí i návrh arch. Štěrbý z roku 1898 na vytvoření vlastní technické tiskové kanceláře. Srov.: Technický obzor. Ročník VI. Praha 1898, str. 83.

společnosti, patří Zprávy Spolku architektů, Technický obzor a Technické listy.⁸¹ V těchto časopisech se často jak jednotliví techničtí odborníci, tak i spolky jako samostatné korporace vyjadřovaly ke způsobu zadávání veřejných zakázek, k činnosti obecní správy, ke stavebním poměrům v Praze aj.⁸² Vedle článků ve vlastních časopisech a denním tisku⁸³, zveřejňovali své názory také formou nejrůznějších pamětních listů, petic, rezolucí atd.

Poprvé se technici jako svébytný stav vyjádřili k pražským poměrům v roce 1873, a to v souvislosti s návrhy lékařů na zlepšení hygienických poměrů ve městě. Učinili tak zveřejněním „Pamětního spisu stran upravení a rozšíření královského hlavního města Prahy“⁸⁴, jehož autorem byl architekt Josef Schulz. V Pamětním spise vyzývali pražskou samosprávu, aby přistoupila k řešení dosavadních nevyhovujících poměrů a k rozvoji města podle určitého plánu.

Požadovaný plán měl vytvářet podmínky pro splnění následujících zásad:

1, vytvořit z Prahy město se zdravým prostředím, tj. město:

- s vhodnou dispozicí ulic a domů a vhodným umístěním průmyslu
- se zásobováním vodou
- se zajištěním odvodu odpadu a výkalů

2, zachovat jedinečný historický ráz Prahy

3, vybudovat tolik potřebná muzea, dům umělců, univerzitu, školy, spolkové a klubovní domy, divadla atd.

⁸¹ V úvodu prvního čísla Technických listů se výslovně uvádí, že jejich programem je „být tlumočníkem tužeb a přání technikův a neohroženým zastáncem jejich práv a zájmů, jenž by učil veřejnost poznávat důležitost a dosah povolání technického a tak spoluúčinkovat ku povznesení vážnosti stavu toho, jakož i ku poznání a náležitému ocenění technické práce.“ In: Technické listy. Ročník I. Praha 1888.

⁸² Spolek inženýrů a architektů se snažil působit i jako prostředník při zajišťování práce pro techniky – uvnitř spolku byl zřízen permanentní výbor, v němž „byli zastoupeni všichni techničtí odborové, a bude zaměstnavatelům doporučovat nejzpůsobilější zájemce“. Dne 27. ledna 1876 SIA zaslal dopis, ve kterém žádal společnost železnic, podnikatelství průmyslová a stavební, korporace a obce atd. aby se v té příčině obracely na spolek. Srov.: Zprávy Spolku architektů. Ročník X. Praha 1874, str. 41.

⁸³ Např. v roce 1872 existovala dohoda o zveřejňování zpráv Spolku architektů a inženýrů v Národních listech, Pokroku, Politiku a v Bohemii. Zprávy Spolku inženýrů a architektů. Ročník VII. Praha 1872, str. 34.

⁸⁴ Viz. tato práce Příloha 1.

4, opatřit zdravé a levné bydlení pro dělnictvo

5, vyřešit otázku hřbitovní z ohledu nejen zdravotního, ale i uměleckého

6, zlepšením podmínek napomoci k dalšímu rozvoji cestovního ruchu a tím i podnikání

Svůj přístup k celé záležitosti shrnul Spolek inženýrů a architektů takto: „...[Spolek inženýrů a architektů - pozn. autora] se cítí mít povinnost na nedostatky stávajících měst pražských poukázat a dohlížet na to, aby nové zakládání proběhlo v souladu s moderními zásadami.“⁸⁵ Jak je patrné, technické se nechtěly omezit jen na technickou stránku jednotlivých stavebních projektů, ale chtěli spoluvytvářet i celou koncepci rozvoje města také po stránce zdravotní, sociální i hospodářské.

Dalším důležitým způsobem, jakým vyjadřovali svá stanoviska, bylo pořádání veřejných přednášek, výstav, vypracovávání posudků a dobrozdání, vysílání svých členů do různých komisí, které byly vytvářeny za účelem projednávání komunálních projektů atd.

Za záslužnou činnost a spolupráci při obnově a výstavbě nové městské infrastruktury udělila v roce 1905 pražská obec Spolku inženýrů a architektů Zlatou záslužnou medaili královského hlavního města Prahy.

7. 2. Výstavní činnost

Myšlenka prezentace technického vývoje a pokroku prostřednictvím pořizování sbírek modelů a strojů pochází už z doby existence Stavovské inženýrské školy v 18. století. Součástí této školy byla tzv. stavovská strojní síň obsahující sbírku různých modelů, měřicích strojů a nástrojů, knih a také výkresů.⁸⁶

Volně přístupná sbírka modelů, strojů a přístrojů, různých vynálezů a pomůcek vznikla také v rámci Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách, která v roce 1849 zahrnovala více než 800

⁸⁵ Schulz, Josef: Pamětní spis stran upravení a rozšíření královského hlavního města Prahy. In: Zprávy Spolku architektů. Ročník VIII. Praha 1873, str. 23.

⁸⁶ J. Gruber uvádí ve své publikaci věnované dějinám pražského Technického muzea, že „... počátkem 19. století škola vlastnila 470 modelů pro mechaniku, hydrauliku, hutnictví, praktickou geometrii, statiku aj., přes 1000 map, knih a různých výkresů, a v matematickém museu, s tehdejší inženýrskou školou spojeném, 140 umělých hodin, automatů apod....“. Srov.: Gruber, Josef: Technické museum pro Království české. Praha 1908, str. 4.

předmětů.⁸⁷ Tyto předměty pocházely převážně z různých darů nebo koupí na světových výstavách. Průmyslová výstava v Londýně roku 1862 přivedla Vojtu Náprstka na myšlenku na založení „Českého průmyslového musea“. Původním záměrem Náprstkova muzea, předtím než se z něj stalo muzeum národopisné, tak bylo seznamovat domácí odborníky a představitele průmyslu a řemesel se zahraničními technickými novinkami, a tím napomáhat jejich dalšímu rozvoji.

Inspirace v zahraničí, především v Anglii, Francii a také v Německu, je patrná i při založení pražského technického muzea na počátku dvacátého století, a hlavní zásluhu na tom má Spolek inženýrů a architektů v království Českém. SIA organizoval, a to už dlouho před založením technického muzea v roce 1908, každoročně na jaře svoji výstavu, která byla spojena s valnou hromadou spolku, a kde se často ve spolupráci s městem⁸⁸ vystavovaly novinky a předměty související s aktuálními společensko-technickými tématy, například v roce 1873 zde byl vystaven model předního průčelí Národního divadla, fotografie objektů pražsko-duchcovské dráhy, veřejnost se tu také mohla seznámit s novými stavebními látkami a materiály, jako jsou dlaždice atd.⁸⁹

Při zahajování výroční výstavy Spolku architektů a inženýrů v roce 1887 si tehdejší předseda obchodní a živnostenské komory Bohumil Bondy⁹⁰ uvědomil přínos takové akce a obnovil myšlenku na uspořádání velké zemské výstavy.⁹¹ Výstavní činnost technického stavu se tak nejdříve rozšířila jen o spoluúčast při pořádání největších národních výstav, jakými byly Jubilejní výstava v roce 1891, Národopisná výstava v roce 1895, a později i o vlastní uspořádání Výstavy architektury a inženýrství v roce 1898 a také Jubilejní výstavy obchodní a živnostenské komory v roce 1908. Zatímco na Národopisné výstavě se z techniků projeví nejvíce stavební technici, a to ještě spíše zprostředkovaně, neboť zajišťovali především

⁸⁷ Gruber, Josef: Technické museum pro Království české. Praha 1908, str. 5.

⁸⁸ Tyto výstavy se často konaly v budově staroměstské radnice.

⁸⁹ Zprávy Spolku architektů. Ročník VIII. Praha 1873, str. 35.

⁹⁰ Podnikatel a mecenáš Bohumil Bondy (1800-1859) se narodil v rodině pražského průmyslníka a obchodníka, založil továrnu na stroje a válcování železa v Bubnech. Viz. Pařík, Arno: Podnikatel a mecenáš Bohumil a Bondy. In: Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: úředník a podnikatel. Sborník příspěvků z 26. plzeňského symposia k problematice 19. století. Sborník příspěvků z 26. plzeňského symposia k problematice 19. století, Plzeň 23. - 25. února 2006. K vydání připravily Petrasová, Taťána – Lorenzová, Helena. Praha 2007, str. 296.

⁹¹ Kolář, František – Hlavačka, Milan: Jubilejní výstava 1891. Slovo k historii. Praha 1991, č. 28, str. 5.

výstavbu a uspořádání výstavních pavilonů, které měly představovat „vývoj rázovitého stavitelství československého a lidového umění“⁹², Jubilejní zemská výstava, Výstava inženýrství a architektury⁹³ a Jubilejní komorní výstava pak představovaly vrcholné události v rámci prezentace techniků na veřejnosti. Pokud byla Zemská jubilejní výstava v roce 1891 podnikem, který měl představit úspěšný rozvoj nejrůznějších oblastí společenských, hospodářských a technických oborů, pak Výstava inženýrství a architektury již byla přímo pojata jako „... příležitost poprvé ve větších rozměrech vést ... nejen k zevrubnému seznání zařízení domácností a obydlí, nýbrž i k seznání výroby nejrozmanitějších potřeb všedních i odborných na základě nejmodernějších“, měla ukázat, že „český technik doma i v cizině je původcem, účastníkem i podnikatelem velkolepých prací moderního slohu ve všech oborech technické činnosti vědecké, umělecké i praktické“, a také měla „... podat doklady vyspělosti současné české inteligence technické ...“.⁹⁴ Součástí výstavy byl i bohatý kulturní program zahrnující přednášky popularizující různé vědecké obory, komorní koncerty, divadelní představení aj.

Čtvrtou a poslední výstavou podobného druhu a rozsahu pořádanou před rokem 1914 byla Jubilejní výstava obchodní a živnostenské komory pořádaná v roce 1908 při příležitosti 60. výročí panování císaře Františka Josefa I. Cílem této výstavy pražské obchodní a živnostenské komory bylo nejen vyjádřit úctu mocnárů, ale také představit široké veřejnosti hospodářské výsledky činnosti komory, a tím doložit hospodářský význam pražského komorního obvodu. Mezi odvětví, jimiž se pražský komorní obvod mohl právem nejvíce pyšnit, patřilo na předním místě strojírenství. Mezi exponáty figurovaly například jeřáby, výtahy, zařízení cukrovarů, pivovarů, lihovarů a mlýnů, obráběcí stroje, lisy, buchary, různé parní stroje, parní turbíny, výbušné motory, elektrické generátory, čerpadla, pračky, mandly a další. Z dopravních prostředků zde byly zastoupeny parní a elektrické lokomotivy, motorové drezíny, železniční vozy, automobily, motocykly a lokomobily. Některé firmy na výstavišti sestavily i celá pracoviště s vlastním vybavením. Tak mohli návštěvníci navštívit pilu nebo pekařskou a

⁹² K připomenutí společenského významu techniků pomohlo i to, že výstavu zahájil jako její protektor ve funkci pražského starosty zástupce technického stavu arch. Čeněk Gregor.

⁹³ Výstava se konala od 18. června do 15. září 1898 v Holešovicích, a oficiální název zněl „Výstava inženýrství a architektury spojená s výstavou motorů a pomocných strojů pro maloživnostníky, s přidruženou výstavou vynálezů pro živnostníky a s odbornou výstavou klempířů zení koruny České.“

⁹⁴ Viz. Výstava architektury a inženýrství. Hlavní katalog a průvodce. Praha 1898, str. 8.

uzenářskou dílnu atd.⁹⁵ I když tato výstava skončila záporným hospodářským výsledkem a ve vědomí široké veřejnosti dominoval hlavně její zábavní doprovodný program, znamenala definitivní uchycení myšlenky na zřízení technického muzea jako zemské instituce v Praze. Navíc základem pro jeho expozice se měly stát právě z této výstavy zachované výstavní objekty.

Při rozhodování o zřízení pražského technického muzea hrála svoji roli i rivalita mezi Prahou a Vídní. Ve Vídni totiž ve stejné době představitelé vědy, techniky a města právě dokončovali jednání o zřízení historicko-technického muzea, a město Vídeň již věnovalo muzeu potřebné pozemky a také příspěvek na jeho stavbu ve výši 1.000.000 korun. Díky tomu zde v roce 1908 bylo založeno „Museum für Industrie und Gewerbe“ a dne 20. června roku 1909 císař František Josef I. slavnostně položil základní kámen jeho stavby.⁹⁶

V téže době v Praze profesorský sbor české techniky zvolil členy „přípravného komitétu pro zřízení technického muzea v království Českém“, který tímto tvořili profesori techniky, zástupci státních a zemských úřadů, města Prahy, obchodní komory a průmyslu.⁹⁷ Přípravný komitét uspořádal dne 5. července 1908 ve slavnostním sále Obchodní a živnostenské komory v Praze na Josefském náměstí (dnešní nám. Republiky) tzv. manifestační schůzi pro zřízení „Technického muzea Království českého v Praze“.⁹⁸ Ve zdůvodnění, proč muzeum tohoto zaměření má být zřízeno nejen ve Vídni tj. v hlavním městě monarchie, ale i v Praze zdůraznil Ing. K. C. Neumann, že „Technické museum pro království České má v sobě soustřeďovati v první řadě veškerou technickou a technologickou práci, která v obvodu naší vlasti vzala svůj vznik, nebo zde zdokonalena, neb alespoň zavedena byla...“.⁹⁹ Kromě důrazu na povahu muzea jako zemské instituce dokládající výsadní postavení Čech, a představující český národ jako „národ průkopníků technického pokroku v Rakousku nebo i na celém světě“¹⁰⁰, byla jeho posláním obecně propagace stavu techniků a podpora jejich postavení ve

⁹⁵ Srov.: <http://dejiny.nln.cz/archiv/2008/12/k-jubileu-naseho-cisare>. Staženo dne 12. března 2012.

⁹⁶ Srov.: <http://www.technischesmuseum.at/geschichte>. Staženo dne 29. ledna 2013.

⁹⁷ Technický obzor. Ročník XVI. Praha 1908, str. 227.

⁹⁸ Viz. Příloha k číslu 28. Zpráv Spolku architektů a inženýrů v království Českém. Praha 1908.

⁹⁹ Technický obzor. Ročník XVI. Praha 1908, str. 227.

¹⁰⁰ Gruber, Josef: Technické museum pro království České. Praha 1908, str. 16.

společnosti. Vedle vlastních sbírek mělo technické muzeum zahrnovat knihovnu a archiv, měly se zde konat přednášky o technice, publikovat odborné texty, oceňovat mimořádné objevy a výkony, obecně tak mělo muzeum podporovat a rozvíjet technické vzdělání a školství.

Základ sbírek, tvořený předměty získané z jubilejní komorní výstavy, byl nejdříve umístěn v pavilonu města Prahy na výstavišti v Královské oboře, a následně byl přemístěn do Schwarzenberského paláce na Hradčanech, kde „Technické museum pro Království české“ bylo dne 28. září 1910 otevřeno.¹⁰¹

7. 3. Spojení techniky a umění – Umělecká komise

Propojení techniky a kultury, které měly výše zmíněné výstavy manifestovat, ukazuje na snahy techniků prezentovat svůj obor také jako součást kulturních dějin národa, a stavební a umělecko-průmyslové památky představit jako díla zručných techniků.

Snahy o přiblížení a případné propojení technického vidění problémů s uměleckým a estetickým náhledem na věc se nejvíce projevily v druhé polovině devadesátých let v diskuzích o budoucí podobě území zahrnutého do asanačního obvodu Josefova, přilehlých částí Starého Města a také části Malé Strany. Spolek architektů a inženýrů vydal spolu s Uměleckou besedou v roce 1895 pamětní spis adresovaný městské radě, ve kterém navrhoval sestavení stálé zvláštní komise k úpravě města a okolí, v níž by zasedali zástupci městské rady, magistrátu, sboru obecních starších, zástupci zeměpanských a městských stavebních, navigačních a zdravotních úřadů, delegáti České akademie pro vědy a umění a slovesnost, Inženýrské komory, Umělecké besedy, Spolku přátel starožitností českých a jiných spolků, jakož i přední odborníci, inženýři, výtvarní umělci aj. Autoři pamětního spisu zdůrazňovali nutnost zachovat „Prahu se svým malebným vzhledem, svou starobylostí krásou“, a „... mělo by se zabránit tomu, aby na úkor krásy města, na úkor vynikajících a všeobecně obdivovaných pohledů na Prahu představovaly se stavby vysoké, nevzhledné,

¹⁰¹ Po vzniku Československé republiky v roce 1918 muzeum přijalo nový název „Technické muzeum československé“; jeho dnešní budova v Praze na Letné byla postavena v letech 1938 až 1941, a dnešní název „Národní technické muzeum“ se užívá od roku 1951. Srov.: <http://www.ntm.cz/muzeum/historie-muzea>. Staženo dne 29. ledna 2013.

místo nad míru vykořisťující ...“.¹⁰² Požadovaná komise byla jako poradní sbor městské rady skutečně vytvořena v listopadu roku 1896 pod názvem „Umělecká komise“, a jejími členy se stali převážně architekti¹⁰³ a stavitelé – Josef Zítek, Josef Schulz, Otakar Materna, Josef Mocker, Josef Fanta, Jan Koula, Bedřich Ohmann, Osvald Polívka, Jan Herain, Quido Bělský aj. Umělecká komise se ihned pustila do práce – její členové prováděli místní šetření, připravovali předlohy a návrhy, a poté co podrobili celý regulační plán obce, včetně plánu asanačního, důkladnému rozboru, navrhla komise nezbytné úpravy.

Přes počáteční odhodlání přispět podle svých nejlepších možností k zdárnému rozvoji města, ukončila komise s lítostí svoji činnost počátkem roku 1898, a to z důvodu nezájmu městské rady o její návrhy. V rezignačním spise si Umělecké komise stěžovala na skutečnost, že „...veškeré její [Umělecké komise – pozn. aut.] návrhy zůstaly buď neuskutečněny neb byly zamítnuty...“ a „...budovy umělecky cenné se boří, průhledy se zastavují, na Malé Straně staví se čtyřpatrové domy, které hyzdí pohled na tuto krásnou část města a hrad králů českých, na něž s hrdostí jsme pohlíželi. Slovo naše u slavné rady městské nemá té váhy, aby zadrželo osudná rozhodnutí, a přes návrhy naše přechází se bez udání vážných důvodů k dennímu pořádku.“¹⁰⁴

7. 4. Technici a politické strany

I přes neúspěch Umělecké komise projevovali technici i nadále zájem o pražské obecní záležitosti, usilovali o větší zastoupení a o přidělení úkolů v samosprávě, které by odpovídaly jejich znalostem. Za hlavní přínos Umělecké komise tak lze pokládat to, že se při diskuzích o způsobu a rozsahu asanačního podniku, tj. o zachování starobylého rázu města a jeho památek vytvořil úzký vztah mezi architekty a staviteli, tj. představiteli technicky vzdělaných akademiků a velkou částí veřejnosti, která také vystupovala proti městskou správou prosazovanému bourání historických domů a stavbě nových budov. Uvědomíme-li si navíc,

¹⁰² Technický obzor. Ročník III. Praha 1895, str. 98.

¹⁰³ Převaha architektů v Umělecké komisi vycházela ze skutečnosti, že jejich profese měla odedávna značnou prestiž, a byli považováni za techniky mezi umělci a umělce mezi techniky. Sami architekti pak chápali své povolání velmi široce, nejen jako stavbu domů, ale také jako formování životního stylu nové doby.

¹⁰⁴ Technický obzor. Ročník VI. Praha 1898, str. 82.

že za jednu z příčin své neuspokojivé pozice ohledně účasti ve veřejném životě technici pokládali skutečnost, že „je-li technik volen do sboru obecních starších, jest volen ne jako technik, nýbrž jako člen politické strany ... a proto jest zastoupení techniků ve veřejných sborech nepoměrné a vliv jejich nemůže pak býti takový, aby vyvolal větších změn“¹⁰⁵, pak je pochopitelné, že další cestou k proniknutí do komunální politiky, kterou volili, bylo vytvoření vlastní volební kandidátky. To se stalo při doplňovacích obecních volbách roku 1899, kdy Spolek inženýrů a architektů v prohlášení k volbám do obecního zastupitelstva královského hlavního města Prahy deklaroval, že k sestavení vlastní kandidátky přistoupil proto, „aby modernisování Prahy uvedeno bylo v soulad se zachováním starého rázu a památek Prahy.“¹⁰⁶ Vedle důvodů historicko-uměleckých se tu uvádějí i důvody ekonomické, a sice „aby vyvarováno bylo nenahraditelným škodám a těžkým finančním ztrátám, jaké by na úkor královské Prahy a ku škodě všeho poplatnictva jistě vzniknouti musily, kdyby hlavní vliv a rozhodování při všech otázkách ryze technických ponecháno bylo po většině neodborníkům.“¹⁰⁷

Na kandidátku Spolek architektů a inženýrů tehdy zařadil šest svých členů, ze kterých čtyři byli zvoleni do sboru obecních starších.¹⁰⁸ Po tomto úspěchu ve volbách pokračovali technici jak ve své vlastní prezentaci, tak se snažili působit i na politické strany, aby mezi své kandidáty zařazovaly také technické odborníky. Víceméně se jim to dařilo, i když z jednání mezi techniky a orgány politických stran vyplývá, že ochota kandidovat technika byla u politických stran přeci jen omezená. O této neochotě svědčí zejména diskuze o znovuobsazení místa po zastupiteli-technikovi nebo poslanci-technikovi, které se uprázdnilo z důvodu jeho rezignace nebo úmrtí. V takových situacích musel Spolek architektů a inženýrů vždy bojovat o to, aby na uvolněné místo opět nastoupil technik. Stalo se tak například po

¹⁰⁵ Technický obzor. Ročník VI. Praha 1898, str. 83.

¹⁰⁶ Technický obzor. Ročník VII. Praha 1899, str. 255.

¹⁰⁷ Technický obzor. Ročník VII. Praha 1899, str. 255.

¹⁰⁸ Zvolenými zástupci techniků byli Ing. Richard Jahn, architekt Čeněk Gregor, rektor české techniky Praze Albert Vojtěch Velflík a prorektor tamtéž dr. Alfréd Slavík. Srov.: Technický obzor VII. Praha 1899, str. 273.

rezignaci říšského poslance architekta Qiuda Bělského v roce 1903¹⁰⁹, nebo po smrti říšského poslance inženýra Jana Kaftana v roce 1909.¹¹⁰

7. 5. Sjezdy rakouských inženýrů a architektů

Vedle spolupráce techniků s politickými stranami probíhala společná aktivita technických spolků také na celoříšské úrovni. Místem jejich setkávání a jednání byly sjezdy rakouských inženýrů a architektů konané ve Vídni. Poprvé se tento sjezd konal v kompletním složení, tj. za účasti zástupců technického stavu všech korunních zemí, v roce 1900, kdy se IV. sjezdu rakouských inženýrů a techniků zúčastnili i zástupci Spolku inženýrů a architektů v království Českém. S organizací těchto sjezdů souvisely ještě dvě instituce, a sice „Konference delegátů“, která se skládala ze zástupců všech technických spolků a „Stálá sjezdová delegace“. Stálá sjezdová delegace připravovala veškeré předměty jednání pro sjezd, které pak musela Konference delegátů schválit vždy před každým sjezdem. Program jednání sjezdů se téměř neměnil, neboť účastníci sjezdů jednali vždy zejména o ochraně stavovského označení „inženýr“, úpravě instituce soukromých techniků, zřízení povinných inženýrských komor, volebním právem pro techniky s akademickým vzděláním, o technickém školství a o dalších otázkách souvisejících s postavením technika ve společnosti a reorganizací státní technické služby.

Stejně jako Spolek architektů a inženýrů v Praze považoval za největší problém nadvládu právníků ve veřejné správě, tak i sjezdy rakouských inženýrů velmi usilovaly o změnu stávajících poměrů a chtěly nahradit právnícko-byrokratickou technickou správu novou organizací, která by byla pod kontrolou technických odborníků. Součástí návrhů na reorganizaci správy technických záležitostí, vzešlých z jednání V. sjezdu rakouských inženýrů a architektů ve Vídni v roce 1907, byl požadavek na její oddělení od správy politické. Správa

¹⁰⁹ Určité napětí mezi politiky a techniky zjevně dokládá zpráva v Technickém obzoru o tom, že „na schůzi SIA byl vytknut přepis Výkonného výboru národní strany svobodomyslné, v němž v odpověď na žádost, aby říšský mandát, uprázdněný po rezignaci p. arch. Bělského, byl opět kandidován příslušník stavu technického. Na to Výkonný výbor národní strany svobodomyslné reagoval tak, že její program je postaven na zásadách národních a politických, kdežto v kandidatuře technika byl shledán projev politiky stavovské od SIA. SIA tedy toto vzal na vědomí, s tím, že při nejbližší příležitosti se bude muset zasadit za to, aby se technikům dostalo řádného zastoupení i ve sborech zákonodárných.“ Srov.: Technický obzor. Ročník XI. Praha 1903, str. 83.

¹¹⁰ Viz. Příloha k čís. 21. Zpráv spolku architektů a inženýrů v království Českém. Ročník 1909.

státních technických podniků měla spadat pod nově vytvořené ministerstvo technických (příp. veřejných) prací, v jehož čele měl stát inženýr, a inženýři měli obsadit také všechna ostatní vedoucí místa odborů a oddělení tohoto ministerstva. Pod ministerstvem veřejných prací měla být v jednotlivých zemích státní technická ředitelství, která měla obsahovat oddělení pro pozemní stavby, silnice a mosty, pro vodní stavby a vodní hospodářství, pro strojnictví a elektrotechniku, chemii, hornictví a hutnictví, jakož i pro živnostensko-technické záležitosti. Na úrovni krajů měly bezprostřední výkonnou službu vykonávat krajské, příp. okresní úřady. Ohledně dalšího obsazení úřednických míst ve službě zemské i obecní měl být stav technických úředníků s akademickým vzděláním systematizován tak, aby se poměr jejich vyšších tříd k nižším rovnal stejnému poměru jako u úředníků-právníků. S techniky se mělo napříště jednat stejně jako s ostatními úředníky jiného vysokoškolského vzdělání a stejné hodnoty; v kolegiích, senátech a radách již technici neměli působit jen jako mimořádní členové, ale jako plnoprávní členové na stejné úrovni jako právníci. Správa státních technických podniků se měla „dít dle technických a obchodních zásad vyzkoušených v soukromém průmyslu, neboť má celek stejně jako jednotliví podnikatelé právo na pokud možno nejvyšší zisk z takovýchto podniků.“¹¹¹

Ke zřízení požadovaného ministerstva pod názvem „ministerstvo veřejných prací“ skutečně došlo dne 21. března 1908. Nové ministerstvo převzalo od ministerstva vnitra agendu stavebních záležitostí a od ministerstva orby výkon nejvyšší instance báňské správy a také správu průmyslového školství. Ministerstvo veřejných prací se stalo ústředním úřadem pro ryze technické agendy - byly mu vyhrazeny stavební záležitosti, věci vodních, silničních a mostních staveb, bylo mu podřízeno veškeré hornictví a všechny střední a vysoké školy tohoto oboru. Příslušel mu dozor nad živnostenským průmyslovým školstvím, dozor nad patentním a cejchovním úřadem a podpora zvelebování živností a cestovního ruchu.¹¹²

Zřízení ministerstva veřejných prací bylo asi největším úspěchem v úsilí techniků v monarchii, a to i přesto, že tato instituce nakonec nenaplnila všechny jejich požadavky a

¹¹¹ Technický obzor. Ročník XVI. Praha 1908, str. 183.

¹¹² <http://www.casopisstavebnictvi.cz/ministerstvo-verejnych-praci-geneze-na-uzemi-ceskeho-statku> N4783
Staženo dne 12. března 2012.

očekávání.¹¹³ Nicméně ministerstvo se opravdu snažilo zlepšit postavení techniků¹¹⁴ a již v roce 1910 vypracovalo osnovu nového řádu pro civilní inženýry, která měla být předložena v nejbližší době zákonodárným sborům. Cílem nového řádu bylo vytvoření přesných pravidel pro výkon jejich činnosti, včetně postihu v případě jejich nedodržování. Nový řád tak měl nahradit dávno již nevyhovující pravidla z let 1861 a 1886. V novém řádu došlo k přesnému vymezení podmínek, za jakých se uchazeč o členství mohl stát samostatně působícím technikem, stanovil jejich novou kategorizaci, a řád obsahoval také ustanovení, za jakých podmínek mohl technik případně pozbyt svého oprávnění, vč. trestního postihu za přestupky a za neoprávněné provádění inženýrské praxe.

Úředně autorizovaní soukromí technici, nyní označení jako civilní inženýři, byli podle tohoto řádu rozděleni do těchto pěti tříd:

- 1, civilní inženýři stavební (pro stavby silniční, vodní, mostní, železniční příbuzné stavby)
- 2, civilní inženýři pro architekturu a stavby pozemní
- 3, civilní inženýři pro strojnictví a elektrotechniku
- 4, civilní inženýři pro kulturní techniku
- 5, civilní inženýři pro zeměměřičství

Dle § 7. řádu bylo stanoveno, že „politické úřady pokládají osvědčení a posudky, vyhotovené v předepsané úpravě, o spisech sepsaných civil. inženýry a spadajících v jejich obor, jejich vysvědčení, plány, výkresy, výpočty a dobrá zdání za rovnocenné s úředními elaboráty a operáty státních stavebních úřadů.“

I nadále tu bylo zachováno pravidlo, podle kterého „osobám, jež jsou ve službě státní, nebo nějakého státního závodu trvale ustanoveni za plat“ nebylo možno toto oprávnění udělit, a

¹¹³ O jistém zklamání z fungování tohoto úřadu se můžeme dočíst již v návrhu ohledně úpravy státní technické služby z roku 1909 od poslanců Ing. Neumanna, Ing. Čipery, Ing. Hráského a jiných, ve kterém je mj. uvedeno, že je „třeba s politováním konstatovati, že ani zde [tj. v ministerstvu veřejných prací – pozn. aut.] nebyl vzat příslušný zřetel na techniky, kteří zde byli z vedoucích míst po většině vyloučení, a vedle toho nebylo provedeno osamostatnění technické správy státní.“ Viz. Příloha k čís. 21. Zpráv spolku architektů a inženýrů v království Českém. Ročník 1909.

¹¹⁴ Zde je na místě připomenout, že od roku 1911 funkci ministra veřejných prací vykonával český inženýr Ing. Otakar Trnka. Viz.: [http://www.kpp.iipardubice.cz/stranky/ctizpravy.php?id=Otokar Trnka Pardubak v rakouske vlade](http://www.kpp.iipardubice.cz/stranky/ctizpravy.php?id=Otokar%20Trnka%20Pardubak%20v%20rakouske%20vlade). Staženo dne 22. ledna 2013.

v případě, že civilní inženýr nastoupil do takového úřadu, pak mu bylo zakázáno tuto praxi vykonávat po dobu, kdy tento úřad zastával.

Pro získání oprávnění vykonávat soukromou praxi musel budoucí civilní inženýr absolvovat vysokoškolská studia z příslušného oboru, zakončená státní zkouškou na některé zdejší vysoké škole, poté vykonat čtyř- až pětiletou praxi v zaměstnání a na závěr také složit u politických zemských úřadů praktickou zkoušku. Zkušebními předměty praktické zkoušky bylo národní hospodářství, rakouské správní právo¹¹⁵ a zákony i nařízení patřící do oboru působnosti uchazeče.

V novém řádu bylo i ustanovení o odměnách civilních inženýrů, které se měly řídit dle sazeb platných pro jednotlivé komorové obvody, a požádal-li někdo o odměnu vyšší, než mu dle sazby příslušela, pak se to považovalo za přestupek proti tomuto řádu.

Postup při řešení přestupků proti řádu zde byl popsán také; největší postih hrozil za neoprávněné užívání titulu, kdy zde byla stanovena pokuta ve výši 400,- K, při jeho opakovaném zneužívání pak až 4.000,- K a podle § 31 dokonce v případě, „je-li peněžitý trest nedobytným, lze jej zaměnit vazbou, která však nesmí být delší 3 měsíců.“¹¹⁶

Ohledně dalšího osudu této osnovy se mi nepodařilo nic zjistit, ale v každém případě situace v následujícím období se nijak převratně nezměnila. V roce 1913 úředně autorizovaný civilní inženýr C. Maršák tak opět kritizoval skutečnost, že „státní úřady, jimž náleží dozor nad poměry veřejnými a různými vztahy společenskými, někdy proti laiku blahovolně a naopak proti civ. technikovi však přísně si vedou.“¹¹⁷ A dokonce ještě v roce 1918, tj. rok po vydání císařského nařízení ze dne 4. března 1917, které jasně stanovilo podmínky pro používání titulu „inženýr“, ukazuje kritika ze strany inženýrů, že „téměř každodenně čteme v novinách, že ministerstvo veřejných prací udělilo právo používatí titulu „inženýr“ „architektu a

¹¹⁵ Zde je překvapivý důraz na právní průpravu i u těchto soukromě působících techniků, kterým, v případě jejich působení ve veřejné správě, bylo oprávnění provozovat soukromou praxi pozastaveno.

¹¹⁶ Zákon byl publikován v Příloze k č. 48 a 50. Zpráv architektů a inženýrů v království Českém. Ročník 1910.

¹¹⁷ Viz. Maršák, Cyril: Sociální postavení technika a význam jeho působení. In: Příloha k č. 12. „Technického obzoru“ 1913.

staviteli“, majiteli cihelny, majiteli parní pily, technickému úředníku některého průmyslového závodu, lesmistru atd.“¹¹⁸

7. 6. Úprava technického vysokého školství

Dalším bodem projednávaným jak na celoříšských sjezdech inženýrů a architektů, tak i uvnitř technických spolků na zemské úrovni byly otázky týkající se technického školství a přizpůsobení obsahu výuky novým požadavkům, a tím napomoci ke snížení nezaměstnanosti jejich absolventů.

Již od založení v roce 1806 bylo úkolem pražské polytechniky „odchovati síly pro výrobu a umělecký průmysl, zeměměřiče a stavitele, úředníky a profesory ve svém oboru.“ S postupem doby, rozvojem poznání a také nově kladenými nároky na absolventy při jejich uplatnění v praxi se proměňovaly učební osnovy. Seznam předmětů se nutně rozšiřoval i na předměty, které přímo nesouvisely s daným technickým oborem studia, ale jejichž znalost se stávala nezbytnou při následném hledání zaměstnání. Vedle odborných předmětů a výuky jazyků se tak např. ve studijním programu učebního roku 1906/1907 setkáváme také s další skupinou předmětů, obsahující předměty právnické, státopědecké a obecně vzdělávací. Tato skupina předmětů v sobě zahrnovala národní hospodářství, rakouské veřejné a soukromé právo, stavební a železniční zákony, statistiku průmyslu, meliorační zákonodárství, finanční vědu, obchodní právo, účetnictví, živnostenské řády, pojistné právo a finanční techniku rakouských potravních daní.¹¹⁹

I přes tyto nové předměty zařazené do výuky, byli někteří technici ochotni ještě dále rozšiřovat záběr výuky o předměty nejen z oblasti právních věd a národohospodářství, ale i směrem k dalším humanitním vědám. To dokládá stížnost Ing. S. Špačka, který v roce 1914 „postrádá ve výuce pro techniky encyklopedické přednášky o filosofii, etice, o technické historii a o přizpůsobení inženýrských děl přírodě.“¹²⁰

¹¹⁸ Vrba, Josef: Stavovský titul „Ing.“. In: Příloha k č. 10 „Technického Obzoru“ 1918.

¹¹⁹ Langer, Josef: K stoletému trvání pražské techniky. In.: Technický obzor XIV. Praha 1906, č. 34, str. 250-251.

¹²⁰ Špaček, Stanislav: O organizaci technické práce. In: Zprávy různé k číslu 18. „Technického obzoru“ 1915, str. 125.

Jak je vidět, technici se snažili úpravou svého školství dohnat nedostatky, které je znevýhodňovaly před právníky, zaváděním předmětů vyučovaných na ostatních „tradičních“ fakultách, na druhé straně se ovšem současně snažili udržet si monopol svého vědění tím, že bránili právníkům zavést jistou výuku „technického minima“ na právnických školách. Ing. Kaftan tak měl spolu s dalšími poslanci interpelovat dne 28. května 1908 v poslanecké sněmovně proti technickým kurzům pro právníky s odůvodněním, že „přednášky ty poškodí zájmy stavovské techniků, ba že mohou poškoditi „i konání spravedlnosti“, ježto povrchní poloviční vědění při rozhodování by mohlo způsobiti rozsáhlé škodlivé účinky ...“ a tito poslanci pak „viděli v chystaných kursech i zneuznávání ryze technických věd.“¹²¹

8. Profesní a životní dráha inženýra Jana Kaftana

8.1 Rodinné zázemí Ing. Jana Kaftana (*11. 9. 1841 - †22. 4. 1909)

Jan Kaftan se narodil v Praze v domě U bílého orla v Železné ulici na Starém Městě. Jeho otec Jan Kaftan st. byl pražský měšťan a krejčovský mistr, který měl vlastní dílnu. Jan Kaftan ml. absolvoval v roce 1863 pražskou polytechniku, v roce 1869 se oženil s Paulinou, dcerou tesařského mistra Muziky v Karlíně, a v letech 1869 až 1876 se jim narodily celkem tři děti.

Zpočátku byl zaměstnán jako technický úředník a pak i jako sekční a vrchní inženýr na stavbách různých drah. Od roku 1885, kdy nabyt oprávnění úředně autorizovaného soukromého technika, působil také jako soukromý technický úředník. Nejdříve měl kancelář na Smíchově č. p. 534, kde rodina i žila. Úspěšný chod kanceláře inženýra Kaftana dokládá skutečnost, že ji v roce 1890 mohl přeložit na novou „lepší“ adresu do Prahy na Ferdinandovu třídu č. p. 1014.¹²² O úspěšném působení inženýra Jana Kaftana se lze dočíst ve zprávách jistého konfidenta Javůrka, který ohledně rodinných a majetkových poměrů v souvislosti s podnikáním, uvádí, že Jan Kaftan „... v dobrých majetkových poměrech žije,

¹²¹ Joachim, Václav: Součinnost právníků a techniků ve správě veřejné. In: Správní obzor. Ročník II. Praha 1910, str. 294.

¹²² Technické listy. Ročník 1890, čís. 15, str. 128.

zaručuje svými osobními vztahy a majetkovými poměry správné vykonání zamýšleného podniku.“¹²³ Tomu, že rodinné poměry byly dobré, nasvědčuje i fakt, že v roce 1909 oslavili manželé čtyřicáté výročí své svatby.

8.2. Jan Kaftan - technik

Po dokončení studií pracoval J. Kaftan od roku 1865 jako technický úředník České západní dráhy, a to až do roku 1867, kdy byl povolán družstvem pro vystavění dráhy Ml. Boleslav - Kolín - Znojmo jako inženýr k vyměření této trati. V letech 1869 a 1870 řídil jako sekční inženýr stavbu trati z Chrudimi do Hlinska. Poté byl do roku 1871 zaměstnán při stavební společnosti rakouské Severozápadní dráhy jako inženýr. V letech 1871 až 1877 řídil jako vrchní inženýr a plnomocník generálního podnikatelstva stavbu pražsko-duchcovské dráhy a státní dráhy Rakovník – Protivín, a později stavby četných místních drah v Čechách a na Moravě, ke kterým často dal sám i podnět.

Již od roku 1870 podnikal časté studijní cesty po Německu, Švýcarsku, Itálii, Francii, Belgii, Holandsku a Anglii, aby tam studoval asanaci, kanalizaci, zásobování měst vodou, splavnění řek, zřizování vnitrozemských přístavů, místních drah aj. Bohaté výsledky těchto studijních cest uveřejnil ve svých četných odborných spisech, z nichž nejznámější vydal v roce 1880 pod názvem „Die systematische Reinigung und Entwässerung der Städte“. Téhož roku byl Ing. J. Kaftan vyslán jako zástupce Spolku architektů a inženýrů do ankety svolané Průmyslovou jednotou ohledně upravení vodstva v Čechách, kde prosazoval kanalizaci Vltavy a Labe, a v roce 1887 se mu dokonce podařilo přimět c. k. vládu ke svolání nové ankety pro regulování Vltavy v obvodu Prahy a zřízení dalšího pražského přístavu. Jako technický zpravodaj ankety vypracoval projekt přístavu a překladiště, které pak byly c. k. ministerstvem vnitra beze změny schváleny. Po získání oprávnění úředně autorizovaného soukromého technika v roce 1885 začal provozovat také vlastní praxi. Jako nezávislý technik se účastnil mnoha dalších anket a buď sám, anebo ve spolupráci s jinými odborníky vypracoval mnoho různých projektů. Mezi tyto projekty patří například vlastní projekt na pražskou kanalizaci pod

¹²³ SÚA, Fond: policejní ředitelství Praha I-prezídium, Mikrofilm POLICEJNÍ PREZIDIUM – Kaftan, č. podacího protokolu – 40.92, K-1-A 1900, sign. -158.

názvem „Praga caput regni“ z roku 1885, v roce 1887 získal jeho návrh na regulační plán asanační oblasti druhou cenu,¹²⁴ roku 1890 vypracoval společně se stavebním radou dr. J. F. Hobrechtem další projekt pražské kanalizace¹²⁵ atd.

Vedle této činnosti se i nadále věnoval výstavbě drah, když sám provedl v letech 1880 až 1884 stavbu osmi důležitých místních drah a v letech 1884 - 1885 řídil stavbu tzv. českého Semerinku, tj. stavbu horské dráhy z Hrobů do Moldavy, což v té době byla, co do výše stoupání, druhá nejvyšší dráha v Rakousku. V roce 1902 byl jmenován vrchním zemským soudem pro království České znalcem při komisi pro „vyvlastňování pro stavitelství pozemní k účelům železničním“.

Ing. Jan Kaftan se zabýval technickými projekty a návrhy i po svém vstupu do politiky. Jako zemský a později říšský poslanec využíval svého postavení k získání podpory pro ně u nejvyšších vládních činitelů, a také díky členství v různých rozpočtových komisích mohl jistě alespoň částečně ovlivňovat i vynakládání finančních prostředků na tyto projekty.

8.3 Veřejné působení Ing. Jana Kaftana

Vedle výkonu své odborné technické činnosti se Ing. J. Kaftan zapojil velmi aktivně i do politického života a jako člen národní strany svobodomyslné působil na všech úrovních politiky – komunální, zemské i říšské.

Při všeobecných volbách r. 1889 byl Ing. J. Kaftan zvolen do zemského sněmu za tehdejší IV., VI. a VII. pražský okres (tj. Hradčany, Vyšehrad a Holešovice - Bubny). Jeho návrhy ohledně splavnění Vltavy v obvodu Prahy a zřízení velkého ochranného a obchodního přístavu v Holešovicích, které jako zpravodaj hájil, byly 3. června 1890 přijaty zemským sněmem, schváleny ministerstvem vnitra, a ihned poté byla zahájena výstavba obou přístavů.

V roce 1891 byl zvolen za III. volební okres (Malou Stranu a Hradčany) i do říšské rady, v níž za tentýž okres setrval i po volbách na základě všeobecného hlasovacího práva. Byl členem komise pro kontrolu státního dluhu, místopředsedou rozpočtové komise, komise pro veřejné práce, dále členem delegací a generálním referentem ve výboru pro rakousko-uherské

¹²⁴ Viz. <http://www.zastarouprahu.cz/pragensia/asanace/beckova.htm>. Staženo dne 13. února 2012

¹²⁵ Košacký, Marcel: Vývoj pražské kanalizace. Diplomová práce. FF UK, Praha 2000, str. 36.

vyrovnání. Díky jeho úsilí se podařilo naklonit předsedu vlády Badeniho projektu na kanalizování Vltavy a Labe v Čechách, na který pak stát a země věnovaly sumu celkem 12,950.000 zlatých¹²⁶, a roku 1896 byla zřízena zvláštní kanalizační komise pod předsednictvím místodržitele nebo jeho náměstka. Do této komise byl povolán také sám Ing. J. Kaftan jako autor celého podniku. Komise se ustavila dne 23. listopadu 1896 a v červenci následujícího roku začala stavba jednoduchého zdymadla u Klecan, které bylo dokončeno již v příštím roce. Celý projekt úspěšně pokračoval a v roce 1907 byly zcela dokončeny práce na Vltavě v úseku z Prahy do Mělníka o délce 51 kilometrů.

V pražském zastupitelstvu zasedal Ing. J. Kaftan ve sboru obecních starších za III. volicí sbor Holešovice - Bubny od roku 1892 do roku 1898. Tehdy také aktivně působil v různých komisích a poradních sborech obecní správy, jako v komisi technické, stavební, zdravotní, asanační, mostecké, komisi pro splavnění Vltavy, pro stavbu ústředních jatek, pro stavbu ústřední elektrické stanice, pro elektrické osvětlování a pro elektrické dráhy, také v komisi pro pomník Palackého, a ve správní radě Pražských obecních vodáren.¹²⁷

Jako člen Spolku architektů a inženýrů v království Českém se Ing. J. Kaftan velmi zasazoval o zlepšení postavení technického stavu svými častými články a příspěvky do různých odborných stavovských technických časopisů, jakož i sám zpracovával určitá hesla do Ottova Slovníku naučného.

Vedle zmíněných členství v nejrůznějších komisích a spolcích, vyplývajících z Kaftanovy odbornosti a politické aktivity, je nutno připomenout i skutečnost, že byl po dlouhou dobu také jedním z volených ředitelů Zemské banky pro království České, a to od jejího založení v roce 1890 až do prvních let dvacátého století.¹²⁸ Působení ve finanční instituci v tak vysoké funkci je totiž pro představitele technické inteligence jevem zcela mimořádným, neboť zde se setkáváme téměř výlučně s právníky, velkostatkáři (často současně představiteli šlechty), případně s různými obchodníky a továrníky.

¹²⁶ Technický obzor. Ročník XVII. Praha 1909, str. 171.

¹²⁷ Podrobný výčet členství Ing. Jana Kaftana v dalších nejrůznějších komisích lze najít i v Ottově Slovníku naučném. Srov. heslo: Kaftan Jan, inženýr český. In: Ottův slovník naučný. Praha 1898. Díl 13, str. 742-743.

¹²⁸ Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí. Praha 1891, 1896, 1901.

8.4. Ocenění a vyznamenání inženýra Jana Kaftana

Za obecně prospěšnou činnost a se Ing. J. Kaftanovi dostalo mnoha uznání a ocenění na nejrůznější úrovni. V roce 1888 byl vyznamenán Řádem železné koruny III. třídy¹²⁹ a v roce 1901 komturským křížem řádu Františka Josefa.¹³⁰ Jako uznání za zásluhy o rozvoj Prahy mu byla udělena na mimořádné schůzi sboru obecních starších dne 25. listopadu 1907 Zlatá záslužná medaile královského hl. města Prahy.¹³¹ Mnohá česká města, např. Volyně, Ledec, Libeň (nyní městská část Praha 8), Kutná Hora, Roudnice, Hradec Králové, Liteň, Hostomice, Vamberk, jmenovala Ing. J. Kaftana za jeho zásluhy o svůj rozvoj čestným občanem.

8.5. Inženýr Jan Kaftan – úspěšný technik-politik

Při zpracování kapitoly o inženýru Janu Kaftanovi jsem vycházel ze studie „Inženýr – Příklad Viléma Jičínského“ od Milana Myšky¹³², kde se autor na konkrétním příkladu Ing. Viléma Jičínského pokusil o vykreslení sociálního, resp. profesního typu v kombinaci s životními osudy konkrétního jedince. Při srovnání životní dráhy Ing. J. Kaftana se zde vytvořeným modelem určitého typu inženýrské kariéry ve druhé polovině devatenáctého století lze konstatovat, že Ing. J. Kaftan prošel zpočátku obdobným vývojem jako většina techniků té doby. Po počátečním období, kdy působil na postu inženýrského asistenta, se stal

¹²⁹ Rakouský císařský řád železné koruny založil roku 1816 císař František I. Řád byl rozdělen na tři třídy (I.- III.), z nichž první byla nejvyšší, svým názvem navazoval na středověké i novověké dějiny Lombardie – území, které bylo Rakousku navráceno Vídeňským kongresem po skončení napoleonských válek. Po ztrátě italských držav roku 1866 bylo dohodnuto s Italským královstvím, že po smrti Františka Josefa I., který byl posledním lombardsko-benátským králem, přestal být řád udělován. Mohl jej obdržet každý občan monarchie, bez ohledu na stav a hodnost, za prokázané zásluhy o říši a panovníka. Mezi nositele Řádu železné koruny z řad civilního obyvatelstva patřili např. Alois Pražák, František Ladislav Rieger, František Palacký, Emil Holub, Antonín Dvořák, František Křižík, Emil Kolben a další. Viz. Koláčný, Ivan: Řády a vyznamenání Habsburské monarchie. Praha 2006, str. 111-115.

¹³⁰ Komturský kříž řádu Františka Josefa založil císař František Josef I. v roce 1849. Tento záslužný řád byl určen k odměňování zásluh o stát a panovnický dům a všeobecné blaho lidu. Tímto řádem byli odměňováni občané monarchie i cizinci bez ohledu na původ, náboženství a stav, za zásluhy o rozvoj průmyslu, techniky, zemědělství, vědy, kultury a umění, stejně jako za zásluhy o duchovní rozvoj národů, humanitární a charitativní činnost i reprezentaci říše v zahraničí. Srov.: Koláčný, Ivan: Řády a vyznamenání Habsburské monarchie. Praha 2006, str. 120.

¹³¹ Zlatá záslužná medaile královského hlavního města Prahy byla zavedena v roce 1895 jako nejvyšší vyznamenání za zásluhy a obec. In: Technický obzor. Ročník XIV. Praha 1906, č. 5, str. 38.

¹³² Myška, Milan: Inženýr – Příklad Viléma Jičínského. In: Člověk na Moravě 19. století. Ed. Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří. Brno 2008, str. 47 - 60.

samostatným inženýrem s jistým sociálním statusem - o jeho dobrém ekonomickém postavení svědčí i „dobrá“ adresa jeho kanceláře v centru města. Bohaté zkušenosti a znalosti, které nasbíral při svých četných pobytech v evropských průmyslových centrech a jimiž očividně převyšoval většinu ostatních místních obyvatel, pak Ing. Jan Kaftan uplatnil při své komunální aktivitě, kterou se zasloužil o humanizaci životního prostředí města a přispěl tak ke zvýšení hygienické úrovně a k zdravějšímu a modernějšímu bydlení.¹³³ Dalším standardním jevem v životě inženýra býval aktivní spolkový život¹³⁴ a úsilí o vytvoření profesní organizace techniků, což v případě Ing. J. Kaftana představuje hlavně jeho činnost ve Spolku inženýrů a architektů. Vedle profesního vývoje zapadá do vytvořeného sociálního modelu profese inženýra u Jana Kaftana také model „malé domácnosti“ jen se třemi dětmi.¹³⁵

S vytvořeným modelem kariéry technika se životní příběh Jana Kaftana rozchází v okamžiku, kdy se díky své mimořádné aktivitě a intenzivnímu zapojení do společenského života dostal mezi špičku lokální elity.¹³⁶ Skutečnost, že Kaftan opravdu patřil ke špičce lokální elity, dokazuje jeho následný vzestup do nejvyšších pater politického života. Zvolení říšským a zemským poslancem totiž představovalo pro příslušníky lokální elity potvrzení zvlášť významného postavení, neboť již jen samotné možnosti kandidovat se dostávalo pouze velmi zasloužilým a na spolkové úrovni mimořádně aktivním mužům.

Zde se tedy osud Ing. Jana Kaftana zásadně rozchází s obrazem typických představitelů technického stavu, kteří jako socioprofesní skupina byli často líčeni spíše jako nesmělí a úzkostliví odborníci s nedostatkem obchodního ducha, kteří obtížně prezentují své znalosti a dovednosti.¹³⁷ Ing. Jan Kaftan naproti tomu očividně dokázal, také bezesporu díky své

¹³³ Myška, Milan: c. d., str. 57 - 58.

¹³⁴ Velmi intenzivní zapojení Ing. Kaftana do politických a spolkových aktivit dokazuje i fakt, že když byl v roce 1902 zvolen předsedou Inženýrské komory, musel již tuto funkci s ohledem zejména na svoji poslaneckou činnost odmítnout.

¹³⁵ Myška, Milan: c. d., str. 56.

¹³⁶ To také odpovídá tezi o tom, že „u těchto špiček lokální elity pak registrujeme mimořádnou kumulaci funkcí v rámci městské správy, vedení centrálních spolků i jejich poboček“. In: Fasora, Lukáš – Kladiwa, Pavel: Studie a materiály. In: ČČH 102, 4/2004, str. 811.

¹³⁷ Lirsch, František: O postavení techniků v Rakousku. Přednáška na týdenní schůzi dne 29/11 1878, In: Zprávy Spolku architektů. Ročník XIII. Praha 1878, sešit I, str. 34.

politické aktivitě, prosadit mnohé myšlenky a návrhy ohledně velkých komunálních projektů¹³⁸, a jak uvádí Lucie Radová ve své diplomové práci, „... ve svých vystoupeních ve sboru obecních starších se sice [Ing. J. Kaftan – pozn. autora] prezentoval zejména jako technik, ale nebránil se ani debatám s politickým kontextem. To je typický mladočeský přístup, který se velké technické projekty snaží zároveň prezentovat i jako významné politické kauzy.“¹³⁹

Životní dráha inženýra Jana Kaftana je tak příkladem po všech stránkách úspěšné kariéry technického odborníka, který na rozdíl od většiny ostatních techniků své doby dosáhl nejvyšších pozic a společenského ocenění, a podařilo se mu tak vstoupit do politiky – a to nejen komunální.

9. Financování obecních projektů a tzv. municipální socialismus

9.1 Obecní hospodářství

Dle obecních zřízení z let 1849 a 1862 byly obecní samosprávy pověřeny vlastní správou obecních věcí a výkonem ze státní správy přidělených pravomocí, který podléhal kontrole státní správy, a přitom byl vykonáván na náklady obce. Obecní samospráva tak měla díky svým pravomocem v rukou osud města. Co se týká finančních záležitostí, obce fungovaly jako uzavřené účetní jednotky, a kromě státních daní, veškeré poplatky a daně vybírané na půdě obce zůstávaly v obecní pokladně a měly krýt obecní výdaje. Přestože nedocházelo k přerozdělování vyššími orgány, nemohla však Praha nakládat se svými prostředky zcela volně, neboť představitelé města mohli rozhodovat jen o menších vydáních. Při větších výdajích, při sjednávání půjček nebo prodeji nemovitostí byl nutný souhlas gubernia. Obecní

¹³⁸ I přes svůj vliv a schopnosti ovšem nakonec neměl možnost realizovat největší komunální projekty, a to přesto, že je sám velmi propagoval, tj. pražskou kanalizaci a asanaci Josefova.

¹³⁹ Radová, Lucie: Působení pražského starosty Čeňka Gregora. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně v Ústí nad Labem, 2005.

řád až do konce osmdesátých let povoloval Praze samostatné rozhodování bez schválení nadřízenými orgány pouze do výše 2.000 zlatých.¹⁴⁰

Základem pro obecní hospodaření byl obecní rozpočet, který se sestavoval vždy na kalendářní rok. Projednávání obecního rozpočtu bylo upraveno zákonem, a z rozpočtu pak vycházel program veškeré obecní činnosti na celý nadcházející rok, neboť tento obsahoval předpokládané příjmy, ze kterých se měla krýt veškerá plánovaná obecní vydání.

9.2 Obecní výdaje

Obecní výdaje vycházely z úkolů, které byla obec ze zákona povinna plnit, a také z úkolů, které si z nejrůznějších důvodů sama vytyčila. Mezi zákonem stanovené úkoly patřilo zajišťovat bezpečnost, péči a údržbu obecního majetku a komunikací, dohled nad hygienickými poměry v obci, péči o chudé, obecní školství, spolupráce se státní správou atd. Do dobrovolných úkolů obecní samosprávy spadaly všechny ostatní činnosti, které buď přímo vedly ke zlepšení kvality života členů obce, nebo toto zlepšení umožňovaly – zde se jedná hlavně o modernizaci městské infrastruktury, zakládání komunálních podniků aj. Obecní výdaje lze rozdělit na výdaje řádné a mimořádné. S řádnými výdaji město muselo každoročně počítat, a tyto výdaje byly určeny především na udržování nemovitého majetku obce, zajišťování čistoty a osvětlení ulic, péči o stávající kanalizaci a vodovodní síť, platy a správní výdaje, městské nadace atd. Mezi mimořádné výdaje pak patřily kromě např. oprav a náprav škod na obecním majetku způsobené přírodními katastrofami (povodně aj.), zejména v námi sledovaném období velké investiční akce – budování nové obecní infrastruktury, zřizování obecních podniků atd.¹⁴¹

Vedle těchto výdajů, které více méně musely řešit všechny obecní samosprávy, musela pražská radnice počítat i s výdaji, které vyplývaly z jejího výjimečného postavení v rámci

¹⁴⁰ Větší volnost při nakládání s obecním majetkem získala pražská obec díky novele obecního řádu z roku 1889. Podle § 109 této novely mohl sbor obecních starších odprodat bez předchozího souhlasu zemského výboru nemovitosti do výše 50.000 zlatých, zastavit nemovitosti do výše 100.000 zlatých, a do téže hodnoty samostatně uzavírat půjčky. <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-B.html> Staženo dne 9. ledna 2013.

¹⁴¹ Mezi mimořádné náklady lze zařadit také nutný výkup a zbourání městských hradeb, které bránily dalšímu územnímu rozvoji města, a které proběhly na obecní náklady.

Českého království. Vyjádřeno slovy dr. Svatošové, Praha se „ocitla v pozici realizátora koncepcí národní ideologie české politiky. Vyplývalo to nejen z názorové spřízněnosti či z personálního propojení komunální a celozemské politiky, ale i z faktu, že pražská obec byla nejvýznamnější českou samosprávou a jedním z mála silných hospodářských subjektů v rýze českých rukou.“¹⁴² Praha tak měla i povinnost pravidelně, a to nejen morálně ale i finančně, podporovat také řadu krajanských spolků a sdružení – např. příspěvek na udržování českého menšinového školství ve Vídni a v Dolním Rakousku se každoročně pohyboval od 6.000,- K.¹⁴³ Pozice hlavní představitelky českého národního programu současně přinášela pražské radnici jednu významnou výhodu usnadňující rozhodování o komunálních projektech, a tou byla všeobecná vůle a shoda ohledně hlavního cíle a směřování komunální politiky - modernizací města přeměnit Prahu v důstojné a reprezentativní centrum českého národa.¹⁴⁴

9.3 Obecní příjmy

Zdroje obecních příjmů se během doby proměňovaly v souvislosti s měnicími se úkoly obce a z toho plynoucí i měnicí se její finanční politikou. Zhruba do poloviny devatenáctého století nebyla vlastní hospodářská činnost města nijak rozsáhlá. Většina obecních příjmů pocházela z pronájmu obecního nemovitého majetku, cel, poplatků za obecní služby (osvětlení, čištění a údržba ulic) a za nejrůznější obecní úřední výkony. Do obecní pokladny směřovaly i příjmy z obecních ústavů, fondů a nadací, obecních přirážek k dani, a výjimečně obec získávala finanční prostředky i prodejem svého nemovitého majetku. Nemovitý majetek obce zahrnoval např. libeňské panství, lom v Braníku, pozemky uvnitř i vně města, obecní dvory¹⁴⁵

¹⁴² Svatošová, Hana: Od napodobování k soupeření. Praha a Vídeň v letech 1861-1918 z pohledu pražské samosprávy. In: Brno Vídň, Vídeň Brno. Zemské metropole a centrum říše v 19. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference konané ve dnech 22. - 23. listopadu 2007 v Brně. K vydání připravili Fasora, Lukáš – Hanuš, Jiří – Malíř, Jiří. Brno 2008, str. 170.

¹⁴³ Svatošová, Hana: c. d., str. 169.

¹⁴⁴ Toto je zvlášť patrné na srovnání průběhu rozhodování např. ve Vídni a v Praze. Zatímco v Praze panovala programová jednotnost ohledně nezbytné modernizace města (tj. ovšem také ohledně z toho vyplývajícího vyššího daňového zatížení obyvatel), a jednalo se tady pouze o způsobu provedení, ve Vídni muselo nejdříve padnout rozhodnutí o tom, zda se vůbec na daný projekt finanční prostředky uvolní a bude se realizovat. Dr. Svatošová toto ukazuje na otázce vybudování vodovodu v obou městech. Srov. Svatošová, Hana: c. d., str. 162.

¹⁴⁵ Obecní dvůr plnil funkci hospodářského zázemí města, sloužil např. k ustájení koní a povozů v majetku města atd.

na Starém a Novém Městě a také na Malé Straně, městské budovy, některé drobné hospodářské provozy jako mlýny, pivovary, cihelny, a také obecní vodárny. Kromě provozu vodáren, který obec zajišťovala sama (a za rozvod vody také vybírala vodné), většinu nemovitého majetku neprovozovalo město ve vlastní režii, ale pronajímalo ho. Stejně tak se pronajímali i výběr mýta a daní. Vedle těchto řádných, tj. pravidelných příjmů, existovaly i příjmy mimořádné např. z prodeje obecních nemovitostí atd.¹⁴⁶ Mezi mimořádné příjmy lze zařadit i různé dary a státní příděly či subvence. S příspěvky od státu však obce mohly počítat jen ve velmi omezené míře¹⁴⁷ - např. Praha v námi sledovaném období získala pouze dvě dotace, a to na stavby, které souvisely s úpravou vltavského nábřeží, kdy se jednalo o částku ve výši 2,000.000 korun v roce 1897 a v roce 1902 ve výši 16,000.000 korun.¹⁴⁸

9.4 Přejít od soukromých dodavatelů k municipálnímu socialismu

Postupem doby a s přibývajícím investicemi do modernizace městské infrastruktury nemohly obecní příjmy zdaleka stačit novým nárokům na obecní pokladnu, a tak se hospodářská politika pražské obce stávala stále aktivnější. Zatímco do sedmdesátých let 19. století získávala obec finanční prostředky zejména formou emisních půjček, v následujícím období se spektrum zdrojů obecních peněz rychle měnilo a rozšiřovalo, neboť obec sama přebírala roli aktivního majitele a provozovatele podniků generujících prostředky do obecní pokladny.

Na tento vývoj mohlo mít mj. vliv i vrůstající zastoupení podnikatelů a odborníků v samosprávě, kteří si s sebou přinášeli postupy uplatňované ve své vlastní soukromé praxi, a současně byli také ovlivněni názorem prosazovaným v komunální správě, který požadoval

¹⁴⁶ <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-B.html>
Staženo dne 8. ledna 2013.

¹⁴⁷ Jak zmiňuje JUDr. Joachim, „Za Rakouska domáhaly se státních přídělů po léta marně obce české i německé.“ Srov. Joachim, Václav: Jak hospodaří obec. Praha 1922, str. 24.

¹⁴⁸ Administrační zpráva královského hlavního města Prahy za léta 1902 a 1903. Část 1. Praha 1907, str. 132.

(přinejmenším na oficiální úrovni), aby v obecních záležitostech byl veřejný blahobyt upřednostňován před zájmem soukromníků o hospodářský profit.¹⁴⁹

S technickým pokrokem přicházela potřeba dodávek nových komodit a služeb obci. Jednalo se hlavně o dodávky plynu pro pouliční osvětlení, služby spojené se zajišťováním městské hromadné dopravy, a s tím také do značné míry související dodávky elektrické energie. Zpočátku to byl soukromý kapitál a soukromí dodavatelé, kdo zakládali a provozovali podniky dodávající tyto nové služby městu na základě smluvně dohodnutých podmínek. Po mnoha negativních zkušenostech s těmito soukromými dodavateli (navíc často i pocházejících z ciziny) obec přistoupila k přebírání zajišťování těchto služeb vlastními silami, a tím k budování tzv. municipálního socialismu. Zavádění municipálního socialismu probíhalo od šedesátých let 19. století do počátku dvacátých let 20. století, a lze je považovat za průvodní jev budování moderního státu blahobytu. Označení „municipální socialismus“ se užívá pro systém ústavů a podniků, které se nacházely ve vlastnictví obce.¹⁵⁰

K budování těchto podniků ve vlastní režii přispíval i fakt, že si obec uvědomila, že se často jedná o podnikatelsky zajímavé provozy, které se mohly stát významným zdrojem příjmů do obecní pokladny.¹⁵¹ Navíc pražská obec v této době již měla zkušenosti i s provozováním vlastních finančních ústavů, a současně disponovala i dostatkem technických odborníků, kteří mohli zajišťovat fungování těchto velkých komunálních podniků po technické stránce. Jednalo se jak o klasické průmyslové podniky, tak i o podniky zajišťující pro život města stěžejní služby. Patří sem v první řadě Pražské obecní plynárny, Elektrické podniky královského hlavního města Prahy, Pražské obecní vodárny, Ústřední jatky pražské a

¹⁴⁹ Důraz kladený na obecné blaho nepřímě dokládá následující kritika JUDr. Joachima ještě z roku 1922: „Bohužel necítí každý občan, že prospěch obce jest i jeho a škoda její i jeho škodou. Všimněme si jen ... jak živnostníci, ucházející se o dodávky obecní, požadují zhusta vysokých cen nebo dodávají vadné zboží... Nepomýšlí si, že z takového počínání jednotlivec má sice prospěch, ale všichni ostatní škodu... Tím obec zbytečně mnoho přepláci, což potom zatěžuje všechny poplatníky atd. ... Nebo pozorujeme, jak mnozí občané hledí se vyhnouti své povinnosti, mají-li obci něco platiti. Pravý občan nemůže a nesmí si takto počínati! Prvním krokem k výchově na řádného občana pak je, aby znal, co obec mu dává a co zase od něho požaduje.“ In: Joachim, Václav: Jak hospodaří obec. Praha 1922, str. 3.

¹⁵⁰ Viz: Fasora, Lukáš – Kladiwa, Pavel: Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918. In: ČČH. Ročník 102/2004, str. 820.

¹⁵¹ Počátky obecního podnikání v Praze spadají již 1. poloviny 19. století, kdy např. ve 20. letech vznikla obecní přádelna. Srov.: <http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-B.html> Staženo dne 8. 1. 2013.

Pohřební ústav královského hlavního města Prahy.¹⁵² Také sem lze zařadit městské finanční instituce - městskou pojišťovnu a spořitelnu (jejich působení se věnuje následující podkapitola 9.5 Finanční instituce a pražská samospráva).

Z ekonomického úhlu pohledu lze tyto podniky rozdělit na podniky ziskové a podniky, které městu sice nepřinášely zisk, přesto je obec musela provozovat, neboť byly pro chod a fungování města bezpodmínečně nutné. Nejvíce ziskové komunální podniky představují Pražské obecní plynárny a Elektrické podniky královského hlavního města Prahy. Ekonomické výhody provozování těchto podniků spočívaly zejména v možnosti obce udržovat ceny plynu a elektřiny na takové úrovni, aby nejen pokryly všechny výdaje na veřejné osvětlení, ale i přinesly značný přebytek. Vyšší ceny za plyn a elektrickou energii pro soukromé odběratele tak měly charakter komunální daně, která byla pro město zvláště výhodná, protože její vybírání nestálo samosprávu žádné prostředky za vedení agendy a další úkony s tím spojené.¹⁵³ Zisk z těchto lukrativních provozů¹⁵⁴ pak obci pomáhal při financování asanace, výstavby vodovodní sítě a kanalizace aj. Opatrnost a prozíravost představitelů pražské samosprávy při budování městské infrastruktury dokazuje mj. jejich postup při budování vodovodní sítě. Přestože Česká spořitelna v roce 1896 v tomto případě nabídla pražské obci a jejím předměstím vybudování jednotné vodovodní sítě na vlastní náklady, obec toto nepřijala z důvodů jak technických nedostatků projektu (mj. příliš nízké kapacity navrhované vodovodní sítě), tak také kvůli podřízenému postavení a malým pravomocem obecních zástupců vyplývajícím z navrhované smlouvy o provedení díla,¹⁵⁵ a celý projekt nakonec město provedlo ve vlastní režii.

¹⁵² V roce 1922 mezi důležité komunální podniky přibýly ještě Pražské plakátovací podniky, které se také ve spolupráci s Elektrickými podniky staly významným zdrojem městských příjmů.

¹⁵³ Fasora, Lukáš – Kladiwa, Pavel: c. d., str. 820 - 821.

¹⁵⁴ Např. příjmy plynárny se zvýšily od roku 1867 z asi 80.000 na téměř 290.000 zlatých v roce 1870 a zisk se pohyboval od 20 do 40 tisíc zlatých ročně. Viz. Láník, Jaroslav: Historie a současnost podnikání v Praze. Díl 4. Praha 2004, str. 51.

¹⁵⁵ V celé záležitosti se na straně obce velmi angažoval také Spolek architektů a inženýrů, a Ing. J. Vancí ve svém článku „Zásobování Prahy a předměstí vodou a projekt České spořitelny“ shrnul důvody nedohody s Českou spořitelnou následovně: „... jednou z hlavních překážek, pro kterou ... jednání ku příznivému výsledku vésti nemůže, byla podmínka, že tato [tj. Česká spořitelna – pozn. autora] chtěla - přes to, že obce zúčastněné více než dvěma třetinami nákladu přispěti měly, - míti veškeré rozhodování o stavbě ve svých rukou, a obcím ponecháno bylo pouze zvoliti si jediného společného zástupce.“ Viz: Vancí, Jan: Zásobování Prahy a předměstí vodou a projekt České spořitelny. In: Zvláštní otisk z čís. 2 „Zpráv spolku architektů a inženýrů v království Českém“. Praha 1899, str. 1.

9.5 Finanční instituce a pražská samospráva

Předpokladem pro přechod k novému typu obecního hospodářství byla možnost a podmínky získání úvěru. Až do sedmdesátých let devatenáctého století byla Praha zcela odkázána na půjčky poskytované soukromými peněžními ústavy. Takto získané finanční prostředky ovšem pražská obec použila nejen na financování modernizace města, ale i na vybudování vlastních finančních institucí, které pak samy vytvářely zisk a spolupodílely se tak na financování dalších obecních projektů.

První obecní finanční institucí byla Pražská městská pojišťovna založená v roce 1864. Její původní název zněl „Pojišťovna před škodami z ohně královského hlavního města Prahy“, a prvotním impulsem pro její zřízení byla snaha města určitým způsobem kompenzovat náklady na obecní hasičský sbor.¹⁵⁶ Ze zisku bylo rozhodnuto založit rezervní fond ve výši 500.000 zlatých s tím, že veškeré přebytky a úroky z tohoto fondu případnou obci k použití na obecní účely.¹⁵⁷

Další obecní finanční institucí byla Městská spořitelna pražská (Prager städtische Sparcassa), která zahájila svoji činnost v roce 1875 v prostorách staroměstské radnice. Obec zde ručila celým svým majetkem za každý vklad a jeho zúročení, a to pro případ, že by na jejich krytí nestačil záložní fond spořitelny. Od samého počátku své činnosti spořitelna velmi dobře prosperovala a rozvíjela svoji činnost - otevírala postupně další pobočky v pražských předměstích, a od roku 1907 v jejím rámci působil i Hypoteční ústav Městské spořitelny pražské.

Nejvýznamnější institucí, která sice nepatřila do pražských obecních finančních ústavů, ale měla největší přínos pro rozvoj úvěrování samospráv v rovině zemské, okresní i obecní (a tedy i pražské) byla Zemská banka království Českého (Landesbank des Königsreiches Böhmen). Tato banka, založená v roce 1889, začala působit dne 1. ledna 1891 a stála pod zemským výborem a zemským sněmem. Svůj provozní fond získala vydáním dluhopisů, a její postavení coby veřejnoprávní instituce předurčovalo netypický charakter cíle jejího podnikání, kterým bylo poskytovat dlouhodobé masivní úvěry na nízký úrok, přičemž jejím

¹⁵⁶ Pražská obec doposud pouze dotovala ze své pokladny činnost hasičského sboru, a profit z ní tak nepřímo připadl jiným pojišťovnám.

¹⁵⁷ Láník, Jaroslav: Historie a současnost podnikání v Praze. Díl 5. Praha 2006, str. 115.

cílem nebylo vytvářet zisk!¹⁵⁸ Tyto úvěry měly jít především do budování komunikačních systémů, obytných a správních budov i objektů služeb, školských a zdravotnických zařízení apod.¹⁵⁹

Obor podnikání Zemské banky zahrnoval hlavně:

1, zápůjčky státu, království Českému, okresům a obcím

2, zápůjčky za účelem melioračním

3, zápůjčky na dráhy

4, poskytování hypotečních úvěrů¹⁶⁰

Jak je vidět, Zemská banka poskytovala komunální zápůjčky všem okresům a obcím v zemi (bez rozdílu národnostní příslušnosti jejich obyvatel). Nicméně výsadní postavení si banka vydobyla v Praze, kde městská rada právě v 90. letech 19. století musela řešit odkoupení „koňské dráhy“, a její přeměnu na dráhu elektrickou, asanaci židovského města, výstavbu škol atp. Představitelé Prahy se proto rozhodli požádat několik úvěrních ústavů působících v Praze o sdělení podmínek pro případné zápůjčky. Na základě výběrového řízení byla vybrána právě Zemská banka, která nabízela nejnižší úrok, nízký správní poplatek, nejkratší amortizační dobu a nevypověditelnost úvěru. Celková částka vyplacená Praze v letech 1890 až 1900 přesáhla 18 milionů zlatých, přičemž povoleno a později poskytnuto bylo ještě dalších 15 milionů zlatých.¹⁶¹ Dalším neméně významným přínosem zřízení Zemské banky byla skutečnost, že ostatní peněžní ústavy, které působily v Čechách, byly tak nuceny

¹⁵⁸ „V dějinách Zemské banky lze najít řadu dokladů skutečnosti, že v případě naléhavé potřeby byla ochotna poskytnout levnější úvěr i za cenu vlastní ztráty. Zpřístupnění komunálních zápůjček i kapitálově slabším klientům, ochota poskytovat slevy z poplatků apod. mají nepochybně i svoji sociálně – etickou dimenzi, jíž nelze v dobových souvislostech přehlédnout.“ – viz. pozn. aparát s odkazem na Výroční zprávy ZB 1890-1938 v archivu ČOB, ZB, sig. A-I. (kart. 12). In: Jiří Novotný – Jiří Šouša: Samospráva a české banky druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, uspořádali Malý, Karel - Soukup, Ladislav, Praha 2006, str. 675.

¹⁵⁹ Jiří Novotný – Jiří Šouša: Samospráva a české banky druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. In: Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918, uspořádali Malý, Karel - Soukup, Ladislav, Praha 2006, str. 673.

¹⁶⁰ Viz. Compass. Finanzielles Jahrbuch für Österreich – Ungarn. Wien 1901, str. 266.

¹⁶¹ Jiří Novotný – Jiří Šouša: c. d., str. 667.

poskytovat půjčky za podmínek pro dlužníka výhodnějších, než tomu bylo dosud. Zemská banka tedy přispěla ke zlevnění dlouhodobého komunálního úvěru v zemi.

Ze soukromých bankovních ústavů se na financování modernizace města podílela významným dílem např. také Živnostenská banka, která byla založena v roce 1868 s akciovým kapitálem 5 milionů zlatých. Od svého vzniku byla nejsilnější českou obchodní bankou a po překonání krizového otřesu v sedmdesátých letech 19. století se stala stabilním a pro svoji solidnost také vyhledávaným peněžním ústavem. Těžištěm její činnosti bylo poskytování úvěrů. V tomto směru navázala kontakty i s českými obcemi (městy), jimž buď sama, nebo v konsorciu s dalšími peněžními ústavy půjčovala finanční prostředky. Největší zájem Živnostenské banky budila logicky Praha. Z konkrétních případů uveďme jednání o úvěry v letech 1886, 1888, 1892, 1895-98, 1901, které kromě obecně formulovaných „půjček“ měly sloužit k financování asanace staré zástavby (kromě úvěrů se Živnostenská banka podílela i na prodeji pozemků v asanačním obvodu obce), vybudování moderního tramvajového spojení aj. V letech 1910 až 1912 Živnostenská banka sjednávala s pražskou městskou radou také podmínky pro úvěr, který by sloužil ke koupi pozemků pro plynárnu v Michli.¹⁶²

Na závěr této kapitoly o financování obecních projektů lze konstatovat, že hospodářská politika pražské samosprávy se během devatenáctého století zcela proměnila. Na rozdíl od dřívějšího období pasivního využívání příjmů z nevelkého obecního majetku se od šedesátých let 19. století stává z obce aktivní podnikatelský subjekt, který se sám snaží zakládáním a provozováním vlastních podniků plnit co největší množství úkolů a povinností vůči obyvatelům města. Zodpovědná a uvážlivá finanční politika obce, spočívající v rozumném čerpání úvěru a současně i ve vytváření vlastních ziskových podniků, přispívala k nárůstu obecního majetku. Díky tomu se také investiční činnost obce stávala stále méně závislou na státní a zemské správě a poskytovala nové možnosti dalšího rozvoje samosprávy města.

¹⁶² Jiří Novotný – Jiří Šouša: c. d., str. 670.

10. Zhodnocení do jaké míry se technikům podařilo vstoupit do komunální politiky

Při hodnocení, jak dalece se technikům podařilo ovlivňovat a vstupovat do komunální politiky, je nutné si uvědomit, že sledované období trvalo téměř šedesát let a během těchto let se zcela zásadně proměnila jak komunální politika, tak i postavení technického stavu ve společnosti. S měnícími se potřebami samosprávy se proměňovaly také možnosti uplatnění techniků v ní. V počátečním období, kdy probíhala diskuze o úlohách a fungování moderního města a začínalo plánování rozsáhlé modernizace, si technický stav teprve začínal vytvářet vlastní profesní organizace a fungoval převážně jen jako poradní sbor odborníků. S tím jak vrcholily vlastní přípravy projektů a blížila se jejich realizace v devadesátých letech stoupal i význam techniků. Dokladem vrůstajícího významu techniků v pražské samosprávě je všeobecné respektování pravidla, podle něž buď starosta, nebo alespoň jeden jeho náměstek měl být členem technického stavu.¹⁶³

Nejvyššího postu na pražské radnici pak technikové dosáhli v letech 1893 až 1896, kdy funkci starosty vykonával stavitel a absolvent pražské techniky, dosavadní náměstek starosty, architekt Čeněk Gregor. Je příznačné, že během jeho starostování byly zahájeny největší komunální stavební projekty – naplno se rozvinula asanace historických čtvrtí města, pokračovala elektrifikace města budováním veřejného osvětlení, byla zahájena stavba prvních tramvajových tras¹⁶⁴, a hlavně v roce 1894 prosadil Č. Gregor schválení projektu na vybudování moderní kanalizace. Zde je pozoruhodné, že ač starostou byl sám stavitel, tj. technik, nepocházel schválený projekt od domácího odborníka. Zástupci města zde tehdy prokázali značnou imunitu vůči tlakům ze strany domácí technické veřejnosti¹⁶⁵, a po celé jedno desetiletí trvajících diskuzích a mnoha neúspěšných soutěžích nakonec vybrali projekt cizího odborníka, stavebního rady města Frankfurt nad Mohanem Ing. Williama Heerleina

¹⁶³ Viz. Protokoly sborů městské správy, Inv. č. 761, Archiv hl. m. Prahy, Zápis ze schůze sboru obecních starších dne 17. listopadu 1890.

¹⁶⁴ http://www.praha.eu/jnp/cz/home/volene_organy/primator/stali_v_cele/cenek_gregor.html. Staženo dne 16. ledna 2013.

¹⁶⁵ Neformální působení techniků na rozhodování pražských zastupitelů naznačuje např. Jaroslav Láník, který v souvislosti se silným postavením pražských mostáren, které dokázaly prosadit výstavbu většiny pražských mostů ze železa a ne z kamene, hovoří o tom, že „mnozí technici vystupovali jako exponenti těchto firem, dnes bychom řekli lobbisté.“ Srov.: Láník, Jaroslav: Historie a současnost podnikání v Praze. Díl 5, Praha 2006, str. 38.

Lindleye, který byl pověřen také vedením stavby.¹⁶⁶ Stalo se tak i přes ohromnou a často nevybíravou kampaň vedenou proti tomuto rozhodnutí českými techniky.¹⁶⁷ Výběr projektu od ne-českého technika znamenal něco naprosto neslýchaného, protože pražská samospráva v takovýchto otázkách doposud postupovala v souladu se stanovisky a doporučeními Spolku architektů a inženýrů, který vždy vystupoval jako nejvýznamnější ochránce zájmů českých techniků. Nepřidělení zakázky domácímu odborníkovi tak vneslo do celé věci národnostní aspekt, který do té doby nehrál v prosazování zájmů technického stavu ve většinově českém prostředí významnější roli, neboť převážnou většinu technických zakázek zde opravdu získávali čeští technici.

Otázka národnosti se sice předtím ve člancích v odborném tisku také vyskytovala, jednalo se nejčastěji ovšem o odkazy na postavení techniků v cizině, a to hlavně s poukazem na jejich lepší postavení a uznání ve společnosti všude jinde než u nás - hlavně ve Francii, v Německu, a dokonce i v jiných částech monarchie a také i v samotné Vídni.¹⁶⁸ Národnostní hledisko a rivalita mezi domácími českými a německými techniky¹⁶⁹ se objevovala ve větší míře až

¹⁶⁶ Zde je vhodné připomenout, že také druhý velký komunální projekt, a sice výstavba pražského vodovodu a vodárny v Káraném, byl zadán stavebnímu radovi z Lipska, Adolfu Thiemu.

¹⁶⁷ Pro ilustraci uvádím dvě z mnoha nespokojených reakcí domácích techniků: „Spolek architektů a inženýrů v království Českém vyslovil podivení, že právě nyní, kdy v čele veleobce působí technik, byl projekt kanalizace svěřen cizinci, lítost nad tím, že první práce většího rozsahu v Praze se má dostat do rukou cizinců. SIA podá městské radě promemoria, aby řízení kanalizačních prací nebylo svěřeno Lindleyovi. K tomuto promemoria se připojila i Inženýrská komora“. Viz. Technický obzor. Ročník III. Praha 1895, str. 112. Takto negativně se ve sboru obecních starších dne 11. března 1896 vyjádřil prof. Kristian Petrlík: „A tak velectění pánové, jest pochopitelné, že vrchní řízení stavebních prací kanalizačních odborníkem ve Frankfurtě neposkytuje žádné záruky ani o dokonalosti, ani o rychlosti, ani o levnosti stavby v Praze, nýbrž opak toho všeho. ... mám upřímné přání, aby také o kanalizaci pražské platila krásná slova: „To vše vykonali Čechové svou vlastní pílí, bez cizí pomoci, na základě vrozené jim vnímavosti a vzdělanosti“...“. Viz. Technický obzor. Ročník IV. Praha 1896, str. 65-66.

¹⁶⁸ Již citovaný Ing. B. Müller při obhajobě nároků techniků na přiměřené zastoupení ve veřejné správě v roce 1910 uvádí toto: „Poměry ty nejsou všude takové jako u nás. Nechci uvádět Francii, aby se mi nevytklo, že jest to můj koníček; ale i v Německu, kde donedávna poměry nebyly valně lepší než u nás, nastal jistý obrat.... Avšak i u nás v Rakousku již také leckde počíná se na věc poněkud jinak pohlížeti,... v novém vídeňském obecním statutu z r. 1899 také stanoví §37., že magistrát sestává z purkmistra co předsedy, z magistrátního ředitele a z přiměřeného počtu právnických, technických a zdravotních úředníků.“ Viz. Müller, Bohuslav: Součinnost právníků a techniků ve veřejné správě. In: Právník. Ročník XLIX. Praha 1910, sešit XVII, str. 634-635.

¹⁶⁹ Vztahem národnostně německých a českých techniků v Českých zemích se zabývá Elisabeth van Meer ve stati: „The nation is technological“ Technical expertise and national competition in the Bohemian lands, 1800-1914.

Viz. http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CDMQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.perspectivia.net%2Fcontent%2Fpublikationen%2Fev-warschau%2Fkohlrausch-steffen-wiederkehr_cultures%2Fmeer_nation%2Fat_download%2Fdocument&ei=q2fXUK74FMX0sgaJ8YBI&usg=AFQjCNHTuMuJJ9Q1P51GpKWvOh2vi7OOUw Staženo dne 16. ledna 2013.

koncem první dekády dvacátého století a v období těsně před 1. světovou válkou, kdy se dramaticky zvýšila nezaměstnanost techniků. Ing. B. Müller v roce 1913 viděl jako jednu z příčin jejich vysoké nezaměstnanosti, vedle nadbytku absolventů technických vysokých škol vůči počtu pracovních míst, také v zostření hospodářských poměrů mezi Čechy a Němci, které mělo za následek to, že po období zájmu o české techniky i ze strany německých firem „znenáhla čeští technické byli vytlačeni – jednak z důvodů ryze národnostních, jednak přirozenou konkurencí německých techniků, jichž počet též stává se nadbytečný – nejprve z německého území v Čechách i na Moravě, pak ze sousedních zemí německých a nyní na základě pověstného „klíče“ i v Praze z ústředí zemských, aniž jinde se jim dostává dostatečné náhrady.“ I přes tuto nepříznivou situaci však Ing. Müller uznával, že „tím fakticky ubylo míst pro české techniky, ovšem relativně, poněvadž všeobecným rozmnožením technických sil ve správě státní, dále rozvojem české samosprávy i hospodářským vzestupem našeho národa vůbec mnoho míst opět nově vzniklo.“¹⁷⁰

Tímto konstatováním autor současně výstižně vyjádřil směr, kterým se technické ubírali po období svého největšího vlivu na rozhodování obecní samosprávy. V prvním desetiletí nového století se situace v Praze totiž postupně měnila, neboť komunální projekty byly buď v běhu, nebo se už postupně dokončovaly. Technici v té době sice ještě stále působili v nejvyšších funkcích samosprávy (nicméně starostou byl v roce 1897 zvolen již opět právník – JUDr. Jan Podlipný), a většinou vykonávali funkci jednoho z náměstků starosty, ale fakticky již docházelo k ústupu techniků z politických funkcí v rámci samosprávy.

S přechodem k municipálnímu socialismu vytvářely nové technické provozy, vznikající přímo pod správou města, nové pracovní možnosti pro techniky v rámci samosprávného úřadování. Obdobně jako u jiných dodavatelů a poskytovatelů služeb obci, tak také u služeb poskytovaných soukromými technickými odborníky došlo k přechodu od odběru dodávek „zvenčí“ k vytváření vlastního technického úředního aparátu, který se stal součástí samosprávy. Technici tak nakonec našli uplatnění převážně v různých technických úřadech jako jejich zaměstnanci, což souviselo s nárůstem podílu technické agendy v obecních

¹⁷⁰ Müller, Bohuslav: K otázce nezaměstnanosti českých techniků. In: Zprávy různé k čís. 14. „Technického Obzoru“ 1913, str. 77.

záležitostech. Technici se tak zaměřili na vlastní výkon technické správy, a nejvyšší rozhodovací pravomoci si ponechali právníci.¹⁷¹

Navzdory tomu, že hlavní roli ve vedení městské samosprávy si zachovali právníci, nelze při hodnocení opomenout skutečnost, že technikům se podařilo dokončit proces profesionalizace svého stavu. Během sledovaného období se totiž proměnila pozice techniků ve společnosti. Podařilo se jim, díky jejich aktivní spoluúčasti na veřejných záležitostech, konečně se stát obecně uznávanou další skupinou akademicky vzdělaných odborníků (stejně jako právníci a lékaři), protože společnost si uvědomila jejich nenahraditelnou úlohu a přínos ke zlepšení kvality svého života.

Hlavním měřítkem pro posouzení životních podmínek ve městě jsou dnes, stejně jako v sedmdesátých letech devatenáctého století, kdy celý proces modernizace města začal, statistiky nemocnosti a úmrtnosti. Při jejich porovnávání je patrné, jak po uvedení do provozu podniků, které měly přímý vliv na hygienické poměry ve městě, úmrtnost v Praze poklesla. Při porovnávání počtu úmrtí v pražském souměstí v jednotlivých letech je již od roku 1882 sice zřejmý pozvolný pokles úmrtnosti (trvajícím i přes zvyšující se počet obyvatelstva způsobený připojením Holešovic - Bubny a později i Libně). Opravdu dramatický pokles úmrtnosti je ovšem možno pozorovat při srovnání údajů o úmrtnosti až během dekády 1912 - 1922, na jejímž konci došlo navíc k největší expanzi města, a tím současně i k největšímu přírůstku obyvatel, a přesto úmrtnost zůstávala na řádově stejných hodnotách. Zatímco tedy v roce 1912 úmrtnost pouze na území „Prahy a spojených obcí Karlín, Smíchov, Král. Vinohrady, Vršovice a Žižkov“ obývaném 481.299 obyvateli dosahovala hodnoty 7.664¹⁷², po vytvoření Velké Prahy v roce 1922, zahrnující 688.575 obyvatel, byla roční úmrtnost pouze 8.428.¹⁷³

Maxima ohledně svého působení ve státní správě dosáhli technici až v období následujícím po roce 1918, kdy se Praha stala metropolí první československé republiky, a koordinace a

¹⁷¹ Ohledně proměny početního zastoupení techniků a právníků na pražském magistrátu uvádí JUDr. V. Joachim v roce 1910, že „... u magistrátu Pražského bylo r. 1873 28 právníků a 11 techniků, r. 1909 pak 91 právníků a 119 techniků a stavebních úředníků (mimo podniky obecní), přibýlo tedy oněch o 225%, těchto o 982%.“ Viz. Joachim. Václav: Součinnost právníků a techniků ve správě veřejné. Správní obzor. Ročník II. Praha 1910, str. 65.

¹⁷² Statistická zpráva královského hlavního města Prahy a spojených obcí Karlína, Smíchova, Král. Vinohradů, Vršovic a Žižkova za rok 1912. Praha 1915, str. 63, 83.

¹⁷³ Statistická zpráva hlavního města Prahy za rok 1922. Praha 1926, str. 35, 57.

regulace stavebního rozvoje města se staly středem pozornosti správních orgánů nového státu. Nový stát převzal z dob Rakouska také úřad ministerstva veřejných prací, a pod ním byla zákonem ze dne 5. února č. 88/1920 Sb.¹⁷⁴ ustavena „Státní regulační komise pro hlavní město Prahu s okolím“. Návrhy na její zřízení podaly Společnost architektů, Klub architektů, Spolek inženýrů a architektů, Technickohospodářská jednota a pražská obec. Komise, jejíž funkční období trvalo tři roky a poté musela být vždy obnovována, se skládala z předsedy jmenovaného vládou, a osmi členů, které jmenoval ministr veřejných prací po dohodě se zúčastněnými ministry, přičemž jednoho člena navrhl zemský výbor a tři členy pak navrhovala pražská městská rada. Úkolem komise složené z odborníků a veřejných pracovníků bylo vypracování „Přehledného, regulačního a zastavovacího plánu pro hlavní město Prahu“ a řízení jeho postupné realizace. Komise byla vybavena nesmírně rozsáhlou rozhodovací pravomocí, neboť jí pořízené plány či jejich části byly po připomínkovém řízení předkládány ke schválení pouze ministerstvu veřejných prací, po jehož schválení již nebylo dále potřeba dalšího souhlasu vlády ani prezidenta. Rozpočtově komise spadala pod předsednictvo vlády, ale pražská obec pro ni zajišťovala vlastní výkon technických prací. Komise tedy byla orgánem vlády vůči městu, kterému zůstala pouze pravomoc pořizovat a schvalovat další podrobné plány (plány polohy) a vykonávat činnost stavebního úřadu. Mimořádné a značně nezávislé postavení komise bylo zdůvodňováno významem Prahy jako hlavního města státu. Zároveň šlo o vymanění zásadních rozhodnutí o budoucím uspořádání města z vlivu samosprávných orgánů zmítaných dohadováním politických stran a spory o vzájemných kompenzacích. Se stejnými snahami o nezávislost na politických stranách bylo spojeno angažování významných architektů, urbanistů a techniků v této komisi. Po formální stránce se tak v novém státě technické opravdu stali těmi, kdo přímo rozhodovali o technických záležitostech rozvoje města, a tím i o podmínkách života v něm.

I když se původně předpokládalo se, že působnost komise skončí schválením regulačního plánu, jehož první znění bylo dokončeno již v roce 1929, působila nakonec až do 15. července 1939. Jednou z příčin neustálého prodlužování činnosti komise byla tendence komise řešit problematiku města v příliš podrobném měřítku, a to vedlo k velmi zdoluhavému

¹⁷⁴ Znění zákona o ustavení Státní regulační komise, viz. http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2306_00.htm. Staženo dne 20. ledna 2013.

projednávání a tím také odkládání jeho konečného schválení ministerstvem, takže regulační plán ani do roku 1938 tak schválen nebyl.¹⁷⁵

Z výše uvedeného tedy vyplývá, že i přes zákonem dané široké pravomoci se komisi vedené techniky stejně zcela nepodařilo působit jako nejvyšší plánovací a rozhodovací orgán, neboť to nakonec byl parlament, tedy politikové, kdo vždy např. uvolněním nebo neuvolněním finančních prostředků či jinou „obstrukcí“, rozhodovali o realizaci komisí navrhovaných veřejných projektů.¹⁷⁶

Závěr

V období 2. poloviny devatenáctého století a na počátku století dvacátého docházelo k přechodu od historicko-právního přístupu k novému nazírání na svět a jeho uspořádání. Do popředí se dostávala rychle se rozvíjející technika a nový stav techniků, který ji prezentoval, se snažil dostat na úroveň do té doby tradičních akademicky vzdělaných elit – právníků a lékařů.

Zpočátku bylo pro techniky velmi obtížné prosadit se v humanitně zaměřené společnosti, která techniku pokládala pouze za prostředek hledání materiálních nástrojů k uskutečňování vyšších idejí. Technikové se tak museli vymezovat jako jiné, nové elitní společenství, které rozvojem své specifické materialistické disciplíny také usiluje o rozvoj idealistické společnosti, a tím má právo na stejně výsadní postavení ve společnosti, jakého se dosud dostávalo vědám společenským. Společnost na jedné straně byla fascinovaná možnostmi, které moderní technika přinášela, uznávala a oceňovala její význam pro uskutečňování svých stále rostoucích požadavků a potřeb, na druhé straně však nebyla ochotna přiznat technikům tomu odpovídající postavení. Jedinou skupinu uvnitř technicky vzdělaných akademiků, která

¹⁷⁵ Složení a podrobnější popis působení Státní regulační komise, viz článek - Kupka, Jiří: Státní regulační komise a rozvoj Prahy. Viz. http://www.uur.cz/images/publikace/uur/2009/2009-06/08_statni.pdf. Staženo dne 21. ledna 2013.

¹⁷⁶ Úlohou Státní regulační komise se zabývala i prof. Cathleen M. Giustino (Auburn University) ve své přednášce „Prague’s Letná plain and plans for a national parliament building: Architecture and identity in the first Czechoslovak republic“ a laskavě mi poskytla své poznámky a podklady. Viz. tato práce Příloha 4.

stála mezi oběma těmito přístupy, tvořili architekti, kteří ve své profesi spojovali své umělecké dovednosti se znalostmi nejnovější stavební technologie.

Pro dosažení uznání svého postavení coby společenské elity, se technické aktivně zapojili do modernizačního procesu městské infrastruktury, a díky tomu dosáhli dokončení své profesionalizace, tj. uznání svého stavu jako svébytné intelektuální profese a tomu odpovídajícího postavení ve společnosti. Když se po skončení hlavní etapy modernizace města opět vrátili do vedoucích a rozhodovacích pozic právníci, technici se soustředili hlavně na řízení chodu vybudovaných provozů.

Vstup a působení techniků v obecní samosprávě v období před 1. světovou válkou, kterým jsem se zabýval v této práci tak znamenal začátek nové éry, ve které technické postupně získávali vedoucí postavení ve veřejné správě, neboť nově získaný status společenské elity značně zvýšil jejich sebevědomí. Takto morálně posílení začali prosazovat své technické principy do organizace a řízení celé společnosti novými mocenskými prostředky, kterým se dosavadní humanitně orientovaná společnost nedokázala dostatečně bránit. Podstata úspěšného dobývání vedoucí role ve společnosti spočívala ve zcela novém přístupu k člověku, právnímu řádu a k organizaci státu jako celku. Tímto tématem se zabýval již v roce 1939 německý esejista F. G. Jünger v kritické eseji *Perfektnost techniky*¹⁷⁷. Autor se zde zamýšlí právě nad změnami, které přináší rostoucí vliv techniků na organizaci a fungování společnosti. Technika a vytváření velkých technických systémů, jako hlavní předmět činnosti techniků, sice dokáže pokrýt poptávku, ale také ji sama organizuje, a to tím, že poskytováním svých služeb zapojuje člověka do své organizace a napojuje ho na centrálně řízenou síť, čímž vytváří jeho závislost na centru (příkladem zde mohou být dodávky plynu, vody, elektřiny aj. distribuované po síti z určitého centra). S vývojem techniky se zvyšují nároky na uspokojování takových potřeb, které vedou k tomu, že roste mechanizace práce, její automatizace a také organizace. S tím spojené racionální myšlení, které přináší důraz na funkčnost, tuto funkčnost tak převádí i na člověka přetvářeného v technickém vidění tak na systém funkcí, které musí vykonávat, a jejichž počet roste se zdokonalováním technické organizace. Technik tak ve svém myšlení klade důraz na automatismus v rámci mechanizace práce, a tím klade také další důraz na funkci automatu resp. i člověka, který v pojetí technika

¹⁷⁷ Jünger, Friedrich Georg: *Perfektnost techniky*. Praha 2012.

pracuje jako samočinně fungující stroj a zcela se zde opomíjí jeho vlastní vůle. Technikovo pojetí člověka jako stroje autor tímto klade do protikladu k tomu, jak o člověku přemýšlí teolog a filozof, zabývající se úlohou a chováním člověka jako samostatného individua. Poměr techniků k právu a státní organizaci Jünger pak charakterizuje takto: „Mocenské úsilí technika směřuje k tomu, aby si podřídilo i stát a státní organizaci nahradilo technickou. Poté co si technika podrobila veškeré hospodářské ratio svému vlastnímu, stejným způsobem postupuje s organizací práva. Podstata a účel práva se technikou mění. Technik je nutně obránce přirozeného práva a stojí proti historické škole, protože technické myšlení je slučitelné jen s představami přirozeného práva. Technik tlačí dopředu všechnu materii zákona a na místo zákonného práva klade technická nařízení.“¹⁷⁸ Přes tyto „inovace“, které do organizace společnosti technické přinesli, připomíná autor skutečnost, že nově zaváděná technická organizace nevedla k techniky tolik slibovanému odstranění byrokratismu, ale naopak došlo k jeho dalšímu nárůstu, když „technické myšlení, jemuž je vlastní neomezená touha po moci ... naplněno neotřesitelnou vírou v organizaci, všude ji pohání vpřed, všude ji rozšiřuje a zhlťává neorganizovaný život. Proto technický pokrok provází stále mocněji se nadouvající byrokratismus, protože rozšiřování organizace má nutně za následek rozšiřování úřadů a činí nevyhnutelným zvětšování kasty písařů.“¹⁷⁹

Epilog

Porovnání zastoupení techniků a humanitně vzdělaných akademiků ve vedení naší dnešní veřejné správy by vyžadovalo vlastní výzkum, který bohužel nemám k dispozici (zda výzkum na toto téma proběhl, mi není známo), ale srovnání postavení a zastoupení techniků a absolventů humanitních věd ve veřejném prostoru naší dnešní společnosti bylo jedním z témat i při diskusi na téma „Uplatnění humanitních věd v České republice“.¹⁸⁰ Účastníci

¹⁷⁸ Jünger, Friedrich Georg: Perfektnost techniky. Praha 2012, str. 90.

¹⁷⁹ Jünger, Friedrich Georg: c. d., str. 86.

¹⁸⁰ Diskuze pořádané v rámci akce „Setkání absolventů Filozofické Fakulty UK“ dne 12. prosince 2012 se zúčastnili prof. PhDr. Milena Bartlová, CSc., profesorka dějin umění na VŠUP v Praze, PhDr. Jiřina Šiklová, CSc., socioložka a publicistka, Mgr. Petra Jedličková Štogrová, Ph.D., manažerka pro řízení znalostí PwC ČR, PhDr. Martin Komárek, hlavní komentátor MF DNES a Ondřej Šteffl, ředitel společnosti Scio.

této diskuze se shodli na závěru, který označil představitele technických profesí za dnes převažující na vedoucích pozicích veřejné správy. V odpovědi na otázku ohledně příčin nízké účasti absolventů humanitních oborů v dnešním veřejném prostoru naznačila prof. M. Bartlová možné vysvětlení, vycházející z rozdílného přístupu ke světu u absolventů humanitních a technických vysokých škol. Rozdíl tak může spočívat mimo jiné v tom, že v určitém slova smyslu absolventi humanitních oborů získávají během svých studií sice širší rozhled a komplexnější náhled na svět, z něj pak často však vyplývá určitá nejistota, se kterou tito přistupují k řešení problémů. Na rozdíl od nich technici, u kterých jejich odborná příprava vytváří větší pocit jistoty a důvěry v technická řešení problémů, jsou vybaveni větší sebejistotou, a snáze tak přebírají vedoucí roli ve společnosti.

Použité prameny a literatura

Archivní prameny

Fond: policejní ředitelství Praha I-prezídium, Mikrofilm POLICEJNÍ PREZIDIUM – Kaftan, č. podacího protokolu – 40.92, K-1-A 1900, sign. -158. Státní ústřední archiv, Praha.

Zápis ze schůze sboru obecních starších dne 2. července 1890. In: Protokoly sborů městské správy, Inv. č. 761, Archiv hl. m. Prahy.

Zápis ze schůze sboru obecních starších dne 17. listopadu 1890. In: Protokoly sborů městské správy, Inv. č. 761, Archiv hl. m. Prahy,

Dobový odborný tisk a příručky

Adresář královského hlavního města Prahy a sousedních obcí. Praha 1891, 1896, 1901.

Administrační zpráva královského hlavního města Prahy za léta 1902 a 1903.

Administrační zpráva Prahy a spojených obcí 1887-89.

Administrační zpráva obce královského hlavního města Prahy za rok 1890-1910.

Almanach královského hlavního města Prahy na roky 1898 - 1914.

Compass. Finnazielles Jahrbuch für Österreich – Ungarn. Wien 1901.

Obecní schematismus královského hlavního města Prahy na rok 1897.

Správní obzor, časopis věnovaný veřejné správě a samosprávě. Ročník II. Praha 1910.

Technické listy. Praha 1888 – 1891.

Technický obzor. Praha 1893 – 1918.

Statistická příruční knížka královského hlavního města Prahy. Praha 1872-1884.

Statistická zpráva královského hlavního města Prahy a spojených obcí Karlína, Smíchova, Král.

Vinohradů, Vršovíc a Žižkova za rok 1912. Praha 1915.

Statistická zpráva hlavního města Prahy za rok 1922. Praha 1926.

Věstník obecní královského hlavního města Prahy. Praha 1894 – 1922.

Výstava architektury a inženýrství. Hlavní katalog a průvodce. Praha 1898.

Zprávy Spolku architektů a inženýrů v Čechách. Praha 1872 - 1918.

Literatura

BRONCOVÁ, Dagmar (ed.): Historie kanalizací. Praha 2002.

EBEL, Martin: Nástin dějin českého stavebního práva. Praha 2005.

- FASORA, Lukáš – KLADIWA, Pavel: Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918. In: Český časopis historický. Ročník 102/2004, str. 820.
- FASORA, Lukáš – KLADIWA, Pavel: Studie a materiály. In: ČČH 102, 4/2004, str. 811 n.
- GIUSTINO, Cathleen M.: Centralized Urban Planning in a Decentralized State: Prague's *Enfant Terrible* and the Architecture of Democracy in the First Czechoslovak Republic, 1918-1938. In: Tato práce - Příloha č. 4.
- GRUBER, Josef: Technické museum pro Království české. Praha 1908.
- HLAVAČKA, Milan: Samospráva Království českého jako předstupeň státní samostatnosti? In: MALÝ, Karel - SOUKUP, Ladislav (eds.): Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Praha 2006, str. 600 n.
- HLAVAČKA, Milan – KOLÁŘ, František: Jubilejní výstava 1891. Slovo k historii. Praha 1991.
- JELÍNKOVÁ, Táňa: Pražští primátoři (1784 – 1993). In: Pražský sborník historický XXVI. Praha 1993, str. 103 n.
- JOACHIM, Václav: Jak hospodaří obec. Praha 1922.
- JOACHIM, Václav: Součinnost právníků a techniků ve správě veřejné. Správní obzor. Ročník II. Praha 1910, str. 65 n.
- JÜNGER, Friedrich Georg: Perfektnost techniky. Praha 2012.
- KLADIWA, Pavel - ZÁŘICKÝ, Aleš (eds.): Město a městská společnost v procesu modernizace 1740-1918. Ostrava 2009.
- KOLÁČNÝ, Ivan: Řády a významování Habsburské monarchie. Praha 2006.
- KOŠACKÝ, Marcel: Vývoj pražské kanalizace. Diplomová práce. FF UK, Praha 2000.
- KRATOCHVÍL, Miloš: O vývoji městské správy pražské od roku 1848. Praha 1936.
- LANGER, Josef.: K stoletému trvání pražské techniky. In: Technický obzor XIV. Praha 1906, č. 34, str. 250 n.
- LÁNÍK, Jaroslav: Historie a současnost podnikání v Praze. Díl 4. Praha 2004.
- LÁNÍK, Jaroslav: Historie a současnost podnikání v Praze. Díl 5. Praha 2006.
- LEDVINKA, Václav - Pešek, Jiří: Praha. Praha 2000.
- LIRSCH, František: O postavení techniků v Rakousku. In: Zprávy Spolku architektů, Ročník XIII, 1878, sešit I., str. 34.
- MACHAČOVÁ, Jana - MATĚJČEK, Jiří: Úředníci jako součást středních vrstev v 19. století. In: PETRASOVÁ, Taťána – LORENZOVÁ, Helena (eds.): Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19.

století. Sborník příspěvků z 26. plzeňského symposia k problematice 19. století, Plzeň 23. - 25. února 2006. K vydání. Praha 2007. str. 38 n.

MANSFELD, Bedřich: Sto let Jednoty k povzbuzení průmyslu v Čechách. Praha 1934.

MARŠÁK, Cyril: Sociální postavení technika a význam jeho působení. In: Příloha k č. 12. „Technického obzoru“ 1913.

MERTL, Jan: Byrokracie. Praha 1937.

MYŠKA, Milan: Inženýr – Příklad Viléma Jičínského. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): Člověk na Moravě 19. století. Brno 2008, str. 47 - 60.

MÜLLER, Bohuslav: K otázce nezaměstnanosti českých techniků. In: Příloha k číslu 14. „Technického Obzoru“ 1913.

MÜLLER, Bohuslav: Součinnost právníků a techniků ve veřejné správě. In: Právník. Ročník XLIX. Praha 1910, sešit XVII, str. 617 n.

NOVOTNÝ, Jiří – ŠOUŠA, Jiří: Samospráva a české banky druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století. In: MALÝ, Karel - SOUKUP, Ladislav (eds.): Vývoj české ústavnosti v letech 1618-1918. Praha 2006, str. 673 n.

Ottův slovník naučný. Praha 1898.

PAŘÍK, Arno: Podnikatel a mecenáš Bohumil a Bondy. In: PETRASOVÁ, Taťána – LORENZOVÁ, Helena (eds.): Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století: úředník a podnikatel. Sborník příspěvků z 26. plzeňského symposia k problematice 19. století, Plzeň 23. - 25. února 2006. Praha 2007, str. 296 n.

PEŠEK, Jiří: Od aglomerace k velkoměstu. Praha a středoevropské metropole: 1850-1920. Praha 1999.

POKLUDOVÁ, Andrea: Soukromý úředník – Příklad bratří Krämerových od Josefa Dworzaka. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): Člověk na Moravě 19. století. Brno 2008, str. 302 n.

RADOVÁ, Lucie: Působení pražského starosty Čeňka Gregora. Diplomová práce. Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, Ústí nad Labem 2005.

RIXA, Jan: Náčrtek k reorganizaci stavu technického. In: Technické listy. Ročník IV. Čís. 8, str. 66.

SVATOŠOVÁ, Hana: Od napodobování k soupeření. Praha a Vídeň v letech 1861-1918 z pohledu pražské samosprávy. In: FASORA, Lukáš – HANUŠ, Jiří – MALÍŘ, Jiří (eds.): Brno Vídní, Vídeň Brnu. Zemské metropole a centrum říše v 19. století. Sborník příspěvků

z mezinárodní konference konané ve dnech 22. - 23. listopadu 2007 v Brně. Brno 2008, str. 170 n.

SVOBODNÝ, Petr – HAVRÁNEK, Jan (eds.): Profesionalizace akademických povolání v českých zemích 19. a první polovině 20. století. Praha 1996.

ŠPAČEK, Stanislav: O organizaci technické práce. In: Zprávy různé k číslu 18. „Technického obzoru“ 1915, str. 125.

URBAN, Otto: Česká společnost 1848-1918. Praha 1982.

VANCL, Jan: Zásobování Prahy a předměstí vodou a projekt České spořitelny. In: Zvláštní otisk z čís. 2 „Zpráv spolku architektů a inženýrů v království Českém“. Praha 1899.

VLČEK, Pavel (ed.): Encyklopedie architektů, stavitelů, zedníků a kameníků v Čechách. Praha 2004.

VRBA, Josef: Sedmdesát let ve vývoji inženýrské výchovy a uplatnění. In: Sedmdesát let technické práce. Sborník k Jubilejnímu sjezdu československých inženýrů v Praze roku 1935. Praha 1935.

VRBA, Josef: Stavovský titul „Ing.“. In: Příloha k č. 10 „Technického Obzoru“ 1918.

VYSKOČIL, Aleš: C. k. úředník ve zlatém věku jistoty. Praha 2009.

Internetové zdroje

BEČKOVÁ, Kateřina: ASANACE – zatracovaný i obdivovaný projekt obce Pražské. Příspěvek k dějinám pražské asanace.

<http://www.zastarouprahu.cz/pragensia/asanace/beckova.htm>.

Staženo dne 13. února 2012.

HELMBERGER, Peter: recenze k Dietz, Burkhard - Michael Fessner - Helmut Maier (eds.): Technische Intelligenz und „Kulturfaktor“ Technik. Kulturvorstellungen von Technikern und Ingenieuren zwischen Kaiserreich und frueher Bundesrepublik Deutschland. Muenster/New York 1996.

<http://hsozkult.geschichte.hu-berlin.de/rezensionen/id=319>. Staženo dne 14. března 2011.

JIRÁNEK, Tomáš: K jubileu našeho císaře. Dějiny a současnost. Čís. 12/2008.

<http://dejiny.nln.cz/archiv/2008/12/k-jubileu-naseho-cisare>. Staženo dne 12. března 2012.

KLÍMA, Jiří: Ministerstvo veřejných prací, geneze na území českého státu. Časopis stavebnictví. Čís. 10/2011.

http://www.casopisstavebnictvi.cz/ministerstvo-verejnych-praci-geneze-na-uzemi-ceskeho-statu_N4783. Staženo dne 12. března 2012.

KLIMPL, Miroslav: Otakar Trnka, Pardubák v rakouské vládě. Zprávy KPP. Čís. 7-8/1997.

[http://www.kpp.iipardubice.cz/stranky/ctizpravy.php?id=Otokar Trnka Pardubak v rakouske vlade](http://www.kpp.iipardubice.cz/stranky/ctizpravy.php?id=Otokar_Trnka_Pardubak_v_rakouske_vlade). Staženo dne 22. ledna 2013.

KUPKA, Jiří: Státní regulační komise a rozvoj Prahy. Urbanismus a územní rozvoj. Čís. 6/2009. http://www.uur.cz/images/publikace/uur/2009/2009-06/08_statni.pdf.

Staženo dne 21. ledna 2013.

POPLOW, Marcus: Unsichere Karrieren: Ingenieure in Mittelalter und Früher Neuzeit 500-1750. In: KAISER, Walter - KÖNIG, Wolfgang (eds.): Geschichte des Ingenieurs. Ein Beruf in sechs Jahrtausenden. München/Wien 2006, str. 71-72.

http://books.google.cz/books?id=k30WEuWYJlwC&pg=PA71&lpg=PA71&dq=Entstehung+der+technischen+Intelligenz+-+definition&source=bl&ots=B3rRLa_kjY&sig=6KozOrEnorm-csg3y7CigwIOPqE&hl=cs#v=onepage&q&f=false. Staženo dne 14. března 2011.

van Meer, Elisabeth: „The nation is technological“ Technical expertise and national competition in the Bohemian lands, 1800-1914.

http://www.google.cz/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&frm=1&source=web&cd=1&ved=0CDMQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.perspectivia.net%2Fcontent%2Fpublikationen%2Fev-warschau%2Fkohlrausch-steffen-wiederkehr%2Fmeer_nation%2Fat_download%2Fdocument&ei=q2fXUK74FMX0sgaJ8YBI&usg=AFQjCNHTuMuJJ9Q1P51GpKWOh2vi7OOUw. Staženo dne 16. ledna 2013.

Zákon o ustavení Státní regulační komise.

http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/T2306_00.htm.

Staženo dne 20. ledna 2013.

<http://www.technischesmuseum.at/geschichte>. Staženo dne 29. ledna 2013.

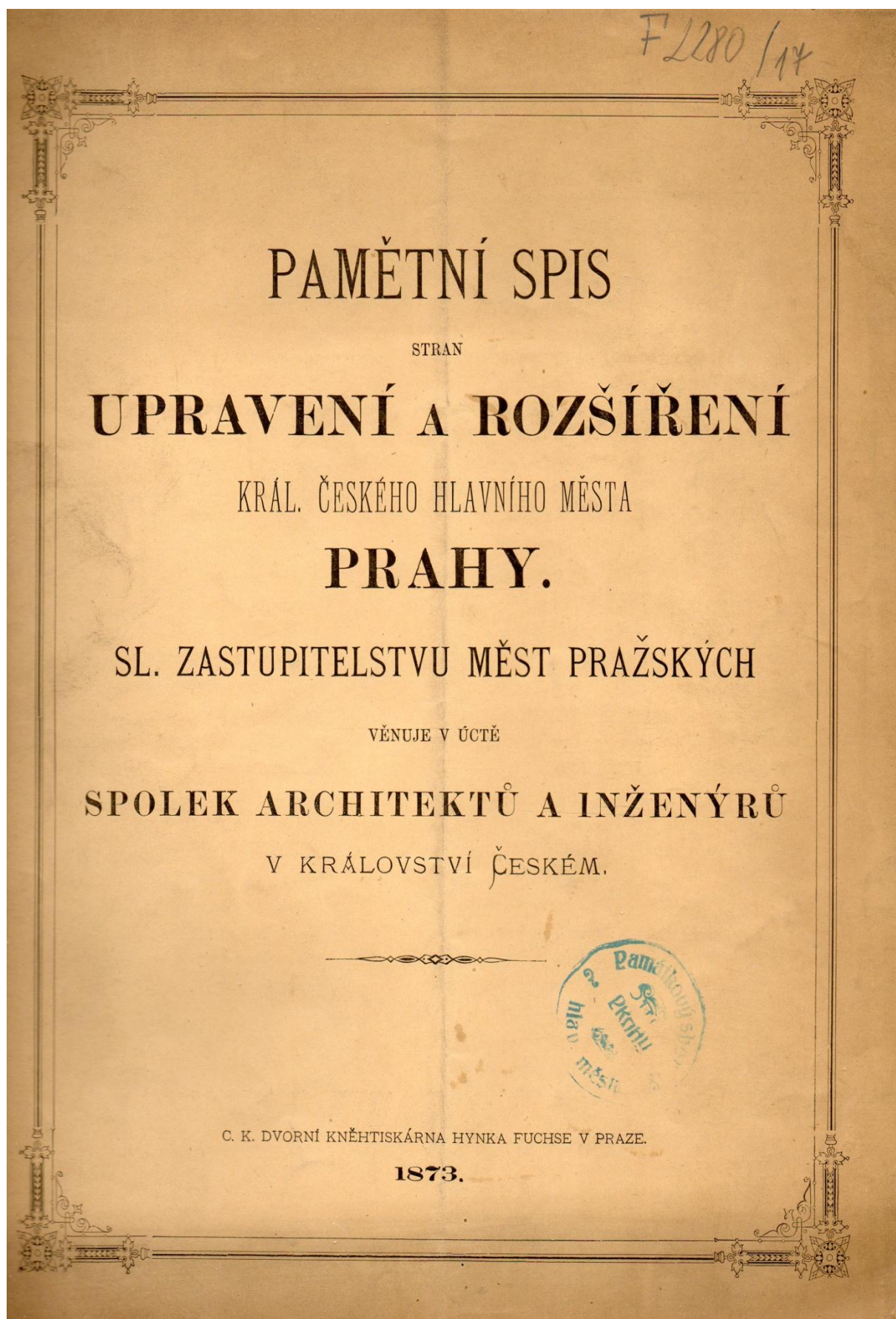
<http://www.ntm.cz/muzeum/historie-muzea>. Staženo dne 29. ledna 2013.

<http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-B.html>. Staženo dne 9. ledna 2013.

<http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-B.html>. Staženo dne 8. ledna 2013.

<http://www.ahmp.cz/index.html?mid=46&wstyle=0&page=page/docs/vyvoj-prazske-samospravy-II-B.html>. Staženo dne 8. ledna 2013.

http://www.praha.eu/jnp/cz/home/volene_organy/primator/stali_v_cele/cenek_gregor.html. Staženo dne 16. ledna 2013.

Teprve mory a živly rozzuřené musily svými následky člověka ku zkoumání jich a k hledání prostředků k záchraně své ponuknouti a jej prozřetelnosti učiti, tak že se také nešťastné příhody třeba nepřímo, i lékaři člověčenstva staly.

I přesvědčilo se pak obyvatelstvo, že jen tehdá může zdárně prospívati, když dostatek světla a čistého vzduchu má; když v městě neschází vody pitelné a k jiným potřebám, a když procesem lidského žití způsobené výměty nejkratší cestou a v nejkratší době se odstraní.

V tom však právě jsou zahrnuty nejzávažnější zásady, dle kterýchž při zakládání i rozšiřování se řídití nutno, kteréž za každou cenu na zřeteli míti se musí, má-li jinak cíl žádoucí dosažen býti, má-li se svědomitě ku prospěchu společenů součiniti. Tyto uvedené zásady však mají celé množství proměn v zápětí a to sice v míře takové, že bez jisté základní a nezvratné myšlenky, jež v každém ohledu vyhovuje, účelné rozšíření města ani vůbec možné není. Budiž v následujícím jen nejhlavnějšího dotknuto.

By město na zdravém, čerstvém vzduchu získalo a tím se poměry zdravotní zlepšily, jest nutno, aby se:

1. Ulice s ohledem na panující větry zakládaly;
2. výška stavení poměrnou k šířce ulice se stala;
3. velikost dvorů na určito s plochou zastavenou v souhlas uvedla;
4. části města, jež hlavně sídlem průmyslu jsou, tak situovala, by v ohledu zdravotním jiným na škodu nebyla.

Pokud se pak týče vody pitelné (tvrdé) a říční (měkké), bylo by se dle následujícího řídití:

1. Jest nutný dostatečný počet studní, jež by zdravou vodu pitelnou poskytovaly;
2. vodovod pro rozvádění vody říční, kterýž by také množství vody přiváděl, že by postačilo k zásobení veškerých závodův průmyslových a kašen i fontán, ku každodennímu dvoj- až trojnásobnému kropení ulic, kromě toho aby ještě vybývaly nejméně 2—3^k pro denní spotřebu každého obyvatele.

Stran výmětů a odpadků jiných, by se tyto co nejdříve ze sousedství bytů odváděly, lze podotknouti, že celé řady rad stavá, dle nichž možno v příčině té zakročiti. Hlavní z nich, jež se i ještě jiných otázek týkají, jsou asi následující:

1. Účeli vyhovující a dobré umístění nemocnic;
2. úprava hřbitovů, jež by nebyla lidskému zdraví nikterak na závalu;
3. celým městem rozvedený systém kluzů a dle poměrů co nejrychlejší odstranění výkalův;
4. vystavení jatek v takých místech a takovým způsobem, by se nestaly obtížnými vůkolí svému;

5. budovy tovární směly by se jen tam zřizovati, kdež by s ohledem na panující větry nevadily, jakož i blízkou vodu říční před upotřebením jejím neotravovaly; jinak však budiž hleděno k tomu, by se pokud možné v největší vzdálenosti lidských příbytků nalezaly; současně musí se dbáti toho, by podobné již stávající závody, které ku steskám podnět by dávaly, odstraňovány byly.

Vše zde uvedené jest jen v rysech nejstručnějších naznačeno a musí se s ohledem na rozšíření kteréhos města ještě a to sice ve všech možných směrech rozvésti, čímž se množství nových neméně vážných momentů pro zdárné rozluštění úkolu vyskytne.

Tak na příklad jest nutné, by při zakládání ulic k tomu hlavně zřetel se bral, by od obvodu města co možná nejkratší cesty ku středu vedeny byly, aby střediska obchodu a průmyslu na vzájem v přímé spojení se uvedla, aby takto vozba těžkých nákladů vnitřnímu obchodu městskému se vyhnouc, jemu vůbec nevadila.

Přirozeně s tím souvisí založení ulic souběžných, nádraží, dráhy koňské, velkých tržnic, skladů, cest pro dobytek hnaný atd.

Nerozlučné od vedení ulic jest zakládání kluzů, kanalisace, vodovodů a plynovodů; velmi blízky jsou dále úprava řeky s potřebnými nábřežími a stavbami mostními, s přístavy a loděnicemi. Neméně důležité jest pak i regulování ulic již stávajících, aby se nové čtvrtě se starými v spojení přiměřenější uvedly. Zvláště úvahy hodným bude založení veřejných náměstí a sadů, jakož i takých staveb, jež jen k použití jistým třídám obyvatelstva vyhrazeny jsou. Nutno zde jmenovitě poukázati k tomu, že zvláště při budovách tohoto druhu k tomu hleděti dlužno, by kolem nich taký prostor zbyl, jenž by každému návalu postačil. Dále pak aby budovy veřejné jen na takových náměstích se nalézaly, kde dotýčné oné třídy lidí nejprístupnějšími se stanou, pro kterouž v první řadě určeny jsou.

Mimo to jest nezbytno se postarati o potřebné tržnice pro prodej v malém, o bazáry, o vhodné umístění nemocnic, hřbitovů, jakož i budov úřadův pro veřejnou bezpečnost atd.

Všecko toto upravování musí se však v takém způsobu dít, že stávající pomníky historické neporušeny zůstanou a v úplný souhlas s okolím se uvedou, jakž toho jich cena umělecká a historická vyžaduje!

Výše položené zásady vznikly hlavně ze zkušenosti při rozšiřování měst jiných nabytých, i jsou pak chyby, kteréž tam se objevily, zvláště poučlivými pro všechny následující případy podobné.

Avšak mezi těmi naskytly se i také, kteréž k tomu poukazují, že čas ob čas provedená částečná regulování neb parcelování stávající již chyby jen ještě rozmnožití, avšak nikdy odstraniti nemohou.

Z toho vyplývá, že jest první a nevyhnutelnou podmínkou důkladného regulování a rozšiřování kteréhokoli města, určitý, náležitě proskoumaný, zrale uvážený plán rozlohy budoucí.

Potřeba města rozšiřovati v nynějším století objevila se skoro všude teprve nastalou potřebou, regulovati je. Příčinily se k tomu obyčejně ty které vlády.

V našich pak poměrech jest to právem i povinností zastupitelství kr. hl. m. Prahy co nejprvnější a nejkompetentnější korporace, myšlenky rozšíření města se uchopiti, v čelo ruchu se postaviti a co nejvřeleji k provedení jejímu se přičiniti, kterýžto úkol arcijedným z nejtěžších, však ale i při tom též i nejzáslušnější jest. Tím zůstaví po sobě nejskvělejší pomník působení svého pro veškeré časy budoucí!

Spolek inženýrů a architektů v království Českém domnívá se míti té povinnosti na nedostatky stávajících měst pražských poukázati šetře zároveň oněch ohledů, jež by při novém zakládání nejen přáním, noprž i kázány se býti zdály.

Soustava rozlohy staroslavné Prahy naší uspůsobila se během časů na úplně centrální — ústřední; neboť se zajisté kolem radnice a staroměstského náměstí město staré seřaďuje, jež dále pak městem novým obejmuto jest; nejvzdálenějším okruhem jsou pak předměstí.

Všechny ulice starého města mají společný cíl, totiž staroměstské náměstí, hlavní třídy nového města mají pak směr pokračování ulic staroměstských. Tak se objevuje v jednoduchých črtách obraz rozvětvení ulic města budoucího, k nimž při příštím uspořádání hleděti bude nutné. V první řadě jest zapotřebí ulic soustředných (radialných) a obvodových arci současně i s oněmi, jež by hlavní střediska města bezprostředně spojovaly. Zde se nedá obejíti nutnost regulování starých ulic a povinnost, by v starých částech města dle potřeby i nové ulice se upravily. I jestli pak úprava města starého klíčem k soustavě murosíření, jež by se nepřičilo zásadám výše podotknutým.

Současně s tím by se město počlo v koncích nejzašších rozšiřovati a sice v ten způsob, by předměstí dle poměrů lokálních co nejpříměněji s městem a mezi sebou spojena byla, čímž by zajisté i zájmu obapolného šetřeno bylo. I na to bylo by zapotřebí hleděti, kterak by se i obce vzdálenější s městem ve spojení uvedla, kdežto by se vůbec veškeré momenty toho směru v úvahu vzíti musely, aby i v budoucnosti rozšiřování města volné bylo.

Při tom se arci naskytne překážek druhů nejrozmanitějších, kteréž ale nikterak odstrašujícími nejsou, jen když se uváží, že jiná města při nepříznivějších ještě poměrech místních i peněžních podobné podnikla a výtvorům vznik dala, kteréž nyní k jich okrase slouží; tu zajisté nebudeme i my za duchem času pokulhávati, tu chceme i my odhodlaně, pevně a nezvratně postupovati — a vítězství bude naše!

Veledůležitým momentem jest i úprava Vltavy, poněvadž na tom i úprava dolejších částí města závisí. S tím spojené stavby nábrežní a spojení břehů, s tím i částečně souvisící kanalisace, stanou se významnými i pro vedení ulic i pro moment umělecký tím dotknutých částí města. Že regulací řeky i té výhody se nabude, že se stanou místa, ač vzdálenější, nicméně výhodně položená, obchodu přístupnějšími, leží na snadě.

S otázkou vedení ulic v bezprostředním styku se nalézají dvě jiné ještě, a sice uvedená již kanalisace a pak vodovod. Jak potřebnými obě jsou, o tom netřeba ani dokladů uváděti, avšak budiž zde hlavně k tomu obrácena pozornost, jak důležité jest, obě současně provésti. Vždy hlasitěji ozývá se mínění veřejné proti neopravenosti systému kanalisačního a tím způsobeného znečišťování řeky. Na obtíže a oběti bude muset každá proměna starého systému kanálového vždy naraziti, avšak jinde uznané dobro nesmí pro nás nedostizitelným zůstat. Nechť je soustava jakákoliv, již provésti bude zapotřebí, vždy bude náklad peněžní tím menší a provedení tím snazší, čím dokonalejší a určitější založení ulic jest a čím rozsáhlejší terain, kterýž zaujímá. Když pak i strážce aesthetické slušnou věnujeme pozornost, když zrakem nepředpojatým způsob zakládání a úpravy měst počínaje dobou nejstarší až do přítomnosti prozpytujeme, tož vzácnou nabudeme zkušenost, že v práci té jedno z nejpřednějších míst umění, zvláště pak architektura zaujímala. A tuto poslední musíme i nyní co hlavní rádkyni ku dílu, jež započítí se má, povolati, má-li toto vedle přiměřeného a jiným potřebám vyhovujícího provedení i v roucho výtvorův uměleckých odíti se.

Porovná-li se Praha s městy jinými, pokud se dotýče budov veřejných, tu si nesmíme zatajiti, že ještě velmi, velmi mnoho k dohánění máme, ač potřeba toho již dávno citěna byla, ale jedině za tou příčinou věci vyhověno býti nemohlo, poněvadž žádného určitého plánu pro rozšiřování města nestávalo. Se vzrůstem počtu obyvatelstva stala se nutnost rozšíření i ve směru tom kázanou. Praha potřebuje musea, dům umělců, universitu, školy národní i průmyslové, akademii obchodní, domy spolkové a klubovní, snad v brzku i divadla; schází zcela řádné budovy obecní a kasární, jest nouze o místa pro vyražení, nemáme žádných síní tanečních, pro koncerty a přednášky, postrádáme úplně cirků, jatek a mnohých jiných ještě staveb.

Toť jsou budovy, kteréž v nejbližší budoucnosti vzniknouti musí, při čemž se však naskytá ihned také otázka, kam je postaviti, kde jim místa poskytnouti? Jen ve plánu rozložním můžeme na to nalézt odpovědi.

Již vícekrát se brala na přetřes otázka, jak dělnictvu nejsnáze zdravých a laciných bytů zjednati a ač ve směru tom s velkým úspěchem bylo pracováno, nebyla věc předce ještě jak náleží vyřízena; jsou to teprvé počátky. Praha měla ještě před krátkou dobou terain rozsáhlý, který by se pro menší domky výborně byl hodil, žel že nyní pro účel zmíněný ztracen jest. A kdež máme lepší letohrádky a villy zámožnějších měšťanův umístiti, kteří by po celodenním klopotném zaměstnání v času letním utéci se mohli do útulkův svých v milé přírodě, kdež obtěžování by nebyli hlomozem městským, kdež by dýchati nemuseli zkažený vzduch? Město se však až doposud nemůže honositi ničím podobným jako města jiná (Drážďany, Vídeň, Berlín, Paříž, Florenc atd.), ačkoliv by poměry místní k tomu zrovna poukazovaly.

Zrušením bašt stane se Praha o jedny oblíbené sady chudší a tu se objevuje opět otázka, kdeže má město za ně náhrady nalézt? Úvaha o tom předmětu jest nutnou a neodkladnou, jakž již statistická data v ohledu zdravotním tomu zúplna nasvědčují, jmenovitě při městech druhu většího. Jest to jedna z hlavních potřeb města velkého, míti vedle dětských a zábavných zahrad i stromy ozdobené třídy, ve kterých v určitých hodinách se schází květ reprezentantův krásy, zaměstnání vědeckých, uměleckých, průmyslových, obchodních a jiných, kdež každý pozorovati a pozorován býti chce.

Až do nynějška byly bašty místem takých obecných schůzek, jakou náhradu obdrží Pražané tenkrát, když bašt více nebude?

Veledůležitým jest též rozřešení otázky hřbitovní, kteráž se stala ták nalahavou v době poslední, že se více odkládati nedá. Avšak nehledě ani ku poměrům zdravotním, již pieta ku zemřelým toho vyžaduje, abychom hřbitovy v úpravě zušlechtili, jako města jiná na př. anglická, neb Paříž (Père-Lachaise), Řím, pak Neapol a Janov na svých „campisanti“ toho již dávno učinila. Místa ta byla v pravé ráje přetvořena a činí dojem tak milý, o kterémž ani ponětí nemá, kdož je nenavštívil.

Příspěním umění, zvláště architektury doplní se ještě obraz ten na obraz místa pokoje a klidu věčného. — Arkády nastoupí na místo holých a prostých zdí zahradních, chráníce skvostnější pomníky a pamětníky. Kaple, dům umrlčí a byty obsluhovatelů a hrobníkův podávají s dostatek látky, by se místo pohřební i ozdobněji založiti mohlo. —

Avšak všimněme si též rázu staroslavné matičky Prahy, srdce království Českého, jaký úsudek vyplyne z našeho pozorování? Praha jest se svými památkami historickými, v nichž se dějiny její jasně zrcadlí, jedním z nejvelkolepějších měst světa! Při každém takměř kroku nacházíme cos znamenitého, velkolepého. A mají snad tyto slavné památníky časův minulých v oběť padnouti zhoubě živlův, neb náhledu v pravdě barbarskému, že překáží rozvinu města? Zajisté ne! Každý jiný národ rád s hrdostí poukazuje na pomníky duševní své velikosti a přináší i největších hmotných obětí, by je budoucnosti a potomkům svým neporušené zachoval. A předce nejsou mnohé z nich ani té ceny umělecké, kterouž se honosí nejmenší z našich v Praze!

V úpravě města shledáváme nejlepší prostředek a příležitost přikročiti ku restauraci takých památek starobyklých jeho. Jak by se to učiniti mělo, toho nalézáme hojných příkladův v městech jiných. Budiž zde jen poukázáno na Hôtel Cluny a Tour St. Jaque v Paříži, Bargello ve Florenci, a k onomu nesčíslnému množství trosek klasicismu za doby novější ve věčném Římu! —

Prošedše takto soustavně v rysech hlavních vše rozšíření města se týkající, vidíme se povinni všimnouti si též otázky často na přetřes brané:

„Jaký hmotný užitek vyplyne z úpravy a z rozšíření města, a v jaké míře sůročí se upotřebený kapitál?“

Odpověď bude zcela snadná.

V případě naznačeném není slušno ani možno, by se žádalo zúročení přímé kapitálu v ten způsob upotřebeného. Za to pak jsou prospěchy a výhody z promyšleného upravení a ze soustavného rozšíření král. hlav. města Prahy plynoucí jak pro celek tak i pro každého jednotlivce tak draho-cenné, že se nižádnými penězy vyvážit nedají.

V tom ohledu, když, jak pevně doufáme, sl. zastupitelstvo měst pražských rozřešení otázky výše položené rázně se uchopí a skvěle ji dokoná, sobě vydobude svrchované účty veškerého obyvatelstva pražského, vždyť se o životní zájmy jeho v pravdě otcovsky postará!

Odhlížejíce ode všeho zvláštního a majíce jen prospěch všeobecný na mysli, budou již následující důvody z přirozenosti věci vycházející se vší váhou svou zajisté rozhodnými, by všechno namáhání a všechny oběti bohatě se odměnily. Prospěch, který jistě očekávati lze úpravou a rozšířením města, lze zahrnouti v tyto odstavce:

1. Zdravotní poměry se zlepší, a počet úmrtí se zmenší, když město s dostatek čistého vzduchu a vody zdravé si opatří a když výkaly dokonaleji a rychle odstraňovány budou. Okolnost ta bude mít též v zápětí větší příval cizincův, kteří tu rádi a déle meškati budou a kteří vydatnými podporovateli jak živnostnictví tak i obchodu se stanou.

2. Obchod a průmysl se rozvinou a zdokonalí, čímž i městu nových prameňů příjmův nemalých přibude.

3. Povstanou četná podniknutí, kteráž dovolí nové a prospěšnější využitkování peněz a která uvolní a přivábí značné hotovosti peněžní a urychlí jejich obrat, čímž se jinak ztracené kapitály pro obchod v proud dostanou a co podklad zvětšené výrobě sloužiti budou.

4. Cena pozemků se stane zřejmou a určitou, an se pak s jistotou souditi dá, na jak dalece v budoucnosti jednotlivec majetníkem nabyté půdy neb statku jest.

5. Bezpečnost a mravnost veřejná se úpravou města zvýší.

6. Město nabude krásy privátními a veřejnými budovami, vznikem staveb monumentálních, a tím teprve dostoupí oné výše, kteráž jí přímo dějinami i přírodou vytknuta jest. Pak se u větší míře ještě nežli doposud stane kr. hl. město Praha jedním z nejkrásnějších měst světa.

V předešlém poukázáno bylo k nutnosti plánu rozlohy a zbývá jenom ještě vypsati, jak by se taký poříditi měl.

V případě daném, (a takž se stalo všude jinde), byl by konkurs všeobecný cestou jedinou, na kteréž by se žádoucího úspěchu nejlépe docílilo.

Výhody, jež by způsob tento měl, hlavně v tom by vrcholily, že by síly nejvíce vynikající v čestný zápas vešly a že z návrhův jednotlivých a důkladně vypracovaných nejvýhodnější a nejgenialnější myšlenky by se vybrati a v nový návrh konečný spojití by se mohly — kterýž by se stal základem celého rozřešení.

Rozšiřování města jest tak eminentně veřejným podnikem, poněvadž se prospěchů všeobecnosti tak velice dotýká, že se po právu i úsudku veřejnosti předložiti musí.

Jen účastenstvím v š e c h možno bude též v š e m požadavkům vyhověti, a dílo vytvořiti, jakéž úlohy této důstojné jest.

Dříve však než na pořizení plánu rozlohy pomyšleno býti může, musí se několik příprav vykonati, by pro následující tím řádný základ položen byl. Sem náleží přesně pracovaný plán situační města, předměstí i okolí, přičemž výměry míst zřejmě a určitě vyjádřeny býti musí. Po dosažení plánu takového stane se nutná změna řádu stavebního, vymození svolení k expropriaci a pořízení prostředků peněžních.

Vážnost předmětu toho zajisté vyvolá takou vůli a energii obyvatelstva, že neodstoupí od díla tak slavného a že neustane nejúčinnější podporou napomáhati, **pakliže jemu směr činnosti jasně vypsán a pakli že plán rozlohy ku sankci veřejnosti předložen bude!**

Architekt JOSEF SCHULZ,

zpravodaj komise

pro vypracování pamětního spisu stran upravení a rozšíření
král. hlav. města Prahy.

Předkládá se sl. zastupitelstvu měst pražských po jednohlasném schválení ve valné hromadě „spolku architektů a inženýrů v království Českém“, kteráž se odbývala dne 18. března t. r.

V Praze, dne 19. května 1873.

Prof. VILÉM BUKOVSKÝ,

předseda „spolku architektů a inženýrů
v království Českém“.

Inženýr FRANT. RIEDL,

tajemník „spolku architektů a inženýrů
v království Českém“.

ZPRÁVY RŮZNÉ.

(K číslu 11. „Technického Obzoru“ 1917.)

Císařské nařízení ze dne 4. března 1917,

kterým se stanoví oprávnění používati stavovského označení „inženýr“.

Ve smyslu § 14. stát. zák. ze dne 21. prosince 1867 ř. z. č. 141. vidí se mi takto naříditi:*)

§ 1.

Používati stavovského označení „ingenieur“ (ing.) „inženýr“ jsou oprávněni řádní absolventi tuzemských vysokých škol technických, hornických, vysoké školy pro zemědělství a to na oddělení s předepsanými nejméně dvěma státními zkouškami, kteří tedy tyto státní zkoušky neb diplomovou zkoušku složili anebo doktorátu techn. věd nabýli na jedné z těchto vysokých škol. Totéž právo přináležejí absolventům zemědělství na filosofické fakultě univerzity krakovské, kteří složili předepsanou konečnou zkoušku.

Totožného titulu užívají i mimo činný svazek vojenský (zeměbrany) případně válečného námořnictva jsou oprávněni také oni důstojníci, absolvovavší vyšší kurs ženijní anebo důstojnický inženýrský kurs se složením konečných zkoušek, dále oni důstojníci a vojenští úředníci, vzdělaní na vyšším kursu dělostřeleckém na inženýry dělostřelecké, a konečně oni námořní důstojníci (praporčíci), vzdělaní na vyšších kursech a po složení inženýrské zkoušky přeložení do stavu námořních inženýrů.

§ 2.

Ti, kteří svá studia jako řádní posluchači dokončili:

a) na vysoké škole technické před platností minister. nařízení z 12. července 1878, ř. z. č. 94, týkajícího se úpravy zkoušek a vyslavinování vysvědčení na vysokých školách technických;

b) na některé z obou dřívějších hornických akademií v Lubnu neb Příbrami před zavěšením obou státních zkoušek na těchto ústavě, ustanovených vyhláškou min. orby ze dne 2. srpna 1904, ř. z. č. 85;

c) na vysoké škole pro zemědělství před platností min. nař. ze dne 8. prosince 1881, ř. z. č. 1. z. r. 1882, týkajícího se zavězení teoretických stát. zkoušek pro zemědělské a lesnické studium, smějí tedy užívati titulu „ingenieur“, pakli studia dle tehdy stávajících zařízení řádně absolvovali a dotyčné zkoušky s výsledkem složili. — Za těchto předpokladů přináležejí toto oprávnění i oněm, kteří svá studia dokončili na některém technickém ústavu, stávajícím před platnou organizací vysokých škol a jim za rovnoprávný uznanému, dále oněm, kteří absolvovali c. k. lesnickou akademii v Mariabrunu, neb dříve stávající štyrský stavovský hornický a hutnický ústav ve Vordernbergu anebo bývalý c. k. technicko-životnostenský ústav (c. k. životnostensko-technickou akademii) v Krakově anebo dříve stávající c. k. montanní učiliště v Lubnu a Příbrami anebo konečně od r. 1867 hornickou akademii v Šternici.

Ku případnému rozhodování o případech v odstavcích a až c a v druhém odstavci uvedených, pokud se jedná o studia hornická, jest povoláno min. věf. prací, ve všech jiných případech min. kultu a vyučování ve srovnání s ministrem pro veřejné práce.

Oni důstojníci a vojenští (zeměbranci) úředníci, kteří absolvovali za účelem vzdělání se v pozemním stavitelství kurs trvající až do r. 1901 anebo až do r. 1910 trvající vojenský stavebně-inženýrský kurs, mají právo na stavovské označení „inženýr“ také mimo činný svaz vojenský (zeměbrance).

§ 3.

Oněm absolventům v § 1. označených odborů vysoké školy směru technického, kteří dokončili svá studia před platností císařského nařízení jako řádní posluchači a složili s úspěchem jen zkoušky z hlavních předmětův dotyčených odborů a mohou prokázati nejméně šestiletou praxi na poli technicko-odborném, může na jejich žádost ministr pro věf. práce a to ohledně technických vys. škol a vys. školy pro zemědělství ve srovnání s min. kultu a vyučování, ohledně vys. školy zemědělské také s min. orby povolit užívati stavovského označení „inženýr“.

§ 4.

Absolvování technických studií na cizozemské vysoké škole opravňuje užívati titulu „inženýr“, pakli tyto nahrazují tuzemská studia a zkoušky.

*) Uvedené paragrafy nejsou autentickým příkladem.

Pokud se jedná o hornická studia, přináležejí o tom rozhodovati min. věf. prací ohledně ostatních technických studií min. kultu a vyučování po dorozumění s min. věf. prací.

§ 5.

Absolventům stavebně odborných škol, vyšších průmyslových škol mechanicko-technického neb elektrotechnického, chemicko-technického neb textilně-technického směru anebo těchto odborně aspoň rovnocenných ústavů, kteří před nastoupením platnosti tohoto císařského nařízení svá studia na takovém učilišti dokončili, může na jejich žádost, doloženou průkazem o jejich nejméně osmiletém praktickém působení a zastávání vedoucího neb samostatného působení povolit min. věf. prací užívati titulu „inženýr“. Za těchto předpokladů může býti přiznáno stejné oprávnění min. věf. prací oněm dříve označeným absolventům, kteří započali svá studia před platností tohoto císařského nařízení a složili zkoušku zralosti s vyznamenáním.

§ 6.

Užívání služebního titulu „inženýr“, jakož i všech služebních titulů, ve kterých slovo „inženýr“ přichází v jakémkoliv spojitosti ku označení služebního postavení jakéhokoliv druhu mimo svazek vojenský (zeměbrany), případně válečného námořnictva, jest nepřipustný.

§ 7.

Neoprávněné užívání titulu „inženýr“ a přestupek § 6., neobsahující jednání spadající do všeobecného trestního zákona, tresce se politickými úřady peněžitou pokutou až do 400 kor., při opakování až do 4000 kor. anebo vězením až do jednoho, případně šesti měsíců.

§ 8.

Ministr věf. prací jest oprávněn, vydati v rámci ustanovení tohoto císařského nařízení potřebná nařízení další po dorozumění s ostatními zúčastněnými ministry.

§ 9.

Toto císařské nařízení má platnost od 1. května 1917. Provedením pověřeni jsou moji ministři veřejných prací a kultu a vyučování po dohodě se zúčastněnými ministry.

Baden, 14. března 1917.

Karel m. p.

Clam-Martinič m. p.
Georgi m. p.
Hussarck m. p.
Spitzmüller m. p.
Handel m. p.
Urban m. p.

Baerentzen m. p.
Forster m. p.
Trnka m. p.
Bobrzyński m. p.
Schenk m. p.
Hofer m. p.

O reformě technického studia.

Stručný referát o rozpravách konaných v prosinci 1916 a v lednu 1917 na týdenních schůzích Spolku architektů a inženýrů v král. Českem. (Pokračování.)

Jest třeba domáhati se stále zřízení asistentů fysiky neb aspoň laborantů (v tomto případě společných s kabinetem chemickým, event. přírodopisným). Asistent konal by na ústavu zároveň zkušební rok, je-li začátečníkem. Později byl by honorován. U kreslení a rýsování se potřeba asistentů uznala již před dávnými lety. Jest na bílé dni, že stejným právem — ne-li větším — přísluší fysikům v době, kdy vyučování fysice následkem netušeného rozmachu a experimentálně názorného způsobu vyučování, jakož i rostoucího zavádění praktických cvičení fysikálních, přišlo do zcela nových kolejí.

Rozumí se, že otázku tuto, jako všechny ostatní, bude lze řešiti až v míru. I pak narazí snad na obtíže finanční.

Dotknul jsem se stručně aspoň hlavních příčin nynějšího neuspokojivého stavu školy střední. Podotýkám výslovně, že výtky nejsou v podstatě nové. V kruzích středoškolských vše tuto líčené se nejen ví, nýbrž denně pocituje. Některé z nich byly často veřejně vysloveny. Já je shrnul a na ně upozornil naši technickou veřejnost, jež projevila tak velký zájem o reformu střední školy.

Proto omezil jsem se také na jednotlivé konkrétní otázky, souvisící s dnešní organizací střední školy. Souborných návrhů

Ing. JAN KAFTAN.

Příloha 4

Details on the State Regulation Commission from Cathleen M. Giustino, “Centralized Urban Planning in a Decentralized State: Prague’s *Enfant Terrible* and the Architecture of Democracy in the First Czechoslovak Republic, 1918-1938,” *Journal of Urban History* (forthcoming).

Analysis of the Committee for Greater Prague’s discussions of drafts of the law reveals explicit knowledge about the concentrated authority being granted to the State Regulation Commission. Further, rather than resistance to that power, committee members repeatedly called to increase it. The first draft was presented on July 17, 1919 to the Revolutionary National Assembly for distribution to committees and other government bodies for review.ⁱ Přemysl Šámal, Prague’s mayor in 1918 and then head of the Office of the President until 1938, oversaw the draft’s creation under the auspices of the Constitutional Committee. The Šámal draft called for a centralized planning council that would create a master plan without presidential or parliamentary debate or approval, and consist of twelve members and a chairman.ⁱⁱ While members of the Committee for Greater Prague agreed with the centralization of planning power, they wanted even more concentration of authority and a new draft was produced.

In the Committee for Greater Prague the main proponent of a centralized urban-planning authority was Josef Záruba-Pfeffermann, a Czech building engineer. Záruba-Pfeffermann made his first impassioned plea for “concentrated” urban planning in the Committee on September 5, 1919. “We are creating a great organism from several larger and smaller organisms, which up-until-now developed independently, semi-independently, or parasitically on the body of Greater Prague,” he asserted. Overcoming the challenges of the complicated street layout so that Prague could develop would be difficult due to “interest conflicts [*konflikty zájmové*].” “Such a situation required, above all, concentrated

executive [*provozovací*] power, so that whoever decides can decide quickly without long formal and authorized channels.” Záruba-Pfeffermann had a model of concentrated planning authority in mind for Prague; in his speeches regarding the State Regulation Commission he repeatedly appealed to “Napoleon and his [Baron Georges-Eugène] Haussmann who demolished old Paris and made of Paris what Paris is today.” In Paris, he proclaimed, “One sees today the iron fist of Haussmann.”ⁱⁱⁱ

In his September speech Záruba-Pfeffermann maintained that Šámal’s draft called for too large a planning committee, saying, “[...] a regulation commission with many members will not have enough power for the carrying out of problems and will lose a lot of time.” He erroneously claimed that the draft law called for a sixteen-member committee (plus the chairman). He called for the establishment of a sub-committee to examine the draft and suggest changes to be discussed in future meetings. Other committee members expressed no opposition to Záruba-Pfeffermann’s vision of centralized planning authority and voted to support his request.^{iv}

On November 29, 1919 the Committee for Greater Prague began discussing the sub-committee’s revised draft. Záruba-Pfeffermann again led the charge for a “concentrated” planning authority. He lamented that owing to the haphazard manner in which Prague and the suburbs had developed under the Habsburg Monarchy, Prague resembled more “a big village than a great city of millions.” He again appealed to “the genius Haussmann, who in his time was equipped with great technical, financial, and executive power.” Concentrated authority was necessary due to various conflicts of interest – some concerning aesthetics, some property, and some administrative power. He concluded that only “a great concentrated power for this executive body ... could, especially in the first phase, safely carry out the work so that the whole thing does not end up in dangerous chaos.”^v

Following his speech, Záruba-Pfeffermann read the first half of new draft to the Committee for Greater Prague. Little commenting ensued except regarding article 4 which reduced the number of members from twelve to eight and now specified the background of members, something unstipulated in the original draft. The new version said one member must come from the provincial Legal Committee and three members from the City Council. Further, all members had to be experts, with three-fourths of them required to be architects and engineers. Záruba-Pfeffermann argued that this composition insured “the concentrated power” necessary for the commission to “easily, clearly, and quickly negotiate” rather than “drown...due to the cumbersomeness of deliberation.” The State Regulation Commission was to serve as a “substitute for a strong unified designer,” that is, as a “surrogate for this Haussmann,” he reiterated.^{vi}

The Committee for Greater Prague met three times in December, each time devoting attention to the revised draft regarding the State Regulation Commission. Discussions were calm with little disagreement, except for at the December 16 meeting. Controversy flared when art historian V.V. Štech, representing the Ministry of Culture and National Enlightenment, called for the draft to specify that one of the eight members be “an expert in the historic development of Prague.” He feared that technical experts were such enthusiasts for modern design that, if uncontrolled, they would harm Prague’s panorama. Záruba-Pfeffermann replied that with three quarters of the members required to be architects and engineers “it is impossible that there is not someone, among these experts, who is aware of the meaning of old Prague....” Further, he repeated that the State Regulation Commission was to be independent of interest-group politics and argued that stipulating one member defend old Prague would be granting some control to a group and “we would lose the concentrated power of the commission.”^{vii} Štech expressed his disbelief in the image of

technical experts as non-political, impartial actors, arguing that the Commission was already being placed in the hands of interests. He failed to sway his colleagues, however, one of whom protested his comment about technical experts' lack of objectivity and who as a group rejected his appeal.^{viii} The draft which the Revolutionary National Assembly passed into law on February 5, 1920 continued to call for eight members, three-quarters of whom had to be architects and engineers. The Ministry of Public Works appointed all eight members and the Ministerial Council (*Ministerská rada*) appointed the chairman. A limited budget was granted to the Commission – just enough to pay members and assistants for their time.^{ix}

The State Regulation Commission met regularly from 1920 until the Nazis dissolved it in 1939 after their final dismantling of Czechoslovakia.^x Josef Sakař, an architect, served as chairman until 1923 and then Eustach Mölzer, a civil engineer, directed it from 1923 until 1939.^{xi} Mölzer was also a City Council member and chairman of the Municipal Electrical Enterprise (*Městský elektrický podnik*).^{xii} Members included important Czech architects, among them Bohumil Hübschmann and Antonín Engel, students of Otto Wagner, and Pavel Janák and Ladislav Machoň, students of Jan Kotěra. Mölzer, Hübschmann, Janák and others were members of the Club for Old Prague, a Czech civic association dedicated to protecting Prague's historic panorama.^{xiii} No Germans, Slovaks, Ruthenes, or Hungarians served on the Commission. There was some German involvement in Commission decisions between 1926 and 1929 when the German Agrarian Party leader, Franz Spina, was Minister of Public Works. Spina was the first German to hold a ministerial position in interwar Czechoslovakia. Still, his influence was limited and not at all the cause of the profound hindering of progress on the construction of the parliament building during those years. While the concentrated urban-planning power granted to the State Regulation Commission might have seemed strong on

paper, other state bodies – namely, the Executive Bureaus of the Chamber of Deputies and of the Senate – found ways to resist and obstruct it. Their opposition and the decentralized structure of the new democratic state contributed to the weakening of centralized urban planning in interwar Prague, the undermining of technocracy, and the failure to build a powerful symbol for the construction of a common Czechoslovak civic identity.

ⁱ The draft, “Tisk 1441,” is at http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t1441_00.htm (accessed September 1, 2012).

ⁱⁱ On Šámal’s career, see Jan Hajšman, *Přemysl Šámal* (Prague, 1946). Information on his efforts to create the Commission are in Zlatník, “Problem regulace města,” *Praha v obnoveném statě*, 64-5. His draft grew out of deliberations about a variety of calls for the creation of a master urban plan for Prague. Some of them, including one for an international competition, are discussed in Hrůza, *Město Praha*, 269.

ⁱⁱⁱ Records of the meetings of the Committee for Greater Prague in the Archive of the National Assembly of the Czech Republic in Prague. For this meeting see Archiv Poslanecké sněmovny [hereafter APS]; Fond Revoluční národní shromáždění, I. Kategorie; 339/4/C; Carton 18; Číslo spisu 692; Heslo: 15. Schůze výboru pro Velkou Prahu; September 5, 1919; Těsnopisecký zápis o schůzi výboru pro Velkou Prahu, konané dne 5. září 1919, 12-14.

^{iv} *Ibid.*, 15.

^v APS; Fond Revoluční národní shromáždění, I. Kategorie; 339/4/C; Carton 18; Číslo spisu 695; Heslo: 18. Schůze výboru pro Velkou Prahu, November 29, 1919; Těsnopisecký zápis o schůzi výboru pro Velkou Prahu, konané dne 29. listopadu 1919, 1-9.

^{vi} *Ibid.*, 23.

^{vii} APS; Fond Revoluční národní shromáždění, I. Kategorie; 339/4/C; Carton 18; Číslo spisu 697; Heslo: 20. Schůze výboru pro Velkou Prahu, December 16, 1919; Těsnopisecký zápis o schůzi výboru pro Velkou Prahu, konané dne 16. prosince 1919, 12-3.

^{viii} Štech challenged the technocratic view of engineers as objective actors, saying “Actually, the law allows interest representation, in that three-fourths of members should be engineers and architects.” The architect and representative Otakar Nekvasil called out, “That’s not interest representation!” *Ibid.*, 14.

^{ix} Záruba-Pfeffermann presented the law to the Revolutionary National Assembly, defending the “concentrated

principle” against the “interest principle,” and stating “the State Regulation Commission ... is equipped with great executive power and it can conduct business quickly and collegially, and without bureaucratic setbacks.”

See <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenprot/115schuz/s115003.htm> (accessed September 1, 2012).

^x The State Regulation Commission was only to exist until it completed the master urban plan, which it did in 1931. For a discussion of the finished plan, see Hrůza, *Město Praha*, 277-280. The plan is *Regulační plan velké Prahy a okolí* (Prague, no date [1931]).

^{xi} V. Dk., “Státní regulační komise pro hlavní město Prahu a okolí,” *Styl* 6 (1920-21): 62. Members of the first Commission were Eustach Molzer (engineer), Josef Záruba-Pfefferman (engineer), Otto Knot (municipal advisor), Ladislav Procházka (physician), Jiří Stibral (architect), Jan Záhorský (engineer), Antonín Engel (architect), and Antonín Balšánek (architect). Later members are listed in Zlatník, “Problem regulace města,” in *Praha v obnoveném statě*, 66.

^{xii} In 1919 Mólzer was one of the engineers in the Czechoslovak delegation sent to the Paris Peace Conference. He also served as an advisor in the Ministry of Public Works, where other engineers held high positions. See Van Meer, “Engineering beyond Politics?,” 107.

^{xiii} Kateřina Bečková, *Sto let Klubu za starou Prahu* (Prague, 2000), 254-262.

Seznam příloh

Příloha 1 – Pamětní spis stran upravení a rozšíření král. hlavního města Prahy, pramen: Archiv hl. m. Prahy, sign. F 2280/17.

Příloha 2 – Císařské nařízení ze dne 4. března 1917. Příloha k číslu 11. „Technického Obzoru“ 1917.

Příloha 3 – Ing. Jan Kaftan. Technický obzor. Ročník XVII. Praha 1909, str. 172.

Příloha 4 – Details on the State Regulation Commission from Cathleen M. Giustino, “Centralized Urban Planning in a Decentralized State: Prague’s *Enfant Terrible* and the Architecture of Democracy in the First Czechoslovak Republic, 1918-1938,” *Journal of Urban History* (forthcoming).